

V/1-2 • 2011

POGLED • THE VIEW

ACTA SUICIDOLOGICA SLOVENICA

POGLED • THE VIEW

Acta Suicidologica Slovenica

Revija za multidisciplinarno proučevanje in preprečevanje samomora

The Journal for multidisciplinary study and prevention of suicide

Urednice/Editors

Saška Roškar, Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan

Uredniški odbor/Editorial board

Vita Poštuvan, Saška Roškar, Alenka Tančič Grum, Onja Tekavčič Grad, Anka Zavasnik

Tehnični urednik/Technical Editor

Vita Poštuvan

Jezikovni pregled/Language Editor

Mateja Strbad

Izdajatelj/Published by

Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije/

National Institute of Public Health

in/and

Slovensko združenje za preprečevanje samomora/

Slovenian Association for Suicide Prevention

Tisk/Printed by

DZS

Naklada/Number of copies

400

Naslov uredništva/Editorial Board Address

Slovensko združenje za preprečevanje samomora, Revija Pogled

Novi trg 2, p.p. 306

SI – 1001 Ljubljana, Slovenija

e-mail: info@posvet.org

Ta številka Pogleda je nastala v sodelovanju Inštituta za varovanje zdravja Republike Slovenije, Slovenskega centra za raziskovanje samomorov, UP IAM, in Slovenskega združenja za preprečevanje samomora, izdajo so omogočila sredstva projekta ARRS: Uvajanje novih intervencijskih pristopov za zmanjševanje samomorilnega vedenja v Sloveniji, in sredstva Slovenskega združenja za preprečevanje samomora.

POGLED • THE VIEW

Acta suicidologica Slovenica

REVIJA ZA MULTIDISCIPLINARNO PROUČEVANJE IN PREPREČEVANJE SAMOMORA
THE JOURNAL FOR MULTIDISCIPLINARY STUDY AND PREVENTION OF SUICIDE

V/1-2 • 2011

KAZALO

UVOD	8
POGLED NA IN ČEZ POGLED	9
Saška Roškar, Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan	
NAGOVOR	11
Akademik Jože Trontelj	
O KONKRETNIH PRIMERIH LE REDKO	13
Elizabeta Planinšič	
POVZETEK DOGAJANJA MEDIJI IN SAMOMOR	15
Matjaž Lunaček	
TEMATSKI PRISPEVKI	18
POROČANJE O SAMOMORIH IN NOVINARSKI KODEKS	19
Ranka Ivelja	
MEDIA AWARD FOR THE RESPONSIBLE MEDIA PORTRAYAL OF SUICIDE IN FLANDERS-BELGIUM: RATIONALE AND QUALITATIVE EVALUATION/ NAGRADA ZA ODGOVORNO MEDIJSKO POROČANJE O SAMOMORU V FLANDRIJI (BELGIJA): RAZLOGI ZA IN KVALITATIVNA EVALVACIJA	28
Karl Andriessen	
SAMOMOR KOT MEDIJSKA ZGODBA.....	39
Sandra Bašić Hrvatinić	
SUICIDE AND THE INTERNET: CURRENT ISSUES AND QUESTIONS FOR THE FUTURE/ SAMOMOR IN INTERNET: AKTUALNE TEŽAVE IN VPRAŠANJA ZA PRIHODNOST ..	49
Karolina Kryszinska	
PSIHIAatrov POGLED NA POROČANJE O SAMOMORU	61
Gorazd V. Mrevlje	
PRISPEVKI IZ DELAVNIC	69
POMISLEKI – ODTENKI SIVINE	70
Sonja Merljak	
SAMOMOR V SVETU SODOBNE KULTURE.....	72
Žiga Valetič	
O FENOMENU SAMOMORA – TANKA LINIJA MED DEJSTVI, MITI IN POTVARJANJEM – PRIKAZ DOBREGA IN MANJ DOBREGA POROČANJA O SAMOMORILNEM VEDENJU	80
Karolina Vrtačnik, Onja Tekavčič Grad	
VLOGA POLICIJE PRI OBRAVNAVI SAMOMOROV	88
Darko Delakorda, Srečko Felix Kropce	

VLOGA SVETOVALNEGA CENTRA PRI OBRAVNAVI SAMOMORILNEGA VEDENJA OTROK IN MLADOSTNIKOV.....	93
Danijela Janša, Nada Hribar	
PROSTI PRISPEVKI.....	97
PREPREČEVANJE SAMOMORA V LUČI PREDLOGA RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU DUŠEVNEGA ZDRAVJA 2011–2016.....	98
Nuša Konec Juričič, Mojca Zvezdana Dernovšek	
POROČILO S 13. ESSSB (Rim, september 2010).....	104
Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan	
POROČILO S 1. GLOBAL CONFERENCE: MAKING SENSE OF SUICIDE (Praga, november 2010).....	106
Vita Poštuvan	
IN MEMORIAM PROF. DR. JANKO KOSTNAPFEL.....	108
Slavko Zihel	
NAPOVEDNIK KONGRESOV.....	110

CONTENTS

INTRODUCTION	8
THE VIEW ON AND OVER THIS ISSUE	9
Saška Roškar, Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan	
OPENING SPEECH	11
Akademik Jože Trontelj	
ONLY RARELY ABOUT CONCRETE CASES	13
Elizabeta Planinšič	
SUMMARY OF THE MEDIA AND SUICIDE EVENT	15
Matjaž Lunaček	
THEMATIC TOPICS	18
REPORTING ABOUT SUICIDE AND JOURNALISTS' CODE	19
Ranka Ivelja	
A MEDIA AWARD FOR THE RESPONSIBLE MEDIA PORTRAYAL OF SUICIDE IN FLANDERS-BELGIUM: RATIONALE AND QUALITATIVE EVALUATION	28
Karl Andriessen	
SUICIDE AS A MEDIA STORY	39
Sandra Bašić Hrvatinić	
SUICIDE AND THE INTERNET: CURRENT ISSUES AND QUESTIONS FOR THE FUTURE	49
Karolina Krysinska	
PSYCHIATRIST'S VIEW ON REPORTING ABOUT SUICIDE	61
Gorazd V. Mrevlje	
TOPICS FROM WORKSHOP	69
SCRUPLES – SHADES OF GREY	70
Sonja Merljak	
SUICIDE IN THE WORLD OF MODERN CULTURE	72
Žiga Valetič	
ABOUT THE SUICIDE FENOMENON - A THIN LINE BETWEEN THE FACTS, MYTHS AND PRETENCES - GOOD AND NOT GOOD EXAMPLES OF SUICIDE REPORTING	80
Karolina Vrtačnik, Onja Tekavčič Grad	
THE ROLE OF POLICE IN THE TREATMENT OF SUICIDE	88
Darko Delakorda, Srečko Felix Krope	
THE ROLE OF COUNSELLING CENTER IN THE TREATMENT OF SUICIDAL BEHAVIOUR OF CHILDREN AND YOUTH	93
Danijela Janša, Nada Hribar	

OTHER TOPICS.....	97
SUICIDE PREVENTION IN LIGHT OF PROPOSAL OF NATIONAL RESOLUTION ON MENTAL HEALTH 2011 - 2016	98
Nuša Konec Juričič, Mojca Zvezdana Dernovšek	
A REPORT FROM 13TH ESSSB (Rome, September 2010).....	104
Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan	
A REPORT FROM 1ST GLOBAL CONFERENCE: MAKING SENSE OF SUICIDE (Prague, November 2010)	106
Vita Poštuvan	
IN MEMORIAM PROF. DR. JANKO KOSTNAPFEL.....	108
Slavko Ziher	
UPCOMING CONGRESSES.....	110

UVOD

POGLED NA IN ČEZ POGLED

SAŠKA ROŠKAR, ALENKA TANČIČ GRUM, VITA POŠTUVAN*

Priznani slovenski učitelj retorike Zdravko Zupančič je dejal, da »izgovorjena beseda ni smrkelj, da bi jo lahko potegnili nazaj. Tisti hip, ko besedo izgovorimo, nismo več njeni gospodarji«. Razmerje moči in kontrole se obrne in beseda postane naš gospodar.

In če izgovorjena beseda s časom vsaj malo zbledi, slednje zagotovo ne drži za napisano. *Littera scripta manet* ali *zapisana črka ostane*. In z njo vse dobro ter manj dobro. V suicidologiji je že dolgo znano, da ima lahko zapisana beseda po eni strani rešilno moč, po drugi strani pa lahko odpira vrata in pot v še večjo stisko, v skrajnem primeru tudi pot v dokončno odločitev za samomor. V številnih tujih državah so zato po priporočilu Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) in Mednarodne zveze za preprečevanje samomora (IASP) uspešno razvili in implementirali smernice o odgovornem poročanju o samomoru. Avtorji so kot cilj smernic izpostavili povečanje preventivne vrednosti poročanja o samomoru in zmanjšanje škode, ki ob manj primernem poročanju o samomoru lahko nastane.

POGLED, ki ga držite v rokah, je ena od vmesnih postaj, ki smo jih v zadnjem letu in pol na področju sodelovanja z novinarji na temo odgovornega poročanja o samomoru prehodili v Sloveniji. Lani so namreč kot plod uspešnega sodelovanja med OZARO, Univerzo na Primorskem, Slovenskim združenjem za preprečevanje samomora in Inštitutom za varovanje zdravje bile izdane Slovenske smernice za odgovorno poročanje o samomoru. Smernice so mnogo več kot zgolj prevod izvirnega dokumenta SZO/IASP. Njihova posebna vrednost je verjetno v tem, da smo v njihov razvoj že od začetka vključili tiste, ki jih smernice zadevajo: novinarje in urednike. Predstavili so svoje mnenje glede smernic, kaj v njih pogršajo in kako so lahko za njih čim bolj uporabne. Njihovi napotki so bili neprecenljivi za pripravo končne verzije smernic, ki smo jih uradno predstavili 10. septembra 2010 v Cankarjevem domu (smernice so prosto dostopne na spletni strani Inštituta za varovanje zdravja, pod rubriko Publikacije). Vmes je vzporedno vzniknila ideja o tem, da bi osrednja tema 4. Memoriala Leva Milčinskega bila *mediji in samomor*. Tako smo 18. in 19. novembra 2010 v prostorih SAZU poslušali vrsto zanimivih, koristnih in začinjnih prispevkov ter delavnic na temo medijskega poročanja in samomora. Prispevki so v strnjeni obliki zbrani v tej številki POGLEDA. V njem boste našli prispevke dveh kolegov iz tujine, prispevke mnogih domačih strokovnjakov kot tudi pogled novinarke/urednice na temo poročanja o samomoru.

Prispevki so zelo raznoliki, kar verjetno priča o tem, da so pogledi na temo medijev in samomora zelo pestri in svojevrstni. Odražajo mnenje in pogled podpisanih avtorjev in ne uredništva. V tokratni zasedbi uredništva verjamemo v to, da odgovorno poročanje o samomoru obstaja, ne da bi bila omejevana svoboda novinarskega poklica. V tem prepričanju smo lani po Sloveniji izvedli tudi 9 pogovornih srečanj z novinarji in uredniki na temo odgovornega poročanja o samomoru, na katerih smo pregledali in komentirali vsebino smernic ter se pogovarjali o dilemah. Srečanj se je skupaj udeležilo okrog 50 novinarjev, ki so nas podprli v naših prizadevanjih. Številka ni v nebo vpijoča, hkrati pa ni zanemarljiva. Posebna

* Doc. dr. Saska Roškar, univ. dipl. psih., Inštitut za varovanje zdravja, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana, saska.roskar@ivz-rs.si

Asist. Alenka Tančič Grum, univ. dipl. psih., Inštitut za varovanje zdravja, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana, alenka.tancic@ivz-rs.si

Asist. Vita Poštuvan, univ. dipl. psih., Slovenski center za raziskovanje samomora, Oddelek za preučevanje zdravja, UP Inštitut Andrej Marušič, Muzejski trg 2, 6000 Koper, vita.postuvan@upr.si

zahvala gre gospe Ranki Ivelji, predsednici Novinarskega častnega razsodišča, saj je naša prizadevanja strokovno in z vso odgovornostjo podprla. Največje priznanje našim in vsem dosedanjim tovrstnim prizadevanjem pa verjetno pomeni dopolnitev Etičnega kodeksa novinarjev, v katerega je od lanskega leta vključen tudi del, ki govori o etiki poročanja o samomoru.

Ker čas za sabo pušča različne sledi, je poleg *tematskih in praktičnih pogledov* na temo mediji in samomor v to številko Pogleda vključen tudi *spominski pogled* na velikega človeka in strokovnega kolega, ki se je poslovil v začetku letošnjega leta, prof. dr. Janka Kostnapfla. Pogrešali ga bodo mnogi.

Misli kontroverzne ameriške antropologinje Margarete Mead pa naj bodo vzpodbuda za vse nas, ki delamo na področju preventive samomora, in se kdaj sprašujemo o smiselnosti našega dela:

*Never doubt that a small group of thoughtful,
committed citizens can change the world.
Indeed, it is the only thing that ever has.*

Želimo vam prijetno branje.

Saška Roškar, Alenka Tančič Grum, Vita Poštuvan,
urednice

NAGOVOR

AKADEMIK JOŽE TRONTELJ*

Spoštovani akademiki, cenjeni gostje, dragi kolegi in prijatelji, predavatelji, gospa prof. Onja Tekavčič Grad in sodelavci, gospa Zavasnik,

Današnje srečanje je posvečeno spominu na enega najodličnejših članov naše ustanove, akademika Leva Milčinskega.

Kmalu bo minilo 95 let od njegovega rojstva, mineva 10 let od njegove smrti. Dovolite, da se z nekaj kratkimi besedami spomnim na tega izjemnega moža, ki je zaznamoval vrsto desetletij svoje stroke, z njo pa generacije študentov, zdravnikov, bolnikov. Pa seveda ljudi, ki smo ga poznali in cenili njegovo modrost, dobroto, humanizem.

Akademik Milčinski je bil učitelj stotnijam slovenskih medicincev in specializantov. Njegovo življenjsko delo je bilo posvečeno preučevanju in preprečevanju samomorilnosti in samomora. S tem se je zapisal med velika imena v svetovni suicidologiji. Obenem pa je veliko storil za to kritično področje patologije slovenskega ljudstva.

Lev Milčinski je bil na svojem področju strokovnjak svetovnega slovesa, bil pa je tudi subtilen mislec. Danes ni lahko doumeti, kako je mogel predvideti pravzaprav vse velike stvari, ki so se pozneje zgodile v stroki. Napovedal je, kako se bodo odpirale pomembne teme, kot sta razvoj v smeri timskega dela v psihiatriji in odpiranje psihiatričnih bolnišnic navzven. Predvidel je premike v družbeni patologiji, kot je uničujoča zloraba drog. V njegovem času je bila tudi odprtost za psihosomatiko in za biološke smeri v psihiatriji znamenje jasnovidnosti. Čeprav se sam ni udeležil prodora psihiatrije na področje nevroloških znanosti, je v tem zgodaj uvidel nove obete in je razvoj pozorno spremljal. Zavzemal se je za povezovanje psihiatrije z drugimi vejami medicine, in tudi to je bilo v tistem času daljnovidno. Veliko svojih misli je posvetil tudi etiki v psihiatriji. Kot zdravnik, človek in mislec pa se je največ poglobljal v svet duhovnosti.

Dr. Lev Milčinski bo med tistimi, ki smo ga poznali, za vedno ostal zgled izjemno blagega človeka. Bolj smo slutili kot vedeli za globino njegovega uvida v bistvo človeškega bitja, ki ga je kot humanist in psihiater poznal tako v njegovi veličini kot v njegovi šibkosti. Enako smo lahko slutili globino njegovega uvida v tiste maloštevilne velike reči, ki pravzaprav edine štejejo.

Pokojni Milčinski jih je razumel. Z njim ni bilo treba govoriti o podrobnostih. Argumente je poznal, sogovorniku pa je vedno pustil njegov prav. Tudi v tem je veličina: ko se zaveš, da tvoje razumevanje sveta in stvari na njem ni edino pravilno. In ko sprejmeš zakonitost, da mora do svojega spoznanja priti vsakdo sam. Drugače ni veliko vredno. Enako velja za odločitve. Te je drugim puščal, da so pri njih dozorele same. Včasih nam je bilo žal, da se v nekaterih kritičnih trenutkih ni vmešal, ko bi bil s svojim velikim vplivom lahko veliko dosegel. Danes bolj ali manj vemo: čas je pokazal, da je imel prav. Moder človek pozorno gleda in skrbno posluša. Vidi, kar je treba videti, in sliši, kar je treba slišati. A bolj redko spregovori. To je vzhodnjaška modrost, iz katere je naš pokojni kolega znal zajeti najboljše.

Ena zadnjih razprav v razredu za medicinske vede, v katero se je akademik Milčinski zares vključil z žarom, je bila o eutanaziji in samomoru z zdravnikovo pomočjo. Ne bom pozabil njegovega pogleda, ko ga je za hip

* Akad. prof. dr. Jože Trontelj, predsednik SAZU, Uvodni nagovor, 4. Memorial Leva Milčinskega: Mediji in samomor. SAZU, 18. 11. 2010.

zaskrbelo, ali se jaz sam in komisija za medicinsko etiko, ki sem jo že tedaj vodil, zavzemamo za pravo stvar. Ali razumemo, kaj je pglavitno: občutiti stisko hudo bolnega in umirajočega in se nanjo odzvati. Vendar to storiti tako, da z vso obzirnostjo in empatijo pazimo na človeško dostojanstvo tistega, ki odhaja.

Te stiske je razumel tako dobro kot komaj še kdo. V svojem dolgoletnem poklicnem in znanstvenem delu se je veliko posvečal tistim, za katere se je vsaj tedaj malokdo res zanimal, za katere je redkokdo skrbel.

To so ljudje, ki jim je breme življenja postalo pretežko in se odločajo za prostovoljni odhod. To so tudi tisti, ki se jim je odhod ponesrečil. To so najbližji prvih in drugih, svojci, ki jih je samotna odločitev njihovega dragega ali drage globoko prizadela, ki jo težko razumejo in še teže sprejmejo. Akademik Milčinski je tem nesrečnežem pomagal z vso svojo rahločutnostjo. V svojem znanstvenem prizadevanju pa je poskušal čim bolj razumeti to pretresljivo dogajanje, nedvomno povezano s hudim duševnim trpljenjem in skrajno stisko. Cilj njegovega prizadevanja je bil poskrbeti, da se usodni potek dogodkov preokrene že veliko prej, tedaj ko je še čas.

Spoštovani, tisti, ki ste ga poznali, se boste strinjali z menoj, da bi bil svet mnogo prijaznejši, ko bi na njem živelo več ljudi, po duši in vedenju podobnih pokojnemu Levu Milčinskemu. Tudi tisti med vami, ki ga niste poznali pobližje, ste celo v bežnem pogovoru lahko zaslutili, da se je za na videz skromno, vsakdanjo besedo skrivalo nekaj velikega: izjemno rahločutno, a vseeno globoko razumevanje, iskrena strpnost, plemenita dobrohotnost, predusem pa globoki mir, ki je sad tiste zadnje duhovne zrelosti in modrosti, kakršna je dana samo redkim. Lev Milčinski je vedel, da je poti do te zrelosti več, morda celo mnogo. Najbrž so vse dolge, verjetno tudi nobena ni prav lahka, za spoznanja je vedno treba plačati ceno. Milčinski je vsakomur priznaval pravico, da svojo pot išče sam. Nekaterim je svetoval, predusem pa je mnogim pomagal s svojim izjemnim zgleodom. Ta zglede lahko vzamemo kot izročilo, ki je morda najdragocenejša zapuščina našega pokojnega kolega in prijatelja. Gojiti humanizem je gotovo eden od ključnih odgovorov na vse bolj aktualno vprašanje, kako naj naša družba preživi, kako naj postane srečnejša.

Ko bi bil danes med nami, bi z zanimanjem in odobravanjem poslušal, kaj je njegova ožja stroka dosegla v teh 10 letih. Vendar bi se s skrbjo ozrl v čase, ki so pred nami – kot se boste nedvomno tudi vi, spoštovane gospe in gospodje. Hvala.

O KONKRETNIH PRIMERIH LE REDKO

ELIZABETA PLANINŠIČ*

Dlje ko sem razmišljala, bolj sem prepričana, da je novinar, ki mora pisati o samomoru, o konkretni zgodbi nekega posameznika, postavljen pred eno najtežjih nalog. Pri poročanju o umorih, tragičnih prometnih nesrečah, ki najpogosteje polnijo strani črnih kronik, so se skozi leta prakse oblikovala pravila, kako in kaj. Kje so meje pri podrobnostih, pri niansah, ki jih novinarski kodeks kot skupek osnovnih novinarskih norm ne določa. Vse to bi lahko novinar upošteval tudi pri poročanju o samomoru, a bistvena razlika med zgoraj navedenimi dogodki in samomorom je v tem, da gre pri slednjem za odločitev nekoga, da si sam vzame življenje. In čeprav gre v vseh primerih za človeške tragedije, je prav ta osebna nota meja, zaradi katere je o samomoru še težje poročati.

Nekako lažje se zdi novinarjem posegati v osebno intimo posameznika ali družine v primerih, ko gre za umor (pa najsi gre za intimno sfero žrtve ali storilca) ali za žrtve nesreče. Prav zaradi dejstva, da se je nekdo sam odločil, da si vzame življenje, pa je iskanje odgovorov veliko težje. Najbrž tudi zato, ker se večini samomor še zmeraj zdi najbolj nerazumljivo dejanje.

Vse to so razlogi, zaradi katerih o konkretnih primerih samomorov v Večeru poročamo bolj poredko. Večinoma se samomorov lotevamo tematsko, skozi statistične podatke, nasvete strokovnjakov, zgodbe tistih, ki so o samomoru razmišljali, a so to uspešno premagali. In pri tovrstnem poročanju je veliko težje prestopiti meje odgovornega poročanja. Z brskanjem po spominu in pregledovanjem starih številkk dnevnika Večer – enako pa velja po mojem poznavanju tudi za ostale resne slovenske dnevnike – bi poročanje o konkretnih primerih samomora lahko razvrstila v štiri kategorije: poročanje o samomorih, ki so bili izvršeni na javnih mestih, poročanje o samomorih znanih osebnosti, poročanje o sumljivih smrtih, kjer je samomor eden od možnih vzrokov smrti, ter poročanje o samomorih po kaznivih dejanjih (na primer umoru).

Iz novinarskega zornega kota se je samomorom, ki so bili izvršeni na javnih mestih, težko izogniti, saj je bilo temu dogodku priča nekaj deset ali več ljudi, zato si ne moremo zatiskati oči, da se to ni zgodilo. Prepričana sem, da ljudi tudi zanima, zakaj je bil neki most več ur zaprt in so stali v koloni. Skupno tem zapisom pa je dejstvo, da gre za poročanje o dogodku, oseba, ki je storila ali skušala storiti samomor, pa ostaja anonimna. Bralcem razložimo, zakaj je bil zaprt trg okoli enega od cerkvenih zvonikov, zakaj je bilo na reki več čolnov in v reki potapljačev in podobno. Tudi fotografije – če jih vključimo – prikazujejo kvečjemu reševanje, nikakor pa ne tistega, ki so ga reševali.

Poročanju o samomoru znanih ljudi se ni mogoče izogniti. V tovrstnih primerih je znanih tudi veliko več podrobnosti, še posebej, če gre za kakšnega zvezdnika ali pomembnega politika. V tujini, v ZDA na primer, je na voljo veliko več informacij o samem samomoru, kot bi to objavil kateri koli od resnih slovenskih časnikov. Običajno v Večeru objavimo zgodbo, ki poleg novice o samomoru vsebuje tudi nekaj iz zgodovine slavne osebnosti, pa tudi morebitne zdravstvene težave, ki bi lahko bile eden od povodov za tragedijo.

* Elizabeta Planinšič, Poropatova 6, 2000 Maribor, urednica črne kronike dnevnika Večer, elektronski naslov: betka.zorman@vecer.com.

Novinarji črnih kronik se kar nekajkrat v karieri srečamo s tako imenovanimi sumljivimi smrtmi, s primeri, ki bi bili lahko samomor, a obstaja tudi možnost, da je šlo za nasilno smrt. Vse dokler policijska preiskava ne ovrže ali potrdi suma, da je šlo za kaj drugega kot samomor, o tem novinarji poročamo, kot da bi šlo za kaznivo dejanje. Bralce pa informiramo tudi o ugotovitvah policijske preiskave, če ti ugotovijo, da gre za samomor.

Posebna skupina je poročanje o samomorih, pri katerih je oseba, ki je storila samomor, predhodno storila kaznivo dejanje. Prav zaradi predhodnih ravnanj je takšna oseba bolj pod drobnogledom javnosti, zato novinarji zapišemo več podrobnosti tako o dogodku kot tudi o storilcu, čeprav je ta mrtev.

Vse štiri kategorije imajo torej svoje značilnosti, omeniti pa je treba, da letno poročamo o enem, morebiti dveh konkretnih primerih samomorov (če seveda izvzamemo samomore znanih osebnosti zunaj Slovenije). In morda smo tudi zato novinarji pred poročanjem o samomoru velikokrat v precepu, ali sploh poročati in če, kaj in kako. Strokovne smernice za odgovorno novinarsko poročanje o samomoru so dragocene iz več razlogov. Najprej me je razveselilo dejstvo, da se stroka ni takoj postavila na stališče, da novinarji o konkretnih primerih ne smemo poročati, kot se to največkrat zgodi pri mejnih temah, temveč so tisti, ki se s samomori strokovno ukvarjajo, stopili skupaj z novinarji in izoblikovali smernice odgovornega poročanja. In ko smernice prebiram, lahko vsaj za večino resnih slovenskim medijev trdim, da jih z veliko mero odgovornosti že uporabljamo, nekaj nasvetov pa bo zagotovo v dobrodošlo pomoč.

POVZETEK DOGAJANJA MEDIJI IN SAMOMOR

MATJAZH LUNAČEK*

18. in 19. 11. 2010 je potekal 4. Memorial profesorja Leva Milčinskega z naslovom Mediji in samomor v soorganizaciji Slovenskega združenja za preprečevanje samomora, Psihiatrične klinike Ljubljana in Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki je simpoziju ponudila tudi svoje prostore. Srečanje ima po tradiciji mednarodno udeležbo, saj se poskuša na izbrano temo povabiti najuglednejše referente. Simpozij je sestavljalo šest plenarnih referatov, pet delavnic in okrogla miza; dvanajst dogodkov torej, ki so se vrstili z veliko intenziteto in kvaliteto.

Kakšen je bil namen simpozija? Predvsem dialog med stroko in mediji ter njuno medsebojno učenje. Kaj je dobil udeleženeec? Veliko število informacij in možnost aktivnega sodelovanja.

Vpogledi v polje so bili splošni in specifični, teoretična izhodišča pa konsenzualna in so opozarjala na dvojno sporočanje. Na eni strani te dvojnosti so negativni, kronistični novinarski načini, ki bi jih lahko imenovali celo nova reportažna zvrst, ki pogloblja stigmo, utrjuje mite in zavaja, na drugi strani pa pozitivni pomen poročanja, ki realno seznanja ljudi o fenomenu samomora in skupaj s stroko predlaga tudi rešitve. Pri negativnih vplivih je bilo večkrat omenjeno posnemanje, ki pa ni bilo razloženo od identifikacije. Pomenu posnemanja je bila pripisana prevelika vrednost. Opravljeno je bilo kar nekaj temeljitega poizvedovanja, ki bi ga težko imenovali raziskovanje.

Plenarni referati so bili razporejeni tako, da so bili vsak dan predstavljeni trije.

V prvem referatu (ki so ga pripravile sodelavke Inštituta za varovanje zdravja, Saška Roškar, Alenka Tančič Grum in Vita Poštuvan) z naslovom Kako odgovorno poročati o samomoru je bilo razveseljivo, da so Slovenske smernice publicirane (brošure so bile na razpolago na simpoziju), da so se njihovi snovalci srečali z novinarji in jih skupaj dopolnili. Opravljeno je bilo tudi poizvedovanje, kako so bile smernice upoštevane.

V drugem referatu z naslovom Poročanje o samomorih in novinarski kodeks je novinarka Ranka Ivelja, predsednica častnega novinarskega razsodišča, presenetila z izjavo, da na razsodišče na temo poročanja o samomoru ni prispela nobena pritožba. Pregledala je 208 novinarskih člankov, brez vključitve elektronskih medijev, in ugotovila v poročanju nizko stopnjo empatije in nizko raven etične občutljivosti. Poskušala je to razumeti preko neprofesionalnosti in pritiska kapitala. Nasedla je logiki opisovanega predmeta in se pretirano zadržala pri kršitvah in premalo pri kvalitetnih informativnih člankih in njihovih značilnostih. Z veliko naglico je pregledala štiriindvajset etičnih kodeksov in ugotovila, da se med seboj precej razlikujejo, po dolžini in vsebini, a vseeno odražajo »skupno evropsko novinarsko vest«.

Razveseljiv je bil prispevek gosta iz Belgije Karla Andriessena z naslovom A Media Award for the responsible media portrayal of suicide: rationale and qualitative evaluation, ki je bil pozitivno naravnat. Opisal je, kaj vse počne flamska delovna skupina, ki se ukvarja z bližnjimi po samomoru, od dneva bližnjih po samomoru do spodbuditve novinarjev za korektno poročanje z Media Reward, ki je zelo odmevna v javnosti.

* Prim. Matjazh Lunaček, dr. med., Center za mentalno zdravje, Zaloška 29, 1000 Ljubljana; matjaz.lunacek@psih-klinika.si

Provokativna je bila avtorica četrtega prispevka z naslovom Mediji o samomoru in medijski samomor (komunikologinja Sandra Bašič Hrvatini), ki je uporabila izraz jeruzalemski sindrom, ko gre za pasivna pričakovanja, da se bo nekaj zgodilo mimo nas, brez našega angažmaja. Pozvala je, da je potrebno zastaviti vprašanje samomora kot temeljno vprašanje družbe. Govorila je o vplivu medijev, ki lahko okrepijo različna stališča. Tu je naletela na obrambe in psihični determinizem. Ugotovila je, da se ljudje ne obnašajo racionalno, in da so mediji veja oblasti brez kontrole. Opozorila je tudi, da je objektivno poročanje fikcija.

Peti referat je predstavila gostja poljskega rodu Karolina Krysinska, ki deluje v Belgiji. Prispevek je imel naslov *Suicide and the internet: current knowledge and questions for the future*. Potisnila nas je v informacijski šok, saj je nastavila tako število področij, da tega enostavno ni mogoče obdelati. Power point je bil zasut z informacijami, teme so bila brezštevila, od uporabe interneta (statistično), kdo so uporabniki vsebin, kakšna je kvaliteta informacij, kako težko je priti do pravih informacij o strokovnih ustanovah do psihologije pri uporabi interneta. Govorila je o zvezi med internetom in dezinhibicijo v obeh variantah, benigni in toksični, pa tudi o kriznih intervencijah in internetu, elektronskem zastraševanju (*cyber bullyingu*) in dilemi, kdo je za kaj odgovoren.

Zaključni referat je imel Gorazd V. Mrevlje. Naslov se je glasil *Psihiatrov pogled na poročanje o samomoru*. Govoril je o teoriji samomorilnosti, nato pa o svojih izkušnjah. Razložil je med pisanjem in poročanjem in poskušal zajeti širše humanistično področje.

Delavnice so potekale vzporedno: prvi dan tri, drugi dan dve. Jan E. Schlimme in Borut Škodlar naj bi govorila o mimetični moči samomora, a sta pretežni del časa porabila za razumevanje travme in njenih mehanizmov, vključno z prenosom travme. Novinarica Sonja Merljak Zdovc je govorila o novinarjih, ki so v primežu časovnih in drugih pritiskov. Predstavila je primer zastraševanja (*bullyinga*). Nakazala so se nova polja psihopatologije, preganjanje in preganjanost. V ospredju je bil izrazit občutek nemoči, ki se je pokazal tudi na drugih točkah v poteku Memoriala. Žiga Valetič se je spraševal, ali je v umetniškem izražanju dovoljeno več kot sicer v poročanju. Dilema je ostala. Skupina strokovnjakov, ki delajo v različnih institucijah, kot so Svetovalni center za mladostnike in otroke, zapori itd., so govorili o tem, kako je potrebno poročati o samomorih v institucijah. Impresivno je bilo, kako imajo nekatere inštitucije jasno izdelan protokol ravnanja in visoko stopnjo ozaveščenosti o pojavu samomora in pristopu ob njem.

Novinarica Karolina Vrtačnik in suicidologinja Onja Grad Tekavčič sta prikazali primere dobrega in manj dobrega poročanja o samomorilnem vedenju. Pomembno se zdi sodelovanje in zaupanje ter pomen širšega okvira oziroma konteksta. Pomembno je tudi, da strokovnjaki popravijo neustrezna novinarska vprašanja.

Okroglo mizo, ki je bila na programu popoldan prvega dne, je moderirala Onja Grad Tekavčič. Povabila je novinarja Vlada Miheljaka in Špelo Šipek, psihiatra Boruta Škodlarja in Slavka Zihlerla, uporabnika Žigo Mejača in igralko Sašo Pavček (ki pa se okrogle mize ni udeležila). Pogovor se je razvijal od občutkov ob temi samomora v umetnosti do moči medijev in dragocene, zelo osebne izpovedi profesorja Zihlerla. Nekdo od prisotnih je njegov prispevek označil kot pomembno čisto kapljo v morje sicer negativnih poročanj. Izpostavljena je bila zakasnitev govora o samomoru zaradi travme in pa prilagoditev teme našemu prostoru. Okrogla miza se je zaradi zanimivosti raztegnila čez določen čas in je pomenila zgledno sodelovanje novinarjev, psihiatrov in uporabnikov.

Splošni vtis je, da so bili prispevki preveč deskriptivni, in da je bila premalo poudarjena vzročnost. Posledično je bilo preveč ugibanja. Ulomek med podatki in tistim, kar je možno iz njih povzeti, je bil v prid podatkov.

Oblika simpozija se je že večkrat izkazala kot plodna, žal pa dogodek, čeprav je šlo prav za medije, medijsko ni bil dobro pokrit in je bila tako nekoliko zamujena priložnost za seznanjanje javnosti s to pomembno temo.

TEMATSKI PRISPEVKI

POROČANJE O SAMOMORIH IN NOVINARSKI KODEKS

RANKA IVELJA*

Povzetek

V prvem delu raziskave je avtorica analizirala 204 članke o samomorilnosti kot pojavu ter o konkretnih primerih samomora in poskusa samomora, objavljenih v šestih slovenskih časnikih od leta 2003 do novembra 2010. Analiza je pokazala, da je kakovostna in etična raven prispevkov najbolj odvisna od tega, ali gre za novinarje, ki pišejo o samomorilnosti kot o družbenem in javnozdravstvenem pojavu – tovrstnih člankov je četrtina –, ali za poročevalce s terena, kroniste. Kronisti v veliki večini izkazujejo površno ali nikakršno znanje o značilnostih samomora in skrajno nizko etično občutljivost do stisk in trpljenja vpletenih. Ko gre za poročanje o samomoru, se kakovostni časniki bistveno ne razlikujejo od t. i. rumenih. Za oboje velja skupno "pravilo": kolikor večja je tragedija, toliko več podrobnosti iz zasebnosti pokojnikov je objavljenih. Skupna značilnost vseh analiziranih časnikov je, da praviloma že v naslovju sporočijo metodo samomora, imena pokojnih (četudi niso javne osebnosti), kraj ter domnevne vzroke in motive za samomor ali poskus samomora. Običajne so fotografije pokojnikov, posmrtnih ostankov, sosedov, svojcev (tudi otrok), prizorišč tragedije.

V drugem delu je analizirala določila 24 evropskih novinarskih kodeksov, ki zadevajo poročanje o samomorih in poskusih samomora oziroma varovanje zasebnosti in spoštovanje človekovega dostojanstva. Predstavljen je tudi leta 2010 prenovljeni Kodeks novinarjev Slovenije. Novi, 23. člen sankcionira neetično poročanje o samomorih in poskusih samomora; novinar po tem členu ne navaja metode in kraja dejanja. Novi, 22. člen pa novinarja zavezuje, da brez soglasja ne sme razkriti identitete žrtev spolnih zlorab, družinskih tragedij in hudih kaznivih dejanj ali objaviti informacij, ki bi prispevale k razkritju identitete.

Ključne besede: samomor, mediji, novinarsko poročanje o samomorih in poskusih samomora, evropski novinarski kodeksi, Kodeks novinarjev Slovenije

Abstract

First part of the article offers an analysis of 204 newspaper articles dealing with suicide as a phenomenon and reports on specific instances of suicides and attempted suicides, published in six Slovenian newspapers from January 2003 to November 2010. The quality and ethical sensitivity of the reporting – so the analysis has shown – depend mainly on whether suicide is approached as a social and public health issue (such articles amount to about quarter of analysed material) or whether the reporting focused on particular suicide or attempted suicide. Later articles display only superficial acquaintance with the phenomenon of suicide and extremely low sensitivity to anxieties and suffering of all involved. When reporting on particular suicides is at stake, mainstream newspapers differ little from so called tabloids. The same »rule« applies for both: the bigger the tragedy, the more private details on deceased and their relatives is disclosed. The analysis shows that often the title alone reveals the method of the suicide or attempted

* Ranka Ivelja, Kocjanova 10 a, 1000 Ljubljana, E-pošta: ranka.ivelja@dnevnik.si (komentatorka časnika Dnevnik in predsednica Novinarskega častnega razsodišča, skupnega organa Društva novinarjev Slovenije in Sindikata novinarjev Slovenije).

suicide, the name of deceased (even though he or she is not a person of public interest) and his or her supposed reasons and motives. Quite often photographs of the deceased, their remains, their neighbours and relatives (even children) and of the place where the suicide took place accompany the article.

The second part presents the analysis of provisions regarding the reporting on suicides or attempted suicides and regarding protection of privacy and respect for human dignity in 24 European codes of journalistic ethics. The author has also presented the amended Slovenian code of journalistic ethics. The new Article 23 prohibits unethical reporting on suicides and attempted suicides and precludes reporters from revealing the method and place of suicide or attempted suicide. The new Article 22 obliges the reporter not to disclose the identity of sexual abuse victims, victims of domestic violence and serious crimes, or to publish any information that could lead to identification of such victims.

Key words: suicide, attempted suicide, media, journalistic reporting on suicides and attempted suicides, European codes of journalistic ethics, Slovenian code of journalistic ethics

Uvod

Novinarsko častno razsodišče v zadnjih sedmih letih ni obravnavalo niti ene pritožbe zaradi prispevka, ki naj bi samomor ali poskus samomora obravnaval neetično. Vprašanje, ki se ob tem zastavlja, je seveda, ali to pomeni, da smo lahko s poročanjem slovenskih medijev o tovrstnih primerih zadovoljni.

Da odgovor ne bi bil pavšalen ali utemeljen na občutkih, sem pregledala pisanje šestih slovenskih tiskanih medijev o samomoru od leta 2003 do novembra 2010: petih dnevnikov (Dnevnika, Dela, Večera, Slovenskih novic in Direkta) in enega tednika – Nedeljskega dnevnika. Vir člankov je bila Dnevnikova dokumentacija, ki sicer ne premore zmogljivosti arhiva kakšne knjižnice, a je kljub svoji nepopolnosti dovolj izdaten vir. Pregledala sem 204 članke o samomorilnosti ter o samomorih in poskusih samomora; osredotočila sem se na etične razsežnosti obravnavanih besedil in slikovnega gradiva. Rezultati analize bodo predstavljeni v prvem delu prispevka.

Večino poročil o samomorih in poskusih samomora označuje skrajno nizka raven etične občutljivosti za varovanje zasebnosti vpletenih in neverjetno nizka empatičnost. Po moji oceni so novinarji in/ali uredniki kršili etični kodeks v vsaj polovici pregledanih prispevkov, in sicer ne glede na to, ali gre za slovenski ali pa za evropske novinarske kodekse.

V drugem delu prispevka bom predstavila določila novinarskih ali novinarsko-založniških etičnih kodeksov v 22 evropskih državah, in sicer tista, ki zadevajo medijsko obravnavo samomora, zasebnosti in osebnih pravic posameznika. Posebej bom spregovorila o nastajanju osnutka prenovljenega Kodeksa slovenskih novinarjev, v katerega je po novem vključeno tudi določilo, ki zadeva poročanje o samomoru in poskusu samomora. Novi kodeks je bil na skupščini Društva novinarjev Slovenije potrjen 26. novembra 2010, na skupščini Sindikata novinarjev Slovenije 10. decembra 2010, veljati pa je začel 22. decembra 2010.

Prvi del – Ugotovitve analize člankov

Pri presojanju ugotovitev raziskave je treba upoštevati, da sta se pomen in teža objavljenega v sedmih tiskanih medijih korenito spremenila. Razlog za to je razvoj interneta, ki je po eni strani zmanjšal pomen tiska, po drugi pa je vsebine, ki nastajajo v tiskanih medijih, naredil dostopne širšemu krogu medijskih uporabnikov. Leta 2000 je beseda samomor na brkljalniku Matkurja sprožila 6 zadetkov, leta 2003 v

brkljalniku Najdi.si 4410 zadetkov (oba podatka sta iz Delovega članka iz tega leta), 17. 11. 2010 je ta ista beseda na tem istem brkljalniku sprožila 262.293 zadetkov. Prvi zadetek je bil forum za pogovor ljudi s samomorilnimi težnjami, drugi je imel naslov Kako narediti samomor.

Četrtnina člankov informativne narave

Raziskava je pokazala, da je kakovostna in etična raven posameznega prispevka v prvi vrsti odvisna od tega, ali gre za novinarje, ki pišejo o samomorilnosti kot o družbenem in javnozdravstvenem pojavu, ali za poročevalce s terena, kroniste. Prvi so v veliki večini strokovno podkovani in dobro informirani. Javnosti so v preteklih letih predstavili vsa ključna spoznanja stroke (razliko med vzroki in povodi, dejavnike tveganja, statistične razsežnosti v slovenskem in svetovnem merilu, pomen depresije in duševnih motenj, opozorilne znake, mite in zmote o samomoru, primerne oblike pomoči) pa tudi prizadevanja strokovnjakov s tega področja za ustrezno preventivno dejavnost in primernejšo državno skrb.

V sedmih letih je po podatkih Dnevnikove dokumentacije v omenjenih časnikih izšlo 53 člankov informativne oziroma poljudno strokovne in osveščevalne narave, se pravi približno četrtnina. Povod za objavo teh člankov je bil pogosto svetovni dan za preprečevanje samomora pa tudi predstavitev monografij, priporočil, srečanja in okrogle mize. Tu moram poudariti veliko pripravljenost stroke za sodelovanje z novinarji, za vztrajno, strokovno in potrpežljivo razbijanje ustaljenih mnenj, mitov in zmot o samomoru.

Novinarji, ki poročajo o konkretnih samomorih in poskusih samomora – to so povečini novinarji, ki „pokrivajo“ črno kroniko – se na strokovnjake, zdravnike, sociologe, suicidologe obrnejo silno redko. Če se, se pogosto zgodi, da z naslovi in fotografijami povozijo vse tisto, na kar so jih strokovnjaki opozorili. Na primer: Pokojni dr. Andrej Marušič je novinarju Slovenskih novic postregel z vsemi ključnimi podatki o samomoru in preprečevanju samomora. Naslov pa je vseeno bil: Najprej za šank, potem na vrh, za ilustracijo pa dve sliki trupel. Pod sliko je novinar ali urednik podpisal „Vrv najpogosteje uporablja na Štajerskem“, pod sliko posmrtnih ostankov ženske na tirih pa je napisal: „Manj krut je pogled na poveženega med tiri kot na obešenega.“

Kronisti v veliki večini izkazujejo površno ali nikakršno znanje o značilnostih samomora, ob tem pa še, kot rečeno, skrajno nizko etično občutljivost do stisk in trpljenja vpletenih. Najbolj skrbi dejstvo, da se vsa ta leta poročanje o samomoru s terena glede na tip časnika ne razlikuje toliko, da bi jih lahko v tej točki ločevali na kakovostne in na senzacionalistične oziroma rumene. Pravzaprav je šele v zadnjem času mogoče opaziti, da resni mediji vsaj žrtve samomorov in umorov označujejo z začetnicami in ne več s polnimi imeni, a tega še zdaleč ne počno dosledno. Med vsemi pregledanimi članki sem našla le enega (v Dnevniku, 5. 11. 2009: Moril, ker ni mogel preboleti ločitve), v katerem je novinar strokovnjaka zaprosil za pojasnilo o naravi bolestnega ljubosumja in drugih tovrstnih čustvenih motenj.

Metoda v naslovu, ime, kraj, motiv v podnaslovu

Na splošno časniki zelo podrobno poročajo o kraju in metodi samomora. »Železno pravilo« je, da metodo opišejo v naslovu, imena, kraj, bolj ali manj verjetni motiv pa največkrat sporočijo v podnaslovu (ali nadnaslovu). S polnimi imeni nastopajo pokojniki, preživeli, njihovi svojci in otroci; slednje ni pravilo, a tudi ne velika izjema. Slovenske novice so v članku Obupani Viktor se je zažgal (junij 2004), napisale polna imena vseh, tudi žene ter 13 in 8 let starih sinov. Novice (januar 2008) v članku Morilski bes iz ljubosumja poleg morilca objavijo tudi ime in sliko partnerice, ki mu je komaj ubežala. Čeprav zapišejo,

da se jim ni oglasila po telefonu, objavijo njeno fotografijo z otrokom. Če novinarji ob zbiranju podatkov za poročilo o samomoru ali umoru naletijo na podatek, da je bil kdo od vpletenih žrtev posilstva, spolnega nasilja, to tudi zapišejo.

Skoraj nikoli ni mogoče iz članka razbrati, zakaj naj bi bila tragedija nekega posameznika oziroma poročanje o tragediji v javnem interesu. Razen dramatičnih okoliščin konkretne smrti, samomor pa je očitno dramatičen sam po sebi, ni najti drugih razlogov za novinarsko obdelavo. V številnih primerih so novice o samomoru obdelane na reportažni način. Če navedemo samo nekaj primerov. Večer (december 2003), kjer je novinar napisal takole: »Pred številnimi pešci in vozniki, ki vsako jutro prečkajo Stari most čez Dravo, se je včeraj okoli 8.20 odigrala prava drama: z mostu je namreč v mrzlo dravsko vodo skočil še neznan moški in v vodi izginil.« V sočnosti samomorilnih ali bolj samomorskih reportaž so vodilne novice: članek z naslovom *Sebe zažgal, žena in sin ubežala se začne z opažanjem, da se že od daleč vidi zvonik baročne cerkvice iz 18. stoletja na gori Oljki, nadaljuje z opisom kraja in spomini očeta samomorilca, kje je v Kočevskem Rogu »poknil« medveda, ter z njegovim dobesednim opisom poškodbe sina.* »Sina so zavili, bil je tako pečen: ušesa zgorena, nos.« Itd. Dejstvo, da se je novinar pogovarjal s človekom, ki ni vaju nastopati pred javnostjo, ki je v šoku, ni z ničemer omajalo njegovega namena, da bralcem postreže z vsem, kar mu bo uspelo pridobiti od svojcev in sosedov.

T. i. kakovostni časniki (k tem prištevam tudi Nedeljski dnevnik, ki je v pregledanih člankih o samomoru od vseh najmanjkrat kršil etične in civilizacijske norme) so vendarle na splošno bolj suhoparni od rumenih, objavljajo tudi manj slik, pri izbiri fotografij pa so manj senzacionalistični. Pri naslovih pa so razlike le v odtenkih. V nadaljevanju je navedenih nekaj primerov starejših in manj starih naslovov, ki pokažejo, da med časniki nekoč in danes ni zares bistvenih razlik, kar zadeva način poročanja o samomoru.

Slovenske novice (december 2003): *Sebe zažgal, žena in sin ubežala.* Dnevnik (avgust 2003): *Učitelj zaužil preveč tablet?* Delo (maj 2003): *Moža je razneslo, žena ubežala smrti.* Novice (marec 2006): *Maja ni naredila samomora, ampak jo je Simon zadušil.* Direkt (marec 2006): *Raje se je obesil, kot da bi preboleval njeno smrt.* Večer in Dnevnik sta bila v tem primeru zmernejša: *Večer, istega dne kot Direkt: V stanovanju so ju našli mrtva, Dnevnik, istega dne: Dvojna smrt v sedmem nadstropju.* Toda tudi Večer in Dnevnik sta v članku razkrila vse okoliščine samomora in umora ter vsa imena. Leto 2007: *Novice (junij 2007): Umoril, zažgal, nato se je obesil, Dnevnik: Partnerico umoril, hišo zažgal in se obesil. Direkt (julij 2007): Marjano Regvat obešeno našla sprehajalka. Delo (november 2008): Napadel sina in starše ter se obesil v sosednji občini. Novice (junij 2010): Tri krogle v Sanjo, četrta pa zanj. Večer: istega dne kot Novice: Ustrelil bivše dekle in naredil samomor.*

Tudi naslednji trije naslovi pokažejo, da je »doktrina« naslavljanja člankov zelo podobna. Dnevnik (junij 2004): *Nekdanji podjetnik se je polil z bencinom in zažgal.* Večer, istega dne: *Polil se je z bencinom in zažgal, Novice istega dne: Obupani Viktor se je zažgal.*

O motivih za samomor in umor, kadar sta ta dva združena, novinarji zelo radi ugibajo, najraje v naslovu ali podnaslovu, včasih z vprašajem. Tipični naslovi: *Večer (november 2003): So tragediji botrovali spori v družini?* Delo (september 2003): *V smrt zaradi šikaniranja (brez vprašaja).* Novice (maj 2003): *Dvojni samomor zaradi zadolženosti.* Večer (junij 2003): v članku *Sinova ga nista mogla oživiti novinar ugiba, ali se je mogoče obesil zato, ker je šla žena v bolnišnico.* Novice (maj 2004): *Ogenj vzel skedenj in Franca Vesela iz Lazca.* V tem članku novinar ne skriva, da je bila govornica edini vir njegovih razlag motiva samomora. Takole zapiše: »Ko smo zapuščali prizorišče tragedije, nam je prišlo na uho, da naj bi imel pokojni premoženjske težave.« Dnevnik istega dne v istem primeru navede besede sosedu Jožeta, da je bil pokojni najverjetneje preveč sam. Novice v članku iz tega leta (april 2010) z naslovom *Streljal na*

Iztoka in se šel obesit ugibajo o tem, ali je bil pokojnik oče ali očim mladeniča, ki je živel v hiši in ni hotel govoriti z novinarji, in ali bi bil pokojnik še živ, če ne bi bila njegova partnerica tako »ostra«, »stroga«. Nasploh je značilnost vseh reportaž o samomorih, da v njih nastopajo svojci, prijatelji in sosedje. Kar izjavijo, novinarji zapišejo. Pokojnik in njegovo življenje sta po tragediji na voljo javnosti brez vsakih zadržkov. Tragedija ni dodatni razlog za sočutje in novinarsko samoomejevanje pri vdoru v zasebnost, temveč nekakšno opravičilo za ta vdor.

Pokojnikova želja ne šteje

„Pravilo“ je pravzaprav takšno: Kolikor bolj tragično in dramatično kdo konča, toliko bolj ima javnost pravico izvedeti vse o pokojniku. Če se novinar dokoplje do poslovilnega pisma, to pomeni, da bo tudi objavljeno. Na primer: Novice junija 2008 objavijo zadnje SMS-sporočilo, ki ga je mati, žrtev morilca in samomorilca, poslala svoji hčerki. V nekem drugem primeru nič ne šteje niti izrecna pokojnikova želja. Delova novinarka (Delo, junij 2007) brez vsakršnih zadržkov zapiše, da je pokojnik, potem ko je umoril partnerico in zažgal hišo, v poslovilnem pismu prosil medije, naj ne poročajo o njegovem dejanju. Tudi poslovilno pismo je postalo novica.

Da mrtvi v medijih nimajo nobenih pravic, da posvečenost mrtvih pri nas ni temeljna civilizacijska pravica, nazorno pokaže tudi reportaža o samomoru mladeniča (navedeni so vsi njegovi osebni podatki) v Novicah z naslovom: Z vrha katedrale skočil v smrt in podnaslovom: Vzrok za obup naj bi bila ljubezen in slabe ocene. Novinar je v tem članku dramatično popisal padec oziroma skok mladeniča, z vsemi podrobnostmi o obračanju telesa v zraku, zraven so bile objavljene slike katedrale in fotografija mladeniča tik pred dejanjem. Avgusta 2006 novinar Novic v članku z naslovom Skrivnostna smrt barske plesalke na osnovi pogovora s pričami opravi tudi pravcato strokovno ekspertizo padca (sprašuje se, kaj jo je zasakalo), da bi ugotovil, ali je šlo za nesrečo ali za samomor.

Iz leta 2004 je članek, objavljen je bil v Dnevniku, v katerem novinarka nekje na sredi prispevka zapiše, da bo »preiskava povedala, ali si je Eva (v članku so vsa imena polna) sama vzela življenje«, toda že v naslovu postavi jasno domnevo: Dekle naj bi naredilo samomor. Domnevo utrdi v podnaslovu: Ljudje pravijo, da se je osnovnošolka v kleti polila z bencinom in zažgala, policija pa molči. Tu velja opozoriti še na eno »pravilo«: bolj kot policija molči, več je v člankih ugibanj, domnev in vaških govoric. Vaških sem zapisala zato, ker kaže, da se tragedije, ki se zgodijo v mestih, v večji meri izogonejo medijskemu nasilju.

Zanimivo je, da popisovalci konkretnih samomorov ali poskusov samomora zelo redko, pravzaprav skoraj nikoli, ne zapišejo domneve, da je k samomoru prispevala duševna bolezen ali depresija. Bilo bi naravnost komično, če ne bi bilo žalostno, toda tudi v primeru, ko so posmrtni ostanke pogrešane ženske, brez sledov nasilja, našli v gozdu in so svojci povedali, da je imela shizofrenijo, novinar Direkta (24. 7. 2007) ugiba o metodi samomora in motivih. Informacija o samomoru si je po urednikovem mnenju zaslužila tudi fotografijo posmrtnih ostankov nesrečne ženske.

Objavljene tudi fotografije posmrtnih ostankov in prizorišč samomora

Tovrstna fotografija ni bila izjema. Običajne so sicer fotografije vseh vpletenih, tudi sosedov in mimoidočih, toda v številnih primerih so objavljene tudi fotografije posmrtnih ostankov, pogorišč, prizorišč samomora, poškodovanih in zgorelih avtov; novinarji praviloma navedejo tudi znamko avtomobila. Zelo pogoste so fotografije podjetij in obratov, kjer so bili pokojni zaposleni, blokov, hiš, balkonov, vrat prizadetih ali kakor koli vpletenih. Da so to tudi domovanja prizadetih staršev, otrok, je vseeno. Če lastniki lokalov teh ne pustijo slikati, toliko slabše zanje. Slika se vseeno znajde v časniku.

Za Slovenske novice in Direkt pri objavi fotografij ni omejitev. Če ni na voljo nič drugega, pridejo prav tudi simbolne fotografije (torej fotografije obupanih nezancev, tunelov, superg na tirih, superg na vrhu nebotičnika, vrvi, mostov itd.) ali, na primer, fotografija ljudi, ki »so razpravljali o truplu«, najdenem v Dravi (Večer). Včasih uredniki simbolno sliko objavijo, ker menijo, da je v nasprotju s fotografijo konkretnih ljudi bolj etična. Zelo pogosto se v časnikih znajdejo fotografije iz družinskih albumov. Da tisti, ki je na fotografiji, za objavo ni dal soglasja – v primeru da je še živ, mrtvi tako nimajo nobenih pravic – to za novinarja ne predstavlja problema.

Sklep prvega dela

Omenjene ugotovitve in opažanja dokazujejo, da je poročanje o samomoru v slovenskem tisku v prvi vrsti priložnost za objavo zgodb, ki dvignejo naklado. Pri tem so kršene osnovne etične in civilizacijske norme. Najdemo popolnoma vse kršitve, na katere opozarjajo kodeksi in smernice za odgovorno novinarsko poročanje. V naslovu se ne znajde le beseda samomor, temveč tudi metoda, imena, kraj, domnevni, zelo poenostavljeno prikazani vzroki, med katerimi pa praviloma ne najdemo niti ugibanja o tem, da je bil morda vzrok za samomor depresija. Fotografije prav tako predstavljajo eklatanten, z ničimer opravičen in opravičljiv poseg v zasebnost.

Drugi del – Samomor in evropski novinarski kodeksi

V izbor sem vključila 24 kodeksov, med njimi kodekse večine starih članic EU z izjemo Luksemburga in Portugalske, novih z izjemo Poljske, Malte, Slovaške, baltskih držav in Romunije, dodana sta dva kodeksa nečlanic, Švice in Norveške, dveh držav kandidatki, Hrvaške in BiH, in kodeks IFJ (International Federation of Journalists), sprejet leta 1954 v Bordeauxu in dopolnjen leta 1986 v Helsingorju. Vir zanje je bila internetna stran EthicNet, ki je nastala v okviru vrste raziskovalnih projektov univerze v Tampereju na Finskem, s sodelovanjem Unesca in Mednarodne organizacije novinarjev. Kodekse so raziskovalci začeli zbirati leta 1995, zadnje posodobitve pa so opravili junija 2008. Zbirka kodeksov, prevedenih v angleščino, vsebuje 50 kodeksov iz 46 držav.

Kodeksi, ki sem jih pregledala, so različno dolgi – nekateri vsebujejo le po eno stran, na primer francoski, in veljajo za vse medije, spet druge imajo po več kodeksov. Na Irskem imajo na primer Code of Conduct (splošna pravila britanskega in irskega novinarstva) in Code of Practice for Newspapers and Periodicals (kodeks novinarskega ravnanja za časnike in revije). V Veliki Britaniji se razen po Code of Conduct ravna še po uredniškem kodeksu (Editors' Code of Practice) iz leta 2007. V Belgiji imajo novinarji na voljo kodeks novinarskih načel (Code of Journalistic Principles), edini pa imajo tudi Smernice za obravnavo žrtev v tiskanih medijih (Guidelines for dealing with victims by the press), ki so jih sprejeli leta 2003. Kodeksi so tudi različno stari. Najdlje velja francoski, ki je bil sprejet leta 1918 in dopolnjen leta 1938.

Ne glede na razlike ugotavljam, da so si kodeksi, zlasti pri urejanju razmerij med zasebnim in javnim, presenetljivo podobni. Raven etične občutljivosti ustvarjalcev medijskih vsebin se je, kot kaže, vsaj na papirju v preteklih desetletjih v veliki meri poenotila. Evropski kodeksi so torej nekakšna skupna, evropska novinarska vest. Kaj jih družijo in kaj so njihove posebnosti?

Poseg v zasebnost dovoljen, če za to obstaja javni interes

Vsi pregledani tuji kodeksi – 24 v 22 državah – izrecno zapovedujejo varovanje posameznikove zasebnosti in/ali spoštovanje človekovega dostojanstva, izjema sta le francoski in Kodeks IFJ, ki govori le o tem, da novinar pri zbiranju novic, fotografij in dokumentov uporablja poštene metode. Velika večina poseg v

zasebnost dovoljuje le, če za to obstaja javni ali še večkrat – velik javni interes. Danski kodeks govori celo o »svetosti zasebnega življenja«. Informacijam, ki jo kršijo, določa ta kodeks, se je treba izogibati, razen če ne pretehta javni interes. Velika večina kodeksov posebej obravnava žrtve družinskih nesreč, kaznivih dejanj, tragedij, spolnih zlorab. Nemški kodeks novinarjem nalaga, da se izogibajo senzacionalističnemu prikazovanju nasilja, brutalnosti in trpljenja žrtev. Irski kodeks govori o potrebnem sočutju pri zbiranju informacij med osebami, »ki so v šoku ali žalujejo«. V britanskem je posebno poglavje naslovljeno z Vdor v žalovanje ali šok (Intrusion into grief or shock); to poglavje zahteva sočutje, obzirnost in diskretnost. Enako zahtevo pozna belgijski kodeks, ki pa navaja izjemo: če bi spoštovanje te zahteve ogrozilo svobodo tiska. Po bolgarskem kodeksu novinarji praviloma ne smejo »povečevati stiske žrtev tragedij ali kaznivih dejanj«, toda če obstaja »izjemen javni interes«, je »medijski vdor v zasebnost« mogoče opravičiti.

V švicarskem kodeksu piše, da morajo novinarji spoštovati trpljenje žrtev in svojcev pri poročanju o vojni, terorizmu, nesrečah in katastrofah, v tekstu, sliki in zvoku, izjeme pa niso navedene. Obzirnost do ljudi, ki žalujejo ali so v šoku, zahtevajo tudi grški, ciprski in češki kodeks. Norveški kodeks, ki prav tako zahteva obzirnost do žalujočih in ljudi v šoku, zahtevo formulira takole: Vedno presodite, kako bo poročilo o nesreči ali zločinu vplivalo na žrtev ali svojce. Španski kodeks novinarjem nalaga, naj »ne bodo grobi in naj ne špekulirajo o občutkih ljudi«, ko poročajo o zadevah, ki »zbujaajo ali povzročajo bolečino in žalost«. Nizozemski kodeks določa, da morajo novinarji izpustiti vse podrobnosti, »ki bi lahko prispevale k trpljenju žrtev ali družine in niso nujno potrebne«. Švedski kodeks posebej govori o obzirnosti do ljudi, ki niso vajeni intervjuvanja, in pri objavi fotografij, povezanih z nesrečami in zločini.

Večina kodeksov govori tudi o objavi imen žrtev nesreč, tragedij, kaznivih dejanj itd. Nemški kodeks jasno prepoveduje tako objavo informacij kot slik, ki bi omogočile identifikacijo žrtev. Švedski kodeks novinarje obvezuje, da razmislijo o morebitnih bolečih posledicah objave imen žrtev, podobno dikcijo vsebuje belgijski, ki obzirnost nalaga tudi pri zbiranju informacij (novinar ne sme pritiskati na žrtve) in španski, ki obzirnost zahteva tudi pri objavljanju slikovnega materiala, ki bi razkril identiteto. Danski kodeks od novinarjev zahteva najvišjo možno obzirnost, tako v primerih, ko gre za žrtve kaznivih dejanj in nesreč, kot v primerih, ko gre za priče in druge vpletene osebe; razkritje dovoljuje le, če za to obstaja javni interes.

Grški, italijanski in britanski kodeks prepovedujejo objavo imen žrtev spolnega nasilja in podrobnosti, ki bi omogočile prepoznavo, kodeks BiH priporoča izogibanje imenom spolno zlorabljenih žrtev in žrtev nasilja. Madžarski kodeks, ki zapoveduje obzirnost do osebnih pravic in čustev žrtev, novinarjem nalaga, naj ne objavijo njihovih imen, preden niso obveščeni svojci. Finski določa diskretnost, ko gre za bolezen, smrt ali za žrtve nesreč in kriminala. Hrvaški kodeks izrecno prepoveduje le razkritje imen otrok, ki so kakor koli vpleteni v primere spolnih zlorab. Intervjuvanje in fotografiranje otrok do 14. leta je možno le v prisotnosti staršev.

Otroci in mladi deležni posebnega varstva

Otroci in mladi so vsepovsod deležni posebnega varstva. Madžarski in norveški kodeks prepovedujeta objavo imen otrok, žrtev nesreč, kriminala itd., vključno s podrobnostmi, ki bi razkrile njihovo identiteto. Niti privolitev staršev novinarjev ne odvezuje od te odgovornosti. Podobno določa norveški: novinar mora misliti na posledice poročanja tudi tedaj, ko dobi privolitev staršev. Nemški kodeks posebej zapoveduje varovanje zasebnosti mladih ljudi, irski napotuje novinarje, da v primerih, ko gre za otroke, še posebej presodijo smotrnost objave zgodbe. Britanski kodeks sankcionira razkritje imen žrtev spolnih zlorab, mlajših od 16 let, in določa, da se beseda incest ne sme uporabiti, če bi to lahko pripeljalo do identifikacije otroka. Avstrijski kodeks novinarjem priporoča, da pred intervjuvanjem in fotografiranjem otrok pomislijo na to, kako bo to vplivalo na njihovo prihodnost. Pozoren do otrok je tudi bolgarski

kodeks. Novinarji ne smejo zlorabljeni otrokove nedolžnosti in zaupanja, piše, informacijo ali fotografijo o otrocih pa lahko objavijo le, če za to obstaja »velik javni interes«. Če je objava boleča, je treba zavarovati identiteto otrok. Italijani so sprejeli celo poseben kodeks o otroškem delu.

Našteta določila je mogoče smiselno uporabiti tudi, ko gre za samomor, vendar pa sedem kodeksov – od pregledanih kodeksov v 22 državah – vključuje tudi posebna določila o samomoru. Norveški novinarji o samomoru ali poskusu samomora v skladu s kodeksom poročajo le, ko je to nujno za splošno informiranje. Pri tem se morajo izogibati opisu metode in drugih okoliščin, ki bi lahko koga spodbudili k samomoru. Tudi danske novinarje kodeks obvezuje, da o samomoru ali poskusu samomora poročajo le, ko za to obstaja »očitni javni interes« in zelo obzirno. V britanskem kodeksu je nekoliko blažje in bolj skopo zapisano le, da se morajo novinarji izogniti »odvečnim podrobnostim o uporabljeni metodi«. Švedski kodeks poleg obzirnosti pri poročanju o samomoru in poskusu samomora priporoča upoštevanje čustev svojcev in striktno vseh določil, ki govorijo o varovanju zasebnosti. Nemški kodeks poleg navajanja podrobnosti o okoliščinah sankcionira tudi navajanje imen. Izjema so le primeri iz sodobne zgodovine, ki so v javnem interesu. Bolgarski odsvetuje navajanje podrobnosti o metodi samomora, kodeks BiH pa navajanje imen žrtev samomora in podrobnosti, ki bi razkrile njeno ime. Izjema so primeri, ko svojci dovolijo objavo.

In slovenski kodeks?

Kodeks novinarjev Slovenije, ki je veljal do 22. novembra 2010, posebnega člena o samomorih in poskusih samomora ni imel, vendar pa je novinarje zavezoval, da se izogibajo neupravičenemu, senzacionalističnemu razkrivanju zasebnosti ljudi, da so pazljivi pri omembi imen in objavi slik žrtev in da so še posebej obzirni, ko poročajo o otrocih in mladoletnikih, o tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, o ljudeh z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju in o drugih huje prizadetih ali bolnih. S temi določbami je dovolj dobro sankcioniral omenjeno neetično novinarsko prakso, vendar pa so njegove norme ostajale na papirju. Morda je prav odsotnost posebnega člena o samomoru eden od vzrokov, da Novinarsko častno razsodišče kljub neustrezni ravni poročanja tovrstnih pritožb ni dobivalo.

Po prenovljenem kodeksu neustrezno poročanje v teh primerih sankcionira poseben člen o samomoru pa tudi povsem nov člen, ki govori o razkrivanju identitete žrtev. O tem, kako ubesediti prvi člen, smo se v skupini za prenovo kodeksa intenzivno in dolgo pogovarjali. Prva delovna različica, oblikovala sem jo sama, se je glasila takole:

Novinar o samomoru poroča le, če to narekuje javni interes. Ko zbira podatke o tragediji, upošteva, da so razlogi za samomor kompleksni in da opisovanje podrobnosti samomora lahko vodi v posnemanje. Vzroke in okoliščine samomora zato navaja previdno. Izogne se opisovanju metode samomora, kraja samomora, navajanju polnega imena pokojnika, navajanju imena osebe, ki je poskusila storiti samomor, in brez izrecne privolitve tudi navajanju imen svojcev. O samomoru je dovoljeno poročati drugače le v izjemnih primerih: ko to dovoljuje javni interes ali ko gre za zgodovinske osebe.

Razprava je pokazala, da je ta različica preobsežna in preobložena.

Zadnja soglasno sprejeta različica oziroma 23. člen prenovljenega kodeksa se glasi takole:

Novinar o samomoru in poskusu samomora poroča le, če to narekuje javni interes. Pri tem vzroke in okoliščine samomora ali poskusa samomora navaja previdno. Ne navaja metode in kraja dejanja. Identiteto osebe, ki je storila ali poskusila storiti samomor, razkrije le, če za to obstaja javni interes. Izjema je poročanje o zgodovinskih osebah.

Po oblikovanju te različice je sicer prispel še predlog, ki so mu bili naklonjeni v Uradu varuha človekovih pravic. Po tej različici novinarji ne bi smeli poročati o samomorih mladoletnikov. Skupina za prenovu kodeksa (sestavljena iz strokovnjakov z različnih področij, urednikov in novinarjev; sama sem v njej sodelovala kot predsednica NČR), predloga ni podprla. Skupno mnenje je bilo, da je preveč radikalen. Na primer: če bi tudi na Slovenskem zaznali primere internetno povezanih mladoletniških samomorov, o tem sploh ne bi smeli poročati.

Novo, zelo pomembno in za določen „tip“ novinarstva najbrž tudi ogrožajoče določilo pa, kot rečeno, zadeva identiteto žrtev. To novo določilo, 22. člen kodeksa, se glasi takole:

Novinar ne sme razkriti identitete žrtev spolnih zlorab, družinskih tragedij in hudih kaznivih dejanj in ne sme objaviti gradiva, ki bi prispeval k razkritju identitete. Identiteto lahko razkrije s soglasjem žrtve.

V prenovljenem kodeksu (v 14. členu) je tudi bolj jasno zapisano, da lahko novinar zvočno in slikovno snema ter fotografira le po privolitvi snemane oziroma fotografirane osebe. Ta privolitev je lahko tudi tiha (če oseba ne nasprotuje), novinar pa sme snemati, fotografirati brez privolitve, kadar utemeljeno meni, da bo na ta način razkril informacije, ki so v interesu javnosti. Razloge za svojo odločitev mora pojasniti v prispevku.

Zaključek

Številne raziskave so pokazale, da vse oblike samoregulacije povečujejo splošno zaupanje med informativnimi mediji in javnostjo. Samoomejevanje novinarjev, ki temelji na etičnih in profesionalnih zavezah poklica, prispeva k bolj etičnemu in bolj kakovostnemu novinarstvu. Narobe je, če ga razumemo kot natikanje uzde svobodi medijev, kot dušenje pravice in dolžnosti novinarjev, da mislimo samostojno in neodvisno od centrov moči, pa najsi gre za politične pritiske ali za pritiske medijskih lastnikov. Prav ti v Sloveniji v zadnjih letih s pomočjo pokornih urednikov etično držo svojih novinarjev radi zabarantajo za višji dobiček. Rezultat tega je zniževanje etične ravni slovenskega novinarstva.

Varovalka je odgovoren in etičen odnos do ljudi, o katerih pišemo. Tak odnos vključuje premislek o posledicah pisanja za vpletene, zlasti tedaj, ko so si pozornost medijev zaslužili zgolj s tem, da so bili nedolžne žrtve nesreče ali družinske tragedije. Ali kot pravi določilo v italijanskem novinarskem kodeksu: Odgovornost novinarjev do ljudi je večja od vseh drugih odgovornosti.

A MEDIA AWARD FOR THE RESPONSIBLE MEDIA PORTRAYAL OF SUICIDE IN FLANDERS-BELGIUM: RATIONALE AND QUALITATIVE EVALUATION

KARL ANDRIESEN*

Abstract

This paper presents a novel approach to working with the media in regards to suicide prevention. The Media Award was launched in Flanders-Belgium in 2003 in order to promote good practices regarding reporting of suicide. The presentation includes four parts. As an introduction, I summarise the research findings regarding the imitation effect of media reports of non-fictional suicides. Second, I present the activities of the Flemish Working Group on Suicide Survivors (Werkgroep Verder), including the media policy and collaborative activities with the media. Next, I present the modus operandi of the Media Award, followed by the findings of the recent qualitative evaluation. Semi-structured interviews with the recipients revealed that recipients were proud to be recognised for the quality of their work. In addition, recipients very much favoured the positive approach of working with the media, rather than criticising bad examples.

The findings suggest that the Media Award is a promising method to improve collaboration between suicide prevention and media, and a promising method to promote guidelines for media reports on suicide.

Key words: award, media, recommendations, suicide prevention, Werther effect.

Povzetek

Prispevek predstavlja nov pristop sodelovanja z mediji pri preventivi samomora. Nagrado Media Award so začeli podeljevati leta 2003 v Belgiji (regija Flandrija) z namenom promocije primerov dobre prakse na področju poročanja o samomoru.

Prispevek vključuje štiri dele. V uvodu povzemam rezultate raziskav na področju posnemovalnega učinka medijskih prispevkov o samomorih. V drugem delu predstavljam aktivnosti flamske delovne skupine za bližnje po samomoru (Werkgroep Verder) ter medijsko politiko in sodelovanje z mediji. V nadaljevanju predstavljam modus operandi nagrade Media Award, skupaj z rezultati njene nedavne kvalitativne evalvacije. Polstrukturirani intervjuji z dobitniki nagrade so pokazali, da so dobitniki ponosni, da je bila kvaliteta njihovega dela prepoznana. Poleg tega so dobitniki nagrade dali prednost pozitivnemu pristopu pri sodelovanju z mediji v primerjavi s kritiziranjem neustreznih prispevkov.

* Karl Andriessen, MSuicidology, Suicide Prevention Program MHC, Martelaarslaan 204b, 9000 Gent, Belgium, iasp-tf-postvention@pandora.be (Coordinator of the Suicide Prevention Program of the Flemish Mental Health Centres (Belgium), Co-founding member of the Flemish Working Group on Suicide Survivors (Werkgroep Verder), Member of the Ministerial Flemish Suicide Prevention Working Group, and Co-Chair of the Taskforce on Postvention and Suicide Bereavement of the International Association for Suicide Prevention).

Rezultati nakazujejo, da je nagrada Media Award obetavna metoda za spodbujanje sodelovanja med izvajalci preventive samomora in mediji ter obetavna metoda za promocijo smernic za medijsko poročanje o samomorih.

Ključne besede: nagrada, mediji, priporočila, preventiva samomora, Wertherjev učinek.

“The role of the media in awakening the social conscience of the people is significant, and without their cooperation change is difficult”

(L. Ratnayeke, cited in Bale, 2001, p. 142).

Introduction

The societal discussion whether media reports of fictional and non fictional suicide affect suicidal behaviour is longstanding (e.g., Andriessen, 2007; Kryszinska & Lester, 2006) and was fuelled by the publication in 1774 of Goethe's *Die Leiden des jungen Werthers*, hence the so-called “Werther effect” (Phillips, 1974). For example, at the end of the 19th century Strahan stated that: “Suicide, from imitation is much more common than might be expected. Many notable examples are to be found in ancient history, and even in the present day, it is by no means rarely met with” (Strahan, 1894, p. 141). He cautioned however that: “those who destroy their lives in imitation of others, must be strongly predisposed to self-destruction...” (ibid, p. 141). In a similar vein, Parrish (1837, p. 259) had observed that: “...the publicity which is given to cases of suicide, in the newspapers, and by other means, forms one of the strongest incentives to the commission of the act, in those who have a secret disposition to destroy themselves” (Parrish, 1837, p. 259).

These 19th century views are quite compatible with the contemporary model of the suicidal process (Retterstøl, 1993; Wasserman, 2001). According to this model, a person can have an inherited (genetic) vulnerability for feelings of hopelessness and impulsive behaviour. This vulnerability can also be acquired in an early stage of life. Feelings of hopelessness and entrapment and the urge to escape increase due to accumulating stressors: e.g., psychiatric problems, personality characteristics (e.g., insecure attachment, and ineffective coping styles), and life events (e.g., losses, and threats to identity). The suicidal process leads to a ‘tunnel vision’ and dichotomous thinking, and can intensify due to the weakening or the absence of protective factors (e.g., social support, problem solving behaviour, reasons for living). Disinhibiting factors (e.g., the use of alcohol, earlier suicidal behaviour or examples of others) and triggers (e.g., the easy availability of the method, or examples of others) can pull the person over from suicidal thinking to suicidal behaviour. The model is an interesting didactic tool for the suicidal person and their social environment, and for social, health, media, and other professionals (Andriessen, Cosyns, Verthriest et al., 1998; Andriessen & Van den Brande, 2001). It offers a framework to understand suicidal behaviour: while media portrayals of suicide and attempted suicides can be classified as disinhibiting factors or as triggers, the model shows that a variety of intertwining factors affect a suicidal person. Hence, suicide prevention should be multidisciplinary and in the case of media reports, suicidologists and media personnel should work together and learn from each other in order to balance the ‘newsworthiness’ of suicide with the risk of imitation, and to balance the public interest with the potential impact on a suicidal person (Gould, Jamieson & Romer, 2003; Hawton & Williams, 2002; Jamieson, Hall-Jamieson & Romer, 2003; Martin, 1998; Pirkis, Burgess, Blood et al., 2007).

Indeed, media reports on suicidal behaviour do not have to be automatically considered as dangerous. Many countries as well as the World Health Organization and the International Association for Suicide Prevention have developed recommendation for safe media reporting on suicidal behaviour (Pirkis,

Blood, Beautrais et al., 2006; WHO-IASP, 2008). And a recent study found that the coverage of positive coping strategies used by suicidal persons was associated with lower suicide rates as compared with harmful media coverage, e.g., reporting of suicide myths and repetitive media reporting; a phenomenon labelled by the authors of the study as the “Papageno effect”¹ (Niederkrotenthaler, Voracek, Herberth et al., 2010).

During the past decade several reviews of the professional literature have been published regarding media coverage of fictional and non-fictional (real life) suicide and attempted suicide (Crane, Hawton, Simkin et al., 2005; Gould, 2001; Pirkis & Blood, 2001a; Schmidtke & Schaller, 2000; Stack, 2005; Westerlund, Schaller & Schmidtke, 2009). These reviews conclude that:

- There is a causal relation between media reports and suicidal behaviour (Chen, Chen & Yip, 2010).
- The effect of non-fictional suicides is stronger than the effect of media coverage of fictional suicides, the latter still being equivocal (Pirkis & Blood, 2001b).
- The effect of reports of celebrity suicides is stronger than the effect of non-celebrity suicide reporting (Fu & Yip, 2009; Stack, 1990), a so-called vertical identification.
- The suicidal person can potentially identify with the person who died by suicide e.g., similar age, gender and demographic group, a so-called “horizontal identification” (Niederkrotenthaler, Till, Kapusta et al., 2009).
- The effect of daily newspaper reports is stronger than television covering of suicide (Stack, 2005; Westerlund, Schaller & Schmidtke, 2009).
- There is a dose-response effect: the number of imitative suicides increases with the number of reports of the “example suicide” (Etzersdorfer, Voracek & Sonneck, 2004).
- Some authors (e.g., Schaller & Schmidtke, 2000) conclude that young people can be more vulnerable to imitative suicide, but rigorous review counter speaks this statement (Stack, 2005).
- Media portrayals of suicide reflect cultural attitudes towards suicide and vice-versa, in the long term, media portrayals might influence cultural attitudes towards suicide (Fekete & Schmidtke, 1995; Fekete, Schmidtke, Takahashi et al., 2001).

In addition, there are important conclusions related to prevention:

- Collaboration with media can improve media coverage: a Swiss study looked at the effects of the implementation of media guidelines and found that though the number of articles on suicide had increased the quality of the coverage had significantly improved: reports were less sensational, shorter and lesser on the front page (Michel, Frey, Wyss et al., 2000).
- A decrease in suicide reports can prevent suicides and attempted suicide: the Austrian Association for Suicide Prevention collaborated with the media to implement guidelines. This resulted in a significant reduction of media coverage of (subway) suicide, and a subsequent long-lasting reduction

¹ In Mozart’s opera “The magic flute”, the character Papageno successfully overcame a suicidal crisis (Niederkrotenthaler, Voracek, Herberth et al., 2010, p. 234).

of 80% of the number of suicides and attempted suicides, without shifts to other suicide methods (Etzersdorfer & Sonneck, 1998; Sonneck, Etzersdorfer & Nagel-Kuess, 1994).

- Media reports can encourage help seeking: Holding (1974; 1975) reported on the effects of a popular BBC series “Befrienders” which presented the Samaritans as a suicide prevention centre. Though no preventive effect could be observed on the number of suicides and attempted suicides, the Samaritans received a 140 % increase in client referrals related to the television series.

Flemish working group on suicide survivors (Belgium)

At the beginning of the year 2000, the Working Group on Suicide Survivors (Werkgroep Verder) was established with the collaboration of a number of relevant organizations such as representatives of survivor support groups, the Suicide Prevention Centre, the Tele-Help line, the Victim Support Services, the Moral Counselling Centres, and the Suicide Prevention Program of the Mental Health Centres. The Cera Foundation, a charity fund of a financial holding granted a 3 year funding (2000-2002), followed by yearly grants of the Ministry of Well-Being and Public Health (De fauw & Andriessen, 2003; Andriessen, 2011).

Since its beginning, the Working Group has been coordinating, organizing and supporting activities by and/or for suicide survivors in Flanders. The mission is to raise awareness, to increase support, to destigmatize survivors, and to increase openness in society. The Working Group includes survivors and (professional) caregivers who work together to increase the availability and the quality of support for survivors. The goals are to make the support groups better known, to lend support to the groups, to facilitate new initiatives by suicide survivors and/or by mental health or community agencies, and to develop a broad community network. An initial policy document was written outlining the goals and activities to be performed during the first years (2000-2002). After evaluation, new objectives were included. In addition, the funding Ministerial department evaluates the results and the progress based on its observations and the yearly reports of the Working Group.

Activities of the Working Group:

- a) Annual publication of a Directory of Suicide Survivor Services (2000-2005), currently online only.
- b) Peer supervision meetings and a yearly training for group facilitators.
- c) Advocating survivor issues in health and social structures.
- d) Publication of the Charter: The Rights of Suicide Survivors (Table 1). Until today, more than 7,000 people have undersigned this Charter and are included in the mailing list of the Working Group.
- e) Publication of guidelines regarding facilitation of survivor support groups.
- f) Organization of theatre plays on suicide survivor experiences: ‘Out of life’ (2005-2006) and ‘Shatters’ (2010-2011).
- g) Organizing radio and poster campaigns.
- h) Maintaining interactive websites: www.zelfdoding.be and www.werkgroepverder.be.
- i) Organizing National Suicide Survivor Day, since 2002, yearly held on the 3rd of November.

Table 1. Charter: The Rights of Suicide Survivors

A survivor has the right:

1. To mourn in his own way and within the time it takes.
2. To know the truth about the suicide, to see the body of the deceased, and to organise the funeral with respect to one's own ideas and rituals.
3. To consider suicide as the result of several interrelated causes that produced unbearable pain for the deceased.
4. To respect one's own privacy as well as that of the deceased.
5. To find support from relatives, friends, colleague's, and survivors, as well as from skilled professional helpers.
6. To contact the clinician/caregiver (if any) who treated the deceased person.
7. To be treated with respect and support, also by police and administrative offices.
8. To not be reduced as being a survivor, but be seen with vulnerabilities and strengths.
9. To live, wholly, with sorrow and joy, free of stigma or judgement.
10. To never be as before: there is a life before the suicide and a life afterwards.

The Flemish government's Suicide Prevention Action Plan 2006-2010 (Vlaams Agentschap Zorg & Gezondheid, 2010) includes the activities of the Working Group as well as all other relevant organizations such as the Suicide Prevention Program of the Mental Health Centres, the Suicide Prevention Centre (telephone line and chat), the Unit for Suicide Research of the University of Gent, etc. The Action Plan includes five clusters of actions: a) mental health promotion, b) accessible telephone and online help, c) training of various professional groups, d) prevention of induced suicide (media guidelines, means restriction), and e) programs for specific risk groups (ranging from early detection of schizophrenia to support for the people bereaved by suicide). The Action Plan has put suicide prevention on the agenda as an official health target of the government, and it intends to coordinate, to expand and to sustain suicide research and prevention (Andriessen, 2009). The Action Plan has set three new specific targets for the Working Group on Suicide Survivors: to develop support and resources for children and adolescents, to implement professional standards for support groups, and to implement media guidelines, the latter being presented here below.

Since 2003, the Working Group had a media policy regarding coordination of requests for media interviews. The Working Group has been managing a pool of candidate interviewees (both survivors and professional caregivers). Members of the Working Group who receive requests for interviews forward this question to the central contact address, which contacts the journalist. The Working Group initiates contact between the journalist and a survivor interviewee if certain conditions related to ensuring control and safety are met, e.g., the survivor can bring a support person, he/she can proof read or preview before publication or broadcast, and the journalist adheres to the media guidelines.

In 2004 a group of media representatives, suicidologists and the Ministry of Well-Being and Public Health formulated a set of recommendations regarding media coverage of suicide. Evaluation in 2006

found that the recommendations had been poorly implemented; they remained unknown to the journalists, and remained not adhered to. Subsequently, in 2007 a new Committee was established with media representatives, suicidologists, communication experts and survivors. They agreed upon a set of quality criteria for appropriate media coverage of suicide published in a brochure entitled “As a journalist, you can save lives” (Werkgroep Verder, 2007). According to the quality criteria, the complexity of the causes of suicide, the role of mental health problems, and the consequences of suicide for the survivors should be mentioned in a media report. In addition, media reports should avoid simplistic, romanticised and sensational presentation, and should respect the privacy of the suicide person and of the survivors. Finally, specific help resources for the bereaved and for suicidal people should always be mentioned. The consensus criteria were approved by the Ethical Board of the Flemish Professional Journalists, implementation was done via press releases, and personal visits to editors-in-chief of written press, radio and TV. In addition, a training package was developed and offered to Colleges of Journalist Studies.

Media award for responsible portrayal of suicide and suicide survivors

The rationale for this Award emerged from the work with the media and the implementation of media guidelines. Initially, when an article or a broadcast which clearly did not match the media guidelines was found, the editor-in-chief or the journalist was contacted by Werkgroep Verder in order to inform them about the guidelines. However, this strategy was time consuming, ineffective, and carried a risk of putting a burden on the relationship with the media (Goldney, 2001). Subsequently a novel strategy in working with the media was developed. Instead of criticising the media, the Media Award was established in order to promote good practices in media coverage of suicide and survivors. The strategy of the Media Award was launched during the Suicide Survivor Day in November 2003, and the first recipient of the Award was presented one year later, during the Survivor Day in 2004 (Andriessen, 2005).

Nominations for this yearly Award can be made by any person after a public call for nominations. The call for nominations is announced in the mailing list, the newsletter, the website and in a press release by the Working Group. The Award itself is an original piece of art, preferably made by a survivor. Each year a new independent jury assesses the nominations. The jury consists of at least three persons: a journalist, a mental health professional, and a survivor, the latter being the Chair and the only contact person from the jury whose name is disclosed to the public prior to the presentation of the Award. The selection criteria for the Award are in line with the media guidelines mentioned above (Werkgroep Verder, 2007).

Evaluation of the impact of the media award on the recipients

The Media Awards have been introduced in several countries, including Belgium (2003), Australia (2004), and Denmark (2005). In 2008, an evaluation of the impact of the Award on the recipients in these three countries was done by means of semi-structured telephone interviews. Almost all (14 out of 15) of the recipients (up to the year 2008) in the three countries participated in the study (Dare, Andriessen, Nordentoft et al., 2011). The recipients were asked the following questions:

- a) You were presented with an Award for your story on (describe story). When you prepared this story, what was your aim?
- b) When you prepared this story, were you aware of any guidelines on reporting suicide?
- c) Since winning the Award, have you prepared any other stories on suicide?
- d) Did winning the Award make you reflect on how others report on suicide?

- e) Has winning the Award resulted in you giving advice to others on how to report on suicide?
 f) Has winning the Award had any other impact for you?
 g) Do you wish to add anything?

The major themes which arose in the interviews with the five Belgian recipients of the Award (2 newspaper journalists, 2 magazine journalists and 1 book author) are presented in Table 2. It is worth mentioning that the themes found in the three countries included in the study were overlapping (Dare, Andriesen, Nordentoft et al, submitted for publication).

Table 2: Interview themes with the recipients

Question	Themes
Aims of the Award-winning stories	<p>To raise awareness about suicide and its aftermath.</p> <p>To present real people to counter popular myths and romantic views.</p> <p>To seek for explanations and causes of suicide.</p> <p>To destigmatize and to promote suicide prevention.</p>
Awareness of guidelines on reporting suicide	<p>All but one of the journalists (or their editor), were aware of the existence of the guidelines of the Working Group 'Verder'.</p> <p>One recipient said: <i>"I didn't know any recommendations or guidelines thus haven't used any. I followed my intuition to bring a hopeful story, and simultaneously the devastation of suicide and becoming a survivor"</i>.</p>
Preparation of subsequent stories on suicide	<p>Only one of the Award recipients had written new suicide-related stories. The others indicated that they have not done it due to the broad scope of their media reporting and not due to a lack of interest. They would do so when a future opportunity appeared.</p> <p>One recipient said: <i>"No, I haven't yet written another article on suicide. However, after the Media Award I now keep a close eye on the topic of suicide in the media"</i>.</p>
Reflections on how others report on suicide	<p>All recipients asserted that they were alert and sensitive regarding how suicide is portrayed in the media.</p> <p>Three recipients referred to the guidelines as the 'standard' for media reports.</p> <p>Some recipients referred to personal feelings.</p> <p>One recipient said: <i>"Yes, I give more attention to how others write about suicide; apparently I'm more alert to see whether the media coverage matches the recommendations"</i>.</p>

Providing advice to peers	<p>Mixed experiences with providing advice to colleagues: some have provided advice; others have not yet but would do so if possible.</p> <p>One recipient said: <i>“Yes, [I provided advice] to my colleagues of the news editorial desk. After receiving the Media Award I have forwarded the media recommendations five times, however, without telling my personal experience [of being a survivor]. Usually I received a kind of amazed reply to my posting. I asked the news editors to include background information, help resources for the readers, and to use appropriate wording”.</i></p>
Other impact / consequences of the Award for recipients	<p>Two recipients mentioned no other impact.</p> <p>The others expressed pride to be recognized for the quality of their work.</p> <p>One recipient said: <i>“Visitors often inquire about this particular painting [the Award], which provides me the opportunity to tell about the Award and the Media guidelines. I am proud on this Award, it’s a beautiful honour in my career”.</i></p>
Additional comments	<p>Thankful for receiving the Award.</p> <p>Much emphasis on the positive approach, rather than criticising bad examples.</p> <p>One recipient said: <i>“It’s a very nice way of working. The tendency to react in a negative way gets countered. This initiative acts in a positive manner, it stimulates to do good”.</i></p> <p>Another recipient said: <i>“The initiative is praiseworthy. It is easy to start from negative feelings to tackle the media, but the Media Award approaches the media in a positive manner. In the long run, probably this is the best way to implement ethical principles”.</i></p>

Conclusion

Obviously, this is a small scale study, which makes it difficult to generalize its conclusions. However, all five Belgian recipients (up to 2008) and all but one of the 15 recipients in the three countries participated in the study. In addition, the findings were consistent in each country and across the countries. The findings suggest that a Media Award is a promising method to promote recommendations for media reports on suicide and to improve collaboration between suicide prevention organizations and the media: the recipients very much favoured the positive and collaborative approach. And important for policy makers: the financial costs to operate the strategy are low (Dare, Andriessen, Nordentoft et al., submitted).

Although during the years of operation the Media Award has become better known among the journalists in Flanders, the profile of the Media Award should be further upgraded. Professional media organizations, such as the Association of Professional Journalists, the journalists' Ethical Committee, and journalist colleges can play an important role in the further propagation of the Award in the media sector.

The Flemish Media Award is embedded in the Working Group on Suicide Survivors and in the governmental Suicide Prevention Action Plan. Obviously, other countries or regions could opt for other embedding. However, the strategy should be included in a large framework and be sustained in order to reach its goals of improved collaboration with the media and an improved media coverage of suicide and suicide survivors.

References

- Andriessen, K. (2005). A Media Award for responsible portrayal of suicide and survivors. *Pogled–The View, Acta Suicidologica Slovenica*, 3(1-2), 66–70.
- Andriessen, K. (2007). On the Werther effect: a reply to Krysinska and Lester. *Crisis*, 28(1), 48–49.
- Andriessen, K. (2009). Suicide prevention in Belgium, an update and a look at the future. *Paper read at the Meeting of National Representatives, XXVth World Congress of the International Association for Suicide Prevention, Suicide Prevention in Different Cultures*, 27.–31. 10. 2009. Montevideo: IASP.
- Andriessen, K. (2011). Survivors after Suicide: A comprehensive suicide survivor program in Flanders-Belgium. In J. Jordan & J. McIntosh (Eds.), *Grief After Suicide: Understanding the Consequences and Caring for the Survivors* (pp.495–504). New York: Routledge.
- Andriessen, K., Cosyns, P., Verthriest, G., & Veys, T. (1998). Skilling key workers. The implementation of a youth suicide prevention project in Belgium. In R. Kosky, H. Eshkevari, R. Goldney & R. Hassan (Eds.), *Suicide Prevention, the Global Context* (pp. 245–253). New York/London: Plenum Press.
- Andriessen, K., & Van den Brande, J. (2001). Youth suicide prevention and intervention skills: training of key persons. In O. Grad (Ed.), *Suicide Risk and Protective Factors in the New Millennium* (pp. 109–113). Ljubljana: Cankarjev dom.
- Bale, C. (2001). The media as partners in suicide prevention. A column from Befrienders International. *Crisis*, 22(4), 141–142.
- Chen, Y-Y., Chen, F., & Yip, P. (2010). The impact of media reporting of suicide on actual suicides in Taiwan, 2002-05. *Journal of Epidemiology and Community Health*, JECHE Online First, December 5, 2010.

- Crane, C., Hawton, K., Simkin, S., & Coulter, P. (2005). Suicide and the media: Pitfalls and prevention. Report on a meeting organized by the Reuters Foundation Program at Green College and University of Oxford Centre for Suicide Research at Green College, Oxford, UK, November 18, 2003. *Crisis*, 26(1), 42–47.
- Dare, A., Andriessen, K., Nordentoft, M., Meier, M., Huisman, A., & Pirkis, J. (2011). Media awards for responsible reporting of suicide: Experiences from Australia, Belgium and Denmark. *International Journal of Mental Health Systems*, 5, 15.
- De fauw, N., & Andriessen, K. (2003). Networking to support suicide survivors. *Crisis*, 24(1), 29–31.
- Etzersdorfer, E., & Sonneck, G. (1998). Preventing suicide by influencing mass-media reporting. The Viennese experience 1980-1996. *Archives of Suicide Research*, 4(1), 67–74.
- Etzersdorfer, E., Voracek, M., & Sonneck, G. (2001). A dose-response relationship of imitational suicides with newspaper distribution. *Archives of Suicide Research*, 8(2), 137–145.
- Fekete, S., & Schmidtke, A. (1995). The impact of mass media reports on suicide and attitudes toward self-destruction: Previous studies and some new data from Hungary and Germany. In B. Mishara (Ed.), *The Impact of Suicide* (pp. 142–155). New York: Springer.
- Fekete, S., Schmidtke, A., Takahashi, Y., Etzersdorfer, E., Upanne, M., & Osvath, P. (2001). Mass media, cultural attitudes, and suicide. Results of an international comparative study. *Crisis*, 22(4), 170–172.
- Fu, K., & Yip, P. (2009). Estimating the risk for suicide following the suicide of 3 Asian entertainment celebrities: a meta-analytic approach. *Journal of Clinical Psychiatry*, (70)6, 869–878.
- Goldney, R. (2001). The media and suicide: a cautionary view. *Crisis*, 22(4), 173–175.
- Gould, M. (2001). Suicide and the media. *Annals of the New York Academy of Sciences*, (932), 200–224.
- Gould, M., Jamieson, P., & Romer, D. (2003). Media contagion and suicide among the young. *American Behavioral Scientist*, 46(9), 1269–1284.
- Jamieson, P., Hall-Jamieson, K., & Romer, D. (2003). The responsible reporting of suicide in print journalism. *American Behavioral Scientist*, 46(12), 1643–1660.
- Hawton, K., & Williams, K. (2002). Influences of the media on suicide. Researchers, policy makers, and media personnel need to collaborate on guidelines [Editorial]. *British Medical Journal*, 325, 1374–1375.
- Holding, T. (1974). The BBC ‘Befrienders’ series and its effects. *British Journal of Psychiatry*, 124, 470–472.
- Holding, T. (1975). Suicide and “The Befrienders”. *British Medical Journal*, Sep 27, 3(5986), 751–752.
- Krysinska, K., & Lester, D. (2006). Comment on the Werther effect. *Crisis*, 27(2), 100.
- Martin, G. (1998). Media influence to suicide: the search for solutions. *Archives of Suicide Research*, 4(1), 51–66.
- Michel, K., Frey, C., Wyss, K., & Valach, L. (2000). An exercise in improving suicide reporting in print media. *Crisis*, 21(2), 71–79.
- Niederkrotenthaler, T., Till, B., Kapusta, N., Vorace, M., Dervic, K., & Sonneck, G. (2009). Copycat effects after media reports on suicide: a population-based ecological study. *Social Science & Medicine*, 69(7), 1085–1090.

- Niederkrotenthaler, T., Voracek, M., Herberth, A., Till, B., Strauss, M., Etzersdorfer, E., Eisenwort, B., & Sonneck, G. (2010). Role of media reports in completed and prevented suicide: Werther v. Papageno effects. *British Journal of Psychiatry*, *197*(3), 234–243.
- Parrish, I. (1837). Case of suicide in a child. *American Journal of the Medical Sciences*, *21*, 258–259.
- Phillips, D. (1974). The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect. *American Sociological Review*, *39*(3), 340–354.
- Pirkis, J., & Blood, R. (2001a). Suicide and the media. Part I: Reportage in nonfictional media. *Crisis*, *22*(4), 146–154.
- Pirkis, J., & Blood, R. (2001b). Suicide and the media. Part II: Portrayal in fictional media. *Crisis*, *22*(4), 155–162.
- Pirkis, J., Blood, R., Beautrais, A., Burgess, P., & Skehans, J. (2006). Media guidelines on the reporting of suicide. *Crisis*, *27*(2), 82–87.
- Pirkis, J., Burgess, P., Blood, R., & Francis, C. (2007). The newsworthiness of suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *37*(3), 278–283.
- Retterstøl, N. (1993). *Suicide: A European Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmidtke, A., & Schaller, S. (2000). The role of mass media in suicide prevention. In K. Hawton & K. van Heeringen (Eds.), *The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide* (pp. 675–697). Chichester: Wiley & Sons.
- Sonneck, G., Etzersdorfer, E., & Nagel-Kuess, S. (1994). Imitative suicide on the Viennese subway. *Social Science & Medicine*, *38*(3), 453–457.
- Strahan, S. (1894). *Suicide and Insanity. A Physiological and Sociological Study*. London: Swan Sonnenschein & Co.
- Stack, S. (1990). A reanalysis of the impact of non celebrity suicides. A research note. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, *25*(5), 269–273.
- Stack, S. (2005). Suicide in the media: a quantitative review of studies based on non-fictional stories. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *35*(2), 121–133.
- Vlaams Agentschap Zorg & Gezondheid [Flemish Agency Care & Health] (2010). *Vlaams Actieplan Suicidopreventie 2006-2010 [Flemish Suicide Prevention Action Plan 2006-2010]*. Retrieved from www.zorgen-gezondheid.be/Beleid/Gezondheidsdoelstellingen/Vlaams-actieplan-suicidopreventie-2006-2010/ on 30 December 2010.
- Wasserman, D. (2001). *Suicide: an Unnecessary Death*. London: Martin Dunitz.
- Werkgroep Verder (2007). *Als journalist kan je levens redden [As a journalist, you can save lives]*. Halle: Werkgroep Verder.
- Westerlund, M., Schaller, S., & Schmidtke, A. (2009). The role of mass-media in suicide prevention. In D. Wasserman & C. Wasserman (Eds.), *Oxford Textbook of Suicidology and Suicide Prevention, a Global Perspective* (pp. 515-523). Oxford: Oxford University Press.
- WHO-IASP (2008). *Preventing Suicide: a Resource for Media Professionals*. Geneva: World Health Organization. Retrieved from: www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf on 30 December 2010.

SAMOMOR KOT MEDIJSKA ZGODBA

SANDRA BAŠIĆ HRVATIN*

“First principles, Clarice. Simplicity. Read Marcus Aurelius. Of each particular thing ask: what is it in itself? What is its nature”

Hannibal Lecter, *The Silence of the Lambs* (1991)

Vsaka razprava o medijskem poročanju običajno obtiči na določenih skoraj zdravorazumskih predpostavkah: *prvič*, da so »novice« novost o dogodku ali dogajanju, *drugič*, da mediji novice izbirajo, obdelujejo in razpošiljajo občinstvu v skladu s splošno veljavnimi obrtniškimi dogovori o tem, kaj je vredno objave (univerzalnost profesionalnih standardov), *tretjič*, da mediji o dogodkih in dogajanju poročajo neodvisno, objektivno, ločeno od tega, kaj se dogaja, ali tistega/-ih, ki so vpleteni v dogajanje (mediji kot nevtralni opazovalci), in *četrtnič*, da so mediji popisovalci in opisovalci sveta, v katerem živimo, in se lahko kot potrošniki njihovih vsebin zanesemo na to, da »vedo, kaj nam sporočajo«. V tem prispevku želimo pokazati, da nobena od teh predpostavk ne drži (ali vsaj ne drži na način, kot to veleva »zdravi razum«), da je medijsko poročanje o kateri koli zadevi rezultat dolgotrajnih pogajanj novinarske obrti o tem, kako standardizirati svoja občinstva, da bi jih lahko prodali oglaševalcem in da je zaupanje v medijske slike dogodkov in dogajanj stvar osebnega že izoblikovanega sistema videnja le-teh (ali podobnih). V medijih tako ne iščemo tistega, kar je za nas »novega«, ampak potrditev tistega, kar že vemo. Temeljna teza tega prispevka je, da medijsko poročanje o samomorih, kljub številnim znanstveno utemeljenim ugotovitvam o njegovi neprimernosti in posledično tudi škodljivosti, sledi enakim merilom kot poročanje o kateri koli drugi zadevi: politiki, ekonomiji ali znanosti. Odnos medijske industrije do javnega interesa (in učinkovita zdravstvena politika vsekakor sodi na to področje) je enak odnosu, ki ga ima farmacevtska industrija do zdravja. Pričakovati, da bodo mediji poročali o samomorih na način, kot predlaga stroka, ki se ukvarja s tem vprašanjem, je približno enako zahtevi, da bi farmacevtska industrija vložila vse svoje razpoložljive resurse, znanje in dobiček v oblikovanje družbe, ki ne bo potrebovala zdravil. Na tem mestu želimo opozoriti na še en napačen pristop ali pogled na delovanje medijske industrije, ki predpostavlja, da so novinarji pri opravljanju svojega poklica zavezani k spoštovanju določenih standardov, in da je samo manjši del takšnih, ki te pravil ne spoštujejo. Pristop »ločitve zrn od plev« predpostavlja, da je mogoče o določenih recimo temu »kontroverznih« vprašanjih poročati na način, seveda če sledimo navodilom, zapisanih v teh istih profesionalnih standardih, ki bo v javnosti sprejet soglasno. V tem primeru predpostavljamo, da je naloga (in interes) medijske industrije, da vsebine, ki jih pripušča v javni prostor, ne izzovejo pozornosti, razprave, razkola, nadaljevanja zgodbe, moralne obsodbe in razzsodbe. Ampak ali ni prav v tem bistvo delovanja medijske industrije? Ali ni to, konec koncev, razlog, zakaj se ljudje zanimajo za medijske vsebine? Da bi razumeli, zakaj menimo, da je vsak poskus posega v način medijskega poročanja neuspešen, če obenem ne posežemo v način delovanja medijske industrije, moramo odgovoriti na vprašanja, ki smo si jih zastavili na začetku tega prispevka.

Vemo to, kar nam ponujajo, ali izbiramo to, kar že vemo?

Novice so oblika javnega vedenja (*public knowledge*), pravi Schudson (1996). V procesu menjave med viri informacij in novinarji nastaja skupno deljeno javno vedenje, ki se kot izdelek p(r)odaja potrošnikom

* Doc. dr. Sandra Bašič Hrvatina, Fakulteta za humanistične študije Koper, Oddelek za medijske študije.

na trgu medijskih vsebin. Novica ni novost o dogodku ali dogajanju. Novica je oblika javne vednosti o tistem, kar naj bi se zgodilo. Standardizirana forma posredovanja novic zahteva od novinarja, da pri oblikovanju zapisa o tistem, kar naj bi se zgodilo, odgovori na temeljna novinarska vprašanja: *kdo, kaj, kdaj, kje* in *zakaj*? Če želimo razumeti novice kot obliko javnega vedenja, potem moramo raziskati, kateri posamezniki, dogodki in dejanja sodijo pod kategorijo »*kdo?*«, katera dejstva so vključena ali pa izključena iz vprašanja »*kaj?*«, kateri prostori in časi dominirajo pri vprašanju »*kje in kdaj?*« in katere interpretacije imajo razlagalno moč, da odgovorijo na vprašanje »*zakaj?*«. Za novinarje je primarni način razlage novic njihov »motiv«. Dogodki imajo svoje akterje, akterji imajo svoje motive, motivi pa naj bi posledično razlagali dogodke.

Čeprav standardizacija novinarskega dela temelji na predpostavki, da novinarji izbirajo med dogodki, ki so se zgodili, in jih razlagajo brez lastne vpletenosti tako pri njihovi izbiri kot tudi interpretaciji, je novinarsko poročanje mogoče razumeti samo kot del celotne »verige« oblikovanja javnega vedenja. Novinarji dogodke izbirajo skupaj z njihovo interpretacijo. Da bi zadržali vsaj navidezno izključenost iz te »verige«, novinarji pri interpretaciji motivov uporabljajo zunanje strokovno znanje. Naloga strokovnjakov, vpoklicanih v proces medijske razlage, je podati interpretacijo (*zakaj?*) o dogodkih in posameznikih, ki so jih novinarji izbrali kot »*kdo?*« in »*kaj?*«.

Schudson ima prav, ko pravi, da novice niso novost o dogodku ali dogajanju. Novice kot oblika javnega vedenja so predvsem zgodbe¹, pripovedi o tem, kaj vidimo kot dogodek ali dogajanje, in v skladu s tem so novinarji bolj pripovedovalci in raznašalci kot pa iskalci zgodb. Ozgodbenje novic pa ne sledi novičarskim vrednotam, utemeljenim v standardiziranem seznamu petih vprašanj. *Zakaj?* in *kako?*, moralna dimenzija zgodbe, sta postali ključni vprašanja za novinarsko pripoved. Moralni nauk zgodbe, določanje mejnikov med sprejemljivim in nesprejemljivim, moralne sodbe so tisto, kar oblikuje javno vedenje o posameznem dogodku in dogajanju. Zaradi tega temeljno vprašanje pri razmišljanju o tem, kako mediji poročajo o samomorih, ni v tem, da ugotavljamo, v kolikšni meri je to poročanje (ne)korektno, ampak v tem, zakaj je sploh potrebno poročati o samomorih, zakaj je to novica in kakšno obliko javnega vedenja nam medijsko ozgodbenje samomora posreduje. Drugače povedano, glede na klasična novinarska vprašanja, samomor ni novica, glede na njeno moralno vrednost, pa je javna vednost *par excellence*. Iz tega sledi, da o samomorih ni mogoče poročati korektno (utemeljeno na nekakšnih profesionalnih standardih) oziroma da je o samomorih mogoče poročati edino tako, da se o njih sploh ne poroča. S tem seveda ne mislimo, da so samomori tema, o kateri naj se ne poroča, ampak da so samomori kot konkreten dogodek ali dejanje (*Kdo? Kje? Kdaj? Kako? in Zakaj*) brez kakršne koli novičarske vrednosti. Namreč edini način, da bi samomor lahko funkcioniral kot dogodek, je ta, da o njem govorimo kot o fenomenu, kar je v nasprotju s temelji novinarskega dela. Če ločimo konkreten dogodek od njegove moralne dimenzije (ne gre za problem posameznika, ampak problem družbe), potem ne ostane ničesar, o čemer bi se lahko poročalo. Zato je po našem mnenju vztrajanje na tem, da novinarji lahko poročajo o samomorih tako, da sledijo določenim »pravilom« (kako naj poročajo), že vnaprej obsojeno na neuspeh – zmeraj bomo dobili primere poročanja, ki odstopajo od pravil. Da bi to svojo tezo še natančneje utemeljili, moramo razložiti, kako delujejo mediji kot institucija.

Kako deluje medijska industrija?

Edini način, da nadzorujemo, kako ljudje mislijo, je ravno to, da nadzorujemo, o čem sploh mislijo, pravi Entman (2007). Pri tem pa moramo biti pozorni ne toliko na to, kaj ljudje mislijo o določenih

¹ Tudi novinarji sami za novice uporabljajo izraz zgodba (story).

javnih zadevah (v našem primeru samomorih), temveč na to, na temelju kakšnih meril jih ocenjujejo. Enako kot mediji (i)zbirajo informacije, (i)zbirajo tudi svoje občinstvo. Enako kot legitimirajo dogodke in vire, o katerih poročajo, mediji legitimirajo tudi tiste, ki jim je to poročanje namenjeno. Sposobnost medijev, da javno povežejo dogodke in občinstvo, je ena temeljnih medijskih funkcij (1996).

Mediji ne poročajo o samomorih, ampak sporočajo javnosti, na temelju katerih meril lahko ocenjuje konkretno samomorilno dejanje. Določanje meril ocenjevanja (angl. *priming*) ni stvar nekakšnega namišljenega konsenza, ki naj bi obstajal v družbi, ampak je predmet vsakokratnega pogajanja med mediji in nosilci različnih javnih politik (v našem primeru medicinsko stroko). S tem da določena vprašanja bolj zasidrmo v posameznikov zemljevid razumevanja sveta (določanje kazala pomembnosti javnih zadev oziroma prednostno tematiziranje) in vnaprej ponudimo merila za ocenjevanje, proizvajamo tudi natančno določene interpretacije – okvirje (Scheufele in Tewksbury, 2007). Uokvirjanje (angl. *framing*) je proces izbire in poudarjanja določenih dogodkov in zadev, njihovo medsebojno povezovanje, ki temelji na medijsko izbranih interpretacijah, ocenjevanju in/ali ponujanju rešitev (Entman, 2004). Okvirji, ki vsebujejo kulturno bolj resonančne interpretacije, imajo večji potencial vplivanja: besede in podobe, ki so takoj opazne, razumljive, zapomnljive in čustveno nabite, delujejo kot »razumljivejši« okvir za interpretacijo sveta.

Čeprav so prednostno tematiziranje, prednostno ocenjevanje in uokvirjanje ključni mehanizmi v konstrukciji medijskega sporočila, njegova distribucija v medijih temelji na specifičnih organizacijskih postopkih, ki zmanjšujejo avtonomijo njihove izbire in interpretacije. Eden takih postopkov je indeksiranje². Uredniki in novinarji uporabljajo indeksiranje pri novicah in komentarjih glede na pričakovano in zaželeno pomembnost določenega javnega vprašanja med elitami in javnim mnenjem. Medijsko poročanje je povezano s stopnjo soglasja, ki obstaja med elitami glede določenega vprašanja: ko je soglasje močno, mediji večinoma krepijo moč pri upravljanju javnega mnenja, ko pa so elite razcepljene, mediji razcepijo tudi mnenje javnosti (Hallin, 1994). Novinarji indeksirajo pomembnost določenega vprašanja oziroma informacije glede na to, kakšno stališče do tega vprašanja ima uradna politika. To ne pomeni, da mediji enostavno reproducirajo vladno stališče do določene zadeve, ampak da je državna administracija oziroma njihove službe za odnose z javnostmi primarni vir informacij (in interpretacij) o ključnih javnih vprašanjih. Indeksiranje, ki ga opravijo novinarji, nima neposredne povezave s pomembnostjo določenega vprašanja za javnost, temveč je odvisno od tega, kolikšna je vpletenost elit. Da bi rezultat indeksiranja dobil legitimnost in podporo v javnem prostoru, mediji oziroma novinarji uporabljajo izsledke javnomnenskih raziskav ali pa izjave izbranih strokovnjakov za posamezna vprašanja. Naloga potrjevalcev indeksiranja je podpreti tisto naracijo, ki je že »vtkana« ali pa »zapisana« v zgodbo. Glede na to, da indeksiranje temelji na spopadu elit v družbi, je njegova temeljna naloga razcepitve javnega mnenja, njegova členitev na pozicijo/opozicijo, (politično) levico/desnico, na red/nered, na moralnost/nemoralnost, na dobro/slabo.

Prednostnega tematiziranja, uokvirjanja in indeksiranja ne moremo enačiti s sistematično pristranskostjo (*bias*) v medijih. Če ne želimo ostati pri površnem razumevanju medijske politike kot arkanske prakse (skrite javnemu pogledu in pregledu), kot zakulisja in zarote, potem je treba medijsko pristranskost analizirati kot vidno, utečeno in poklicno utemeljeno prakso. Mediji favorizirajo določene interpretacije, določene poglede, določene razlage in določene razlagalce. Imetniki politične in ekonomske moči

² Več o tem glej v Bennett, W. Lance. 2007. *News: The Politics of Illusion*. New York: Longman in Bennett, W. Lance. 2007a. *When the Press Fails. Political Power and the News Media From Iraq to Katrina*. Chicago: University of Chicago Press.

v družbi namenljajo velikanska finančna sredstva, da njihovi pogledi in njihove interpretacije stopijo v ospredje javne razprave (Entman, 2007).

Schudson (1996) navaja štiri tipe pristranskosti, ki prevladujejo v medijih. Izbrane novice so tako večinoma *negativne*, *distancirane* (»objektivne«), *tehnične* in *uradne*. Negativni dogodek ima veliko novičarsko vrednost. Distanciranje od dogodkov in ironični odnos do političnega dogajanja naj bi bil, kot pravi Schudson, posledica temeljne zahteve novinarstva kot poklica – nevpletenost oziroma nevtralnost pri poročanju. Tehničnost novic je vidna v poudarjanju strategij in taktik političnega delovanja in ne njihovih rezultatov, v videnju politike kot mehanizma vladanja in ne ideologije. Novičarstvo temelji na uradnih virih in uradnih mnenjih razmeroma majhnega števila izbranih strokovnjakov. Novica je tako v večji meri produkt virov kot samih novinarjev.

Rezultati analize Novinarski barometer 2010 kažejo, kakšno je »stanje duha« v novinarskem poklicu štirih analiziranih držav – Avstrije, Nemčije, Slovenije in Švice³. Več kot tretjina slovenskih novinarjev meni, da je v svojem vsakdanjem delu pod manjšim pritiskom, druga tretjina, da je pod relativno močnim pritiskom, sedem odstotkov pa je takih, ki so pod zelo močnim pritiskom. Ta pritisk se najbolj nanaša na krajšanje časa za novinarsko raziskovanje, prepletanje piarovstva in novinarskih dejavnosti ter visoko delovno obremenitev (to meni več kot 60 odstotkov vprašanih). Več kot polovica novinarjev (52,2 %) meni, da ta pritisk negativno vpliva na njihovo novinarsko delo. Na slovenske novinarje najbolj pritiskajo oglaševalci (43,3 %), lastniki (40,3 %) in agencije za odnose z javnostmi oziroma tiskovni predstavniki različnih institucij (38,8 %). Novinarji v vseh štirih analiziranih državah so med konkretnimi poskusi vplivanja navajali dejstvo, da so novinarske vsebine vse bolj namenjene oglaševalcem (77,9 %), da je kritično poročanje vse manj zaželeno (60,1 %), da se vse bolj razrašča prepisovalno (*copy/paste*) novinarstvo (48,2 %) ter da v medijih vse bolj prevladujejo trendi »zabavnega novinarstva« (41,6 %). Skoraj polovica vprašanih je odgovorila, da se zelo pogosto dogaja, da določeno temo morajo objaviti, ker tako zahteva nekdo od »nadrejenih«, skoraj 13 odstotkov pa je moralo določeno temo, za katero so se odločili, da jo bodo pokrivali, popolnoma izpustiti. Podatki, ki jih navajamo, razkrivajo notranjo strukturo delovanja medijskih organizacij. Očitno je, da so novinarji pri svojem poročanju velikokrat odvisni od zunanjih in notranjih pritiskov, ki s samim poročanjem (izbira dogodka/dogajanja in način njegove obdelave) nimajo nobene povezave. Pomembno je poudariti, da so novinarji med konkretnimi poskusi vplivanja na svoje delo navajali razmah prepisovalnega novinarstva in prevladujoči vpliv formata »zabavnega novinarstva«. Najprej nekaj besed o prepisovalnem novinarstvu.

Znani britanski novinar Nick Davies v svoji knjigi *Flat Earth News* (2008) razkriva manipulacije, izkrivljanje in lažnivost globalne medijske industrije, ki v želji po čim večjem dobičku spreminja novinarstvo v interesu javnosti v posel predelave informacij, ki jih ustvarijo različni oddelki za odnose z javnostmi. Za potrditev te hipoteze je skupaj s raziskovalci oddelka za novinarstvo Univerze v Cardiffu opravil analizo objavljenih zgodb v izbranih britanskih medijih. Raziskovalci so se osredotočili na preverjanje zgodb, ki so bile objavljene v prestižnih britanskih medijih: štirih kakovostnih (»quality«) časopisih (*The Times*, *Guardian*, *Independent* in *Daily Telegraph*) in največjem regionalnem časopisu *Daily Mail*. Raziskovalci so v obdobju dveh tednov analizirali vse notranjepolitične zgodbe, ki so jih izbrani mediji objavili. Od skupno 2.207 zgodb je večina predstavljala rutinsko reciklirane informacije, pridobljene iz »druge roke«. Ključni vir informacij so tako bile tiskovne agencije (kot je Press Association) in različni piarovski viri, ki so večinoma selektivno poudarjali zorni kot določenega ekonomskega ali političnega interesa.

³ Novinarski barometer 2010, Marketagent.com. Raziskava je potekala med 9. 9. 2010 do 4. 10. 2010 na vzorcu 2.212 novinarjev in urednikov iz štirih evropskih držav (Avstrija, Nemčija, Slovenija in Švica). V Sloveniji je bilo anketiranih 86 novinarjev in urednikov.

Če to splošno ugotovitev opremimo s številkami oziroma odstotki, potem je bilo 60 odstotkov objavljenih zgodb v izbranih medijih v celoti ali v večji meri sestavljenih iz agencijskega ali piarovskega gradiva, dodatnih 20 odstotkov pa je imelo očitne elemente enakih virov, ki so jim bili dodani komentarji ali pa mnenja posameznih novinarjev, ki so zgodbe povzemali⁴. Pri osmih odstotkih zgodb raziskovalci niso mogli ugotoviti, kdo je vir informacije, samo 12 odstotkov pa je bilo člankov, za katere so lahko raziskovalci ugotovili, da so bili rezultat samostojnega dela časopisnih novinarjev. Najvišji odstotek povzetih zgodb je imel *The Times* (69 odstotkov), najnižji (nekaj več kot polovico) pa *Guardian*. Analiza je tudi pokazala, da samo en odstotek zgodb jasno navaja vire informacij. Davies sicer opozarja, da ti rezultati še ne pomenijo, da vsi novinarji to počnejo ves čas, opozarja pa, da se je v dnevni rutini podajanja novic zgodila sprememba, zaradi katere so temeljne zahteve pri opravljanju novinarskega dela (preverjanje virov, natančnost, verodostojnost) izgubile svoj pomen.

Teh 60 odstotkov zgodb, sestavljenih iz agencijskega ali piarovskega gradiva, predstavlja tip novinarstva, ki ga Davies imenuje *churnalism*. Gre za »novinarstvo«, ki ne išče in ne preverja informacij, ampak pasivno procesira pridobljeni material, ki ga posredujejo agencije in različne piarovske službe. Recikliranje novic ali »reciklatorstvo« (v prej omenjeni raziskavi je ta trend imenovan prepisovalno novinarstvo) posreduje medijskim uporabnikom navidežno ogromno število novic, od katerih je večina ustvarjena drugje. Skratka, predpostavka, da ima novinar neomejeno avtonomijo pri izbiri dogodka/dogajanja, o katerem bo poročal, je napačna. Izbiro novic na eni strani določajo zahteve po čim hitrejšem in čim cenejšem podajanju informacij, na drugi strani pa »povpraševanje« medijskih potrošnikov po natančno določenem tipu »lahkotnih«, »zabavnih« vsebin, ki v vsakdanjem življenju učinkujejo kot moralni barometer posamezne skupnosti.

Prepisovalno novinarstvo oziroma reciklatorstvo temelji na določenih pravilih, ki omogočajo ne samo lažjo produkcijo novic, temveč tudi njihovo lažjo potrošnjo. Bralec določenega časopisa želi biti »obvešččen« o enakih zgodbah, o katerih je obvešččen tudi bralec katerega koli drugega časopisa⁵. Prepisovalno novinarstvo nima za posledico samo uniformnosti medijskih vsebin, ampak tudi uniformnost medijskih občinstev – nihče ne želi biti izključen iz sveta zgodb, ki krožijo v medijih.

O tem so že poročali

Prepisovalno novinarstvo temelji na naslednjih principih:

- Čim več »poceni« novic

Namesto vertikalnega novinarstva, ki išče in raziskuje dogodke in pojave (novice) ter ustvarja svojo lastno agendo, vse bolj prevladuje horizontalno novinarstvo, katerega prvotni namen je čakanje na novice. Poceni novice so za medijske hiše varčne in varne – enostavno jih je pokriti (prišle so že pripravljene za objavo), obenem pa so varne, preverjene in očiščene vseh potencialno kontroverznih elementov. V primeru poročanja o samomorih mediji večinoma čakajo na informacije, ki jih bodo posredovali uradni organi.

⁴ Sama sem 23. 3. 2011 primerjala kazalo pomembnosti STA in pet slovenskih dnevnih časopisov na primeru poročanja o notranji politiki. Pri skoraj 70 odstotkov novic, objavljenih v izbranih medijih, je vir bil STA (včasih navedeno kot vir, včasih pa enostavno podpisano s strani »hišnega« novinarja).

⁵ Ko uporabljamo besedo časopis oziroma bralec, mislimo tudi na vse ostale medije oziroma njihove uporabnike (radio, televizija, spletni mediji) kot tudi na uporabnike različnih socialnih omrežij.

- *Izbiraj varna dejstva – predvsem tista, ki jih posredujejo uradni viri.*

Novinarstvo danes določajo tiste razlage, ki jih posredujejo uradni viri. S tem je vloga novinarstva postala samo »preusmerjanje« novic iz uradnega vira k javnosti in utrjevanje njihove verodostojnosti.

- *Izogibaj se »električni ograji«*

Električna ograja je podobna »električnem pastirju«, ki živali zadržuje na pašniku brez fizičnega nadzora pastirja oziroma lastnika. To pravilo je povezano s prejšnjim in priporoča, da se izogibaš negativnemu obravnavanju kakršne koli organizacije ali posameznika, ki ima moč škodovati tebi osebno ali mediju, za katerega delaš. Električne ograje so različne – pri nas so to denimo določbe Zakona o medijih, ki se nanašajo na pravici do popravka in odgovora, s katerimi armada tiskovnih predstavnikov (večinoma nekdanjih novinarjev) vsiljuje svoj pogled na javne zadeve, preusmerjanje oglaševalskih sredstev od neubogljivih k ubogljivim medijem, do fizičnega ustrahovanja.

- *Izbiraj varne ideje*

To priporočilo gre z roko v roki z izbiro varnih dejstev – ne oddaljuj se od tistih idej, ki so pridobile status »zdravorazumske resnice« (»kot vsi vemo«, »v imenu davkoplačevalcev vas sprašujemo« in meni najljubša »kot pravijo nekateri«) ter »neizogibnosti in brezizhodnosti« (obravnavanje določenih konkretnih politik z enako vdanostjo v usodo, kot da gre za naravne nesreče – vprašanje krčenja socialnih pravic, omejevanja javnih storitev, privatizacije ...). Varne ideje so dobile status medijskega zdravega razuma, o katerem se ne sprašuje, se ga ne preizprašuje, ki pa ima močno vlogo moralne razzodbe.

- *Zmeraj posreduj »obe plati zgodbe«*

Novinarstvo po definiciji, ki so jo izoblikovali sami opravljalci poklica, temelji na tem, da se o vsaki zgodbi predstavijo pogledi vseh vpletenih strani. Zgodbe imajo lahko več plati, nimajo druge strani ali pa druga stran zagovarja stališča, ki so nesprejemljiva za javno razpravo. Pravilo »obeh plati« deluje kot »varnostna mreža« (kot v primeru cirkuških akrobatov, ki se varujejo pred hudimi poškodbami ali smrtjo v primeru napačno izvedenega nastopa), ki novinarje navidezno osvobaja »vpletenosti« v zgodbo, subjektivnosti pogleda ali pa pristranskosti.

- *Daj jim tisto, česar si želijo*

Gre za pravilo trivializacije in poneumljanja javne komunikacije, ker tisto, česar si bralci domnevno želijo, ustvarjajo tisti, ki jim to delijo. Blebetavost in bebavost javne diskusije, njena domnevna realističnost in realnost, pozabavljenje politike in politizacija zabave so načini, kako se javnost odvrča od resničnih problemov (vsebina) in preusmerja v potrošnjo forme.

- *Pristranskost do resnice*

Prepričanost »rekikatorjev« je, da so »velike« zgodbe po svoji naravi preveč kompleksne in za »povprečnega Janeza Novaka« nerazumljive. Bralcem je treba zgodbo »prilagoditi«, jo umestiti v svet množstva miniaturnih zgodb, ki imajo zelo močen moralni nauk (npr. »kjer je dim, je tudi ogenj« ali »najprej pometimo pred lastnim pragom«).

- *Daj jim tisto, v kar želijo verjeti*

Pravilo nalaga novinarjem, da ne odpirajo zgodb, pri katerih morajo predstavljati preveč različnih pogledov, ozadij, nasploh zgodb, v katere morajo preveč vlagati. Naloga novinarjev je iz pozicije vedenja prestopila v polje verovanja.

- *Sledi moralni paniki*

Zgodbe se obdelujejo na valovih (predvidenega in/ali ustvarjenega) nacionalnega sentimenta. Dejstva

morajo ustrezati emocijam, če pa se pojavi razkorak med njimi, je lažje spremeniti dejstva kot čustva (čustvovanje ljudstva je nedotakljivo in nevrprašljivo). Da bi se zgodbe lažje umestile v mentalni zemljevid bralcev, novinarji igrajo na karto čustvene povezanosti – vsakdo bi lahko bil žrtev.

• *Sindrom zbiranja »kinder jajčk«*

Nekatere zgodbe preprosto morajo biti objavljene, ker so jih že objavili drugi. Tovarna novic bo objavila tudi zelo vprašljive zgodbe, ki so jih objavili drugi mediji – samo zato, da njihovi bralci/gledalci/poslušalci ne bi ostali zunaj javne debate na to temo.

Če poznamo ta pravila, potem z veliko verjetnostjo vemo, kateri dogodki/dogajanja bodo postali novinarske zgodbe in na kakšen način bodo ti dogodki/dogajanja predstavljeni. Jasno je tudi, da novinarske zgodbe niso način zrcaljenja realnosti, ampak način ustvarjanja javnega vedenja, ki sledi natančno določenim pravilom. Čeprav se novinarji u primeru kritik javnosti na njihovo delo večinoma sklicujejo na javni interes (zgodba je pomembna, ker obstaja javni interes, da se zgodba objavi) se moramo vseskozi zavedati, da so prav mediji tisti, ki določajo, kaj je javni interes, v imenu katerega domnevno poročajo. Analiza poročanja medijev o kateri koli javni ali zasebni zadevi (v našem primeru samomori), ki primerja objavljene novinarske zgodbe s standardi profesionalnega poročanja ali pa s priporočili, ki jih oblikujejo različna strokovna združenja, ne razloži, zakaj mediji izbirajo določene teme in jih obdelujejo natančno tako, kot jih. Poglejmo primer.

V diplomski nalogi *Poročanje Slovenskih novic o samomorih*, je avtorica Jasna Kovačič analizirala primere poročanja slovenskega tabloida glede na etični kodeks oziroma glede na pravila, ki jih priporočajo strokovne organizacije, ki se ukvarjajo s tem vprašanjem (Kovačič, 2009)⁶.

Kvantitativna analiza, ugotavlja avtorica, je pokazala, da Slovenske novice pri poročanju o samomorih:

- V skoraj treh četrtnih primerov omogočajo prepoznavnost identitete (*kar je neetično*)⁷;
- Prispevkov večinoma ne napovedujejo na naslovnici (*kar je v skladu z etičnimi napotki*);
- Skoraj vedno objavijo uporabljeno metodo (*spet neetično*);
- Domnevnih vzrokov sicer večkrat ne objavijo, kot objavijo, vendar je delež, ko so objavljeni, blizu 46 % (*neetično?*);
- Pri več kot dveh tretjinah prispevkov vključijo tudi fotografijo (*neetično*) in
- Skoraj nikoli ne objavijo informacij o pomoči (*v popolnem nasprotju z etičnimi napotki*).

Večina odgovorov pokaže, zapiše avtorica, da Slovenske novice o samomorih ne poročajo etično oziroma v skladu z etičnimi napotki (Kovačič, 2009).

Za slovenskega medijskega potrošnika je jasno, da so *Slovenske novice* tabloid. V tem časopisu bralec ne pričakuje poglobljenih analiz ključnih notranje- ali zunanjepolitičnih vprašanj, ampak zgodbe »s človeškim obrazom« (*human interest story*). Tabloidne zgodbe so večinoma usmerjene na vprašanja, ki v bralcih izzovejo čustveno potrditev ali zavrnitev oziroma zahtevajo veliko stopnjo njihove osebne vpletenosti. Če se ponovno vrnemo na Entmanovo trditev, da je edini način, da nadzorujemo, kako ljudje mislijo, v tem, da nadzorujemo, o čem sploh mislijo, potem moramo najprej razumeti (in raziskati), kako neka tema postane zadeva tabloidnega »mišljenja«, in šele potem, katere so njegove značilnosti. Brez kakršne koli analize vsebine *Slovenskih novic* vemo, katere teme se bodo pojavljale in kako bodo

⁶ Raziskovalni vzorec vključuje 61 prispevkov, ki so bili objavljeni v Slovenskih novicah v obdobju november 2006–april 2007 z metodo kvantitativne analize besedil.

⁷ Ležeče dele besedila smo dodali v izvorni tekst.

obravnavane. Bolj kot rezultati analize (ki so pričakovani) je v sami nalogi vredno prebiranja »pričevanje« tistega, ki je neposredno vpet v proces ozgodbenja tabloidnih dogodkov. Avtorica je v prilogi analize objavila intervju z novinarjem *Slovenskih novic*, ki med drugim poroča o kriminalu in tragedijah (Kovačič, 2009).⁸

Moramo priznati, da je že sam intervju (izmenjava odgovorov in vprašanj) vreden analize, ker pokaže način komunikacije med osebami, ki predpostavljajo, da vedo, o čem govorijo, dejansko pa se držita natančno določenih predvidevanj o vlogi onega drugega. Na vprašanje: *Kakšna je praksa, ki je v veljavi pri Slovenskih novicah, kadar poročate o samomorih?*, novinar odgovori:

Če se recimo, zgodi, da policijska uprava napiše v poročilu, da so v dnevni sobi našli mrtvo osebo, vzrok smrti pa še preiskujejo (to je kar pogosto poročilo), najprej pokličemo na policijsko upravo tiskovnega predstavnika in ga vprašamo, kaj je v ozadju. Če reče, da sumijo na samomor, sploh ne gremo na teren. Pogledat bi šli, če bi nam rekel, da vzrok smrti še preiskujejo ali da gre najverjetneje za umor. Če pa policija reče, da je verjetno bil samomor, ne gremo na teren. Ko gremo na teren in se šele tam izkaže, da je vzrok smrti samomor, pa se urnemo v redakcijo in ničesar ne naredimo, ne poročamo o tem. Samomor ni priljubljena tema. Samomor ni zgodba.

Iz odgovora lahko razberemo naslednje: da so za novinarje institucionalni viri informacij (v tem primeru policija oziroma njen tiskovni predstavnik) primarni. Novinarji dodajo samo tiste »manjkajoče dele«, ki jih je policija zaradi jasnih pravil sporočanja izpustila. Kljub natančnemu povzemanju poteka »novinarskega« dela (ki ga praktično ni) novinar poda naslednjo ugotovitev: samomor ni zgodba. V nadaljevanju bomo videli, kako se ta jasna in nedvoumno natančna ugotovitev spremeni, ko se novinar sooči s zunanjim spraševalcem, ki ga spomni, da obstajajo določena pravila, ki naj bi veljala za novinarsko poročanje in pri katerih samomor velja za zgodbo – sicer zgodbo, o kateri je potrebno poročati posebno občutljivo in pazljivo. Opazili bomo še eno značilnost procesa proizvodnje novic – njihova hitra zastarelost ali kar posebna oblika pozabljanja tistega, kar je nekoč bilo novica, je pa v vmesnem času utonilo v »medijsko pozabo«.

Vprašanje: Od kdaj pa je ta praksa v veljavi?

Odgovor: Mislím, da na Novicah od nekdaj. (...) Ne vem, saj najbrž ste raziskovali kakšne članke.

Vprašanje (oziroma odgovor): Sem, ja. Zato pa vem, da v Slovenskih novicah obstajajo prispevki o samomoru.

Odgovor (oziroma vprašanje): A res? Imate kakšnega s seboj?

Vprašanje: Imam jih kar nekaj. V katerih primerih torej poročate o samomorih?

Odgovor: (Preletava prispevke). Samomori, ki jih vendarle objavimo, so izjeme, ki potrjujejo pravilo. Ne obstaja pa seznam, v katerih primerih samomor objavimo. Če bi Rebeka Dremelj naredila samomor, bi o tem seveda pisali. Tudi v tujini bi. Javne osebnosti že za časa življenja same pritiskajo na medije, ker si želijo publiciteto. Izkoriščamo drug drugega – javne osebnosti imajo reklamo, mediji pa imajo o čem poročati. Samomor pa je še toliko večja tema. Prav tako pokrívamo kombinacijo umora in samomora, in sicer zaradi umora. Za nas je zgodba tudi, ko se nekdo ubije pred pričami. Objavljamo še skupinske tragedije (umor in samomor, trojni samomor, zgodbe tipa Romeo in Julija), ker take zgodbe ljudje radi berejo. Za nas so zanimive družinske

⁸ Intervju je objavljen kot Priloga B.

tragedije – če je ena družina izgubila več otrok, dva v nesreči, eden pa je naredil samomor, o tem poročamo. Če tuji mediji poročajo o nekem »zanimivem« samomoru, se ne sprašujemo veliko o etiki. Povzamemo njihovo poročanje – če so oni to objavili, potem še mi.

Na tem mestu moramo opozoriti, da imamo pri branju pogovora privilegirani položaj – odkriva se nam nekaj, kar je v procesu produkcije novic večinoma skrito. Najprej ugotovimo, da se novinar, ki večinoma poroča o takšnih dogodkih/dejanjih, le-teh ne spomni več. Nadalje pa izvemo, da so objavljene zgodbe »izjeme, ki potrjujejo pravilo« (verjetno pravilo, da samomori niso zgodbe), da je samomore mogoče kategorizirati v standardizirane zgodbe, ki so že vnaprej pripravljene, ter da obstajajo zgodbe, pri katerih sploh ni potrebno upoštevati nobenih etičnih pravil – zgodbe, ki se reciklirajo iz tujih medijev.

In na koncu še »soočanje« strokovnega z novinarskim pogledom glede samomorov.

Vprašanje: Strokovnjaki priporočajo, da bi bil vsak prispevek o samomoru uravnotežen z napotkom za pomoč. Ali kdaj uravnovesite poročanje s podatki o tem, kam se lahko posamezniki v stiski obrnejo po pomoč?

Odgovor: Kaj naj pišemo o tem? Zmeraj imaš možnost nekam iti. Če imaš dandanes problem, pa ne veš, kam se lahko obrneš, moraš biti pa že malo neumen. Klikneš na internet, pa veš, kam moraš iti. Če si odrasel, pa tako ali tako veš. Obstaja ogromno nevladnih organizacij, a naj objavimo cel seznam? Slovenske novice niso nacionalna televizija, izobraževalna funkcija ni v našem opisu nalog. Slovenske novice so komercialni časopis, ki oblikovno sodi v rumeni tisk, vsebinsko pa mislim, da smo malo bolj dodelani, ne pišemo tračev. Trače prevajamo iz tujega tiska, članki, ki so naše avtorsko delo, pa so preverjeni na vse možne načine. Primarna funkcija komercialnega časopisa pa je zabava. Informiranje ni na prvem mestu.

Strokovni pogled na poročanje o samomoru izhaja iz predpostavke, da ga je možno uravnotežiti, če mu dodamo napotke za pomoč. In prav v tem leži vsa nezmožnost in neučinkovitost takšnega pristopa. Primarna funkcija komercialnega medija (lahko bi dodali vsakega medija) je zabava in ne informiranje. Če želimo ljudi informirati o samomoru, jih ne moremo zabavati in obratno. Za strokovnjaka, ki se ukvarja s samomori, je ta ugotovitev težko sprejemljiva. Za novinarja je to banalna vsakdanjost njegovega poklica.

Ali sploh razumemo bistvo?

Hannibal Lecter, genialni morilec iz filma *Ko jagenjčki obmolknejo*, je policijski preiskovalki dal jasno navodilo: Poglej, kaj je bistvo vsake stvari. Tudi mi bi morali pogledati in razumeti, v čem je bistvo novinarstva, in kaj je tisto, kar »poganja« medijsko industrijo. Če ne pristanemo na opise novinarskega poklica, katerih avtorji so sami novinarji, in se izognemo površnemu razumevanju delovanja medijske industrije skozi razčlenbo posameznih zgodb ali tem (načinu poročanja), potem nam ostane bistvo – novinarstvo je samo ena od oblik javnega vedenja, industrija, ki ga vzdržuje, pa je v svoji osnovi usmerjena na lovljenje pozornosti skrajno nepozornih naslovnikov. Če smo prepričani, da je novinarstvo možno narediti odgovorno, objektivno, etično, profesionalno na neki zunanji moralni ali etični kod, potem se bomo vsakič na novo morali soočiti s tem, da obstajajo »izjeme, ki potrjujejo pravilo« – da obstajajo določeni prispevki, določeni novinarji in določeni mediji, ki tega ne spoštujejo. Naša ugotovitev v tem prispevku je jasna – odgovorno poročanje o samomoru ne obstaja. Vsako poročanje o samomoru se prej kot slej ujame v tisto, čemur ne more ubežati novinarstvo kot poklic – da ne ponuja informacije, temveč zgodbe, da ni objektivno, temveč subjektivno, in da dejstva vse bolj zamenjujejo mnenja. Zato je odgovor na to dilemo enostaven. Edini etični način poročanja o samomorih je ta, da se o njih sploh ne poroča.

Literatura

Davies, N. (2008). *Flat Earth News*. London: Chatto & Windus.

Entman, R. M. (2004). *Projections of Power. Framing News, Public Opinion, and US Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press.

Entman, R. M. (2007). Framing bias: media in the distribution of power, *Journal of Communication*, 57(1): 163–173.

Hallin, D. C. (1994). *We Keep America on Top of the World*. Television Journalism and the Public Sphere. London: Routledge.

Kovačič, J. (2009). *Poročanje Slovenskih novic o samomorih*, diplomsko delo, Ljubljana: FDV.

Scheufele, D. A., in Tewksbury, D. (2007). Framing, agenda setting, and priming: the evolution of three media effects models, *Journal of Communication*, 57(1): 9–20.

Schudson, M. (1996). *The Power of News*. Cambridge Ma.: Harvard University Press.

SUICIDE AND THE INTERNET: CURRENT ISSUES AND QUESTIONS FOR THE FUTURE

KAROLINA KRYSINSKA*

Abstract

This article aims to present current issues in regards to the link between Internet use and suicide risk. The starting point is a critical analysis of the concept of Internet as “a double-edged tool”, followed by an overview of studies analysing the content and quality of online suicide-related material. Several challenges and possible solutions to the problem of the quality of online (mental) health and suicide prevention material are presented. An overview of psychological phenomena observed among users of the Internet, such as online disinhibition effect and online extreme communities, are presented in the context of studies looking at individuals who use suicide-related online support groups, discussion boards and websites. Another important issue is the danger of cyberbullying, formation of suicide pacts on the Internet and suicide contagion related to media reports and online information over lethal suicide methods, especially charcoal burning suicide in Hong Kong and other East Asian countries. The article is concluded with several questions for the future, including potential application of the media guidelines in the context of online suicide reporting.

KEYWORDS: cyberbullying, Internet, psychology, suicide, suicide methods, suicide pacts

Povzetek

Članek želi predstaviti trenutno pomembne teme na področju povezanosti uporabe interneta in samomorilnega tveganja. Izhodišče predstavlja kritična analiza koncepta interneta kot “dvoreznega orodja”, čemur sledi pregled raziskav, ki so analizirale vsebino in kakovost internetnega gradiva, povezanega s samomorom. Prikazani so nekateri izzivi in možne rešitve problemov, povezanih s kvaliteto internetnega gradiva o (duševnem) zdravju in preventivi samomora. Pregled psiholoških fenomenov med uporabniki interneta, kot so na primer učinek dezinhibicije na internetu in ekstremne spletne skupnosti, je predstavljen v kontekstu raziskav, ki so se osredotočale na posameznike, ki uporabljajo – s samomorom povezane – podporne spletne skupine, forume in spletne strani. Naslednja pomembna tema je nevarnost elektronskega ustrahovanja (cyberbullying), sklepanja samomorilnih paktov na internetu, posnemanja samomorilnega vedenja, povezanega z medijskimi prispevki in informacijami na internetu glede smrtonosnih samomorilnih metod – še posebej samomorov v Hongkongu in drugih vzhodnoazijskih državah s pomočjo gorenja oglja. Prispevek se konča z nekaj vprašanji za prihodnost, vključno z možno uporabo medijskih smernic v kontekstu internetnega poročanja o samomoru.

Ključne besede: elektronsko ustrahovanje (cyberbullying), internet, psihologija, samomor, samomorilne metode, samomorilni pakti

* Karolina Kryszynska, PhD, Catholic University of Leuven, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tiensstraat 102 - bus 3720, 3000 Leuven, Belgium, email: karolina.kryszynska@psy.kuleuven.be (PhD, is a researcher at the Faculty of Psychology and Educational Sciences at the Catholic University of Leuven in Belgium. She is a research psychologist and her interests include risk and protective factors for suicidal ideation and behaviour, suicide prevention, psychological aspects of traumatization and psychology of religion).

Introduction: Internet and suicide: “A double edged-tool”

Since mid-1990's many clinicians and researchers have raised serious concerns regarding negative impact of the Internet on suicidal ideation and behaviour of at-risk individuals, especially adolescents and young adults. A neologism “cybersuicide”, or a suicide case influenced by the Internet, has been introduced in the literature to point out the perceived links between the Internet use and suicidal behaviour (Baume, Cantor, & Rolfe, 1997). Most concerns have been related to the availability of online suicide manuals and detailed descriptions of lethal methods (e.g., Fu, Wong, & Yip, 2009; Mehlum, 2001; Thompson, 2001), the risk of online suicide contagion or “copycat cybersuicides” (Baume et al., 1997; Becker & Schmidt, 2004) and on-line communities which form a potential breeding ground for online suicide pacts (Rajagopal, 2004). On the other hand, high hopes have been raised in relation to the application of Internet technology in suicide prevention¹. Such initiatives include development of professional and volunteer-based online (chat or email) suicide prevention and crisis intervention services (e.g., Bale, 2001; Pompili et al., 2009), self-help and support groups (e.g., Gilat & Shahar, 2009), mental health promotion and suicide prevention education programs (e.g., Stone, Barber, & Potter, 2005) and online support and resources for people bereaved by suicide (e.g., Feigelman et al., 2008; Krysinska & Andriesen, 2010). Recently, the Internet has been used as a source of data in studies which aim to “better understand the suicidal mind” (Gilat & Tobin, 2009; p. 169), such as a pioneering psychological autopsy study which used instant messages as an additional information source to analyse an adolescent suicide case (Wong, Fu, & Yip, 2009).

The ambivalence of suicidologists and mental health professionals in their approach to the Internet can be best described by the popular phrase “Internet as a double-edged tool” (Tam, Tang, & Fernando, 2007; p. 453), which reflects well the “bad-good” or “danger-chance” dichotomy. However, a closer look at the phrase shows its limitations. It presents an oversimplified relation between the medium and its users and ignores the active and interactive nature of Internet use. Internet is based on “pull technology” where the transfer of information is initiated by the user who actively seeks information of interest for him/her (Mishara & Weisstub, 2007). Still, the majority of publications in regards to the issue of the Internet and suicide tend to focus on the content of the suicide-related websites and seem to ignore the importance of the interaction between the online material and the individual looking for the information or trying to use it. In other words, to-date there is paucity of studies looking at the characteristics and behaviour of suicidal people who use the Internet or Internet users who seek out (or provide) suicide-related material. This problem has been observed by Joinson (2007) also in psychology and in medical research where “the majority of work that deals with the WWW [is] focusing almost exclusively on the content of the Web sites rather than users’ behaviour in accessing information. (...) little is known about the psychological processes that underpin the seeking of that information” (p. 81).

The content and quality of online suicide-related material

Besides the limitations of the “content analysis approach” signalled in the previous paragraph, it is of interest to see what kind and what quality of information about suicide is available online. A number of studies have explored this issue and their results show that websites advocating suicide and providing

¹ Presentation of online suicide prevention initiatives falls beyond the scope of this text. An interested reader can find a comprehensive overview of this topic in Krysinska and De Leo (2007), Sher and Vilens (2009) and in West-erlund and Wasserman (2009).

“how-to” suicide instructions as well as helpful and supportive resources for people at risk of suicide are accessible through Internet (e.g., Biddle et al., 2008; Mandrusiak et al., 2006; Recupero, Harms, & Noble, 2008; Szumilas & Kutcher, 2009).

Some of the studies looked at the quality of the online material. For example, Mandrusiak and his colleagues (Mandrusiak et al., 2006; Mandrusiak, 2009) analysed the variety and the accuracy of suicide warning signs which can be found on the Internet. Altogether, they identified 138 distinct warning signs: 18 out of these were posted on over 30% of the sites and 63 were found on one site only. Regarding the accuracy of the information, there was only a partial overlap between the warning signs identified in the study and the warning signs included in the expert consensus list of the American Association of Suicidology (Rudd et al., 2006). The majority of the online warning signs, usually without evidence-base, focused on the symptoms of depression and often no distinction was made between suicide warning signs (indicators of the short-term suicide risk) and suicide risk factors (related to the long-term risk). In conclusion, the study showed that “high quality is available [but] this information is embedded within 183,000+ other user hits” (Mandrusiak, 2009; p. 124).

Ensuring the quality of online information

The problem of questionable quality of the online material flagged by Mandrusiak (2009) applies also to the general health and mental health resources available on the Internet. A systematic review of 79 studies evaluating the quality of approximately 6,000 health websites showed the inadequacy and incompleteness of the online information (Eysenbach et al., 2002). The danger of getting “lost on the information superhighway” (Lissman & Boehnlein, 2001, p. 1050) is not to be neglected. The democratic nature of the Internet, the freedom of online expression and the lack of control (at least in the Western democracies) linked with its popularity as a source of health information and naïve belief of Internet users that online information is trustworthy and accurate (Mandrusiak, 2009), create a real danger of misinformation. In addition, dissemination of suicide-related information on the Internet creates other challenges: negative emotional reactions and risk of suicide imitation and contagion on the individual level and popularization of negative or unhelpful attitudes on the societal level (Mandrusiak, 2009). For example, ambivalent, although good-intended, popular messages as “suicide is preventable” and “mental problems are treatable” in case of a suicide paradoxically can imply neglect by family members and/or treating mental health professionals (Mandrusiak, 2009).

The big challenge is ensuring that Internet users are able to discriminate between low and high quality information and to locate and appropriately use the latter. Eysenbach et al. (2002) have presented this challenge in a form of a mathematical formula: $R=f(P \times I)$ which means that the individual's risk of encountering an inadequate website (R) is a function of the proportion of inadequate online information (P) and his/her the inability to filter the inadequate sites (I) (p. 2698). A number of initiatives have been implemented to reduce the danger of misinformation when looking for (mental) health information online. For example, Operation Cure.All (an US government initiative to stop online scams for medical supplements and products claiming to cure life-threatening diseases, e.g., HIV/AIDS) (Federal Trade Commission, 2001), MedCERTAIN (an European Union project aiming to establish a quality label for online health information) (European Commission, 2010) and the Health On the Net Foundation (HON) Code (a quality certificate awarded to medical and health websites meeting seven quality

criteria)² (Health on the Net Foundation, 2010). It is open for discussion whether the HONcode certification and other systems mentioned here are the most applicable quality seals for suicide prevention websites, however establishing a “trustmark” for suicide prevention sites could become an ambitious challenge for the future (Krysinska & Andriessen, 2010).

In order to improve the visibility of good quality websites, Recupero et al. (2008) have made a suggestion that “organisations and professional medical societies might consider developing search engine optimisation strategies to improve the likelihood that suicidal or otherwise vulnerable web surfers may find objective, helpful information and resources from trusted authorities on the web, even when typing a query like ‘suicide methods’ into a popular search engine” (p. 885). It is also possible to use “sponsored links”, i.e. text ads appearing adjacent to or above results on search engine results pages, when searching for suicide-related information. For example, typing the search word “suicide” in Google Australia produces several links sponsored by suicide prevention organizations and services: Beyond Blue (www.BeyondBlue.org.au), ReachOut (au.ReachOut.com) and the phone number of Lifeline Australia. Some organizations or websites encourage Internet users to report potentially dangerous websites, web pages and entries indicative of suicide risk, for example, the Facebook help centre (Facebook, 2010) and the Suicide Prevention Centre in Flanders-Belgium (Centrum ter Preventie van Zelfdoding, 2010).

Several countries have introduced legal solutions to the problem of dissemination of online information about lethal means of suicide and online encouragement of suicide. In 2005 the Australian government introduced laws criminalising the use the Internet to incite or counsel suicide, including producing, supplying or possessing materials promoting and providing instructions on a particular suicide method (Minister of Justice and Custom, 2005). In Japan, in October 2005, four associations managing internet provider service introduced a guideline stipulating informing the police when suicide wishes are expressed online and/or someone is recruiting via the Internet companions for a suicide pact (Hitosugi, Nagai, & Tokudome, 2007).

Psychology of Internet use and the users of suicide-related websites

A number of psychological phenomena related to the behaviour of Internet users might be applicable to increasing the risk of suicide (or helping to overcome a suicidal crisis) in vulnerable individuals Two phenomena deserve special attention: the online disinhibition effect (Suler, 2004) and extreme online communities (Bell, 2007). Suler (2004) has observed that “people say and do things in cyberspace that they wouldn’t normally say and do in the face-to-face world. They loosen up, feel less restrained, and express themselves more openly” (p. 321), a phenomenon called the “online disinhibition effect”. Suler has distinguished two types of disinhibition, both applicable to the discussion of suicidality on the Internet: the benign disinhibition and the toxic disinhibition. The former includes the online acts of sharing, kindness and generosity - the basis of online crisis intervention and suicide prevention (Gilat & Shahar, 2009) and common behaviours observed among users of online support groups (e.g., Eichenberg, 2008; Miller & Gergen, 1998). The latter encompasses online rudeness, harsh criticism, hatred and threats,

² Some organizations presenting online information about suicide have obtained the HON Code certification. For example, the World Health Organization (www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/index.html) and HealthInsite in Australia (www.healthinsite.gov.au/topics/Suicide_Prevention).

³ An extreme example is the case of William Francis Melchert-Dinkel, a former American nurse charged with encouraging over the Internet suicides of two individuals suffering from depression: a young male in Britain in 2005 and a young female in Canada in 2008 (Henry, 2010).

as well as creating and using extreme pornography, violence and crime websites. Active encouragement of suicide, providing information over lethal means³ (Fu et al., 2009) and cyberbullying (Hinduja & Patchin, 2010; Klomek et al., 2008) are examples of the toxic disinhibition.

Extreme online communities allow free expression of extreme and socially unacceptable views and grant the possibility of finding people sharing the same opinions (Bell, 2007). Such online communities can be organised around mental health issues, such as anorexia, bulimia (the so-called “pro-ana” and “pro-mia” sites and online forums), self-harm and suicide (e.g., Gavin, Rodham, & Poyer, 2008; Swannell et al., 2010). Although anecdotal evidence and case studies point out that online communities focused on suicide can be breeding grounds for suicide pacts and points of information exchange over suicide methods (e.g., Mehlum, 2000; Thomson, 2001), the published studies show the therapeutic potential of such groups (Baker & Fortune, 2008; Eichenberg, 2008; Miller & Gergen, 1998). This is in line with Bell’s (2007) suggestion that participation in (at least some) extreme groups could have anxiety managing effects, provide a safe place to gain insight into one’s problem and provide social support for beliefs and behaviours which elicit social disapproval offline.

Several studies looked at the characteristics of users of online support groups and suicide and self-harm websites and the effects of participation in such groups. A qualitative study of messages posted on the America Online suicide bulletin board and direct interviews with members of the group indicated that “within certain domains, a substantial degree of “therapeutic work” can and does spontaneously take place on the Internet” (Miller & Gergen, 1998; p. 200). The group members positively evaluated the constancy of support, appreciated an opportunity to express themselves, to share useful information, and to engage in mutually helping relationships. They did not discourage seeking professional help, and considered the online support as a supplement to traditional forms of psychotherapy. Similar conclusions were drawn by Eichenberg (2008) in a study of users of suicide message boards. Almost half of the members were constructive help-seekers (48%), one third (31%) was “unspecifically motivated” while 21% were ambivalent help-seekers, i.e. individuals with destructive motives for participation in the online group (e.g., looking for information about suicide methods) who at the same time tried to find help and to overcome their suicidal thoughts. Participants of Baker and Fortune’s (2008) study perceived suicide and self-harm websites as places of empathic understanding, as communities providing emotional support, advice and friendship and a way of coping with psychological distress (sometimes even effective in reducing the frequency of self-harm). The authors concluded that such websites might be “an accessible and effective alternative to conventional psychotherapeutic and pharmacological interventions” (p. 121), although they did warn about the risk of (further) marginalisation of suicidal and self-harming Internet users and pointed out that such sites may function as forums for sharing antipsychiatric attitudes hindering searching for professional help.

Given the limited evidence available to-date, it is difficult to come to a unanimous conclusion regarding the effects of participation in extreme online groups focused on suicide. On the one hand, they can be places of understanding and support; on the other hand, they can be meeting places for people searching suicide pact partners and forums for exchange of information over lethal means. It is necessary to find out more about the members and the dynamics of such groups, because as Bell (2007) has suggested, “fringe communities need to be understood, as they represented needs that are not currently fulfilled by mainstream sources” (p. 451).

Cyberbullying, cybersuicide pacts and online suicide contagion

Vulnerable Internet users might encounter serious online dangers: cyberbullying, individuals looking for

cybersuicide pact partners and information about lethal suicide methods. Cyberbullying can be defined as “willful and repeated harm inflicted through the use of computers, cell phones, and other electronic devices” (Hinduja & Patchin, 2010; p. 208). It involves a range of behaviours: from active harassment (e.g., sending threatening messages, intimidation and stalking) to ignoring a person (e.g., in a chat of not replying to the e-mails) and posting derogatory comments and spreading rumours via a website or a social networking site (e.g., Facebook or MySpace) (Hinduja & Patchin, 2010; Klomek, Sourander, & Gould, 2010). Several features of the Internet, and other modern technologies, including mobile phones, make cyberbullying relatively easy: they are popular, easy to access, grant high levels of anonymity, and the posted messages are (almost) permanent (Hinduja & Patchin, 2010; Klomek et al., 2010). Regarding the prevalence, international studies show that between 15 and 35% of school students have been victims of cyberbullying and between 10 and 20% have been perpetrators (Hinduja & Patchin, 2010).

Bullying in general, for both bullies and victims, correlates highly with low self-esteem, hopelessness, depression and anxiety, loneliness and peer rejection, violent behaviour, presence of psychiatric symptoms and risk of suicidal ideation and behaviours (Klomek et al., 2010). For example, Klomek et al. (2008) found a significant correlation between various types of peer victimization, including cyberbullying, and a positive correlation between the level of experienced victimization and the risk for depression and suicidality (a phenomenon possibly mediated via development of negative self-concept). It is important to remember, however, that the correlation between (cyber)bullying and increased suicide risk does not imply a simple cause-effect relationship. As Maris, Berman and Silverman (2000) have pointed out: “no one suicides in a biographical vacuum (...). Suicidal decisions develop over time against certain social, psychological, and genetic (or biological) backdrops; they are never completely explained by acute, situational factors” (p. 38). The suicidal victims of cyberbullying, or “cyberbullicide victims” to use the neologism coined by Hinduja and Patchin (2010), are usually adolescents experiencing stressful life circumstances and the online victimisation contributes to the risk of suicide through the exacerbation of instability, hopelessness, and social and emotional problems (Hinduja & Patchin, 2010). This observation seems to be supported by anecdotal evidence provided by cases of cyberbully suicide which have gained media attention: the deaths of Ryan Patrick Halligan (1989-2003), Megan Taylor Meier (1992-2006) and Tyler Clementi (1992-2010)⁴.

Another serious problem is the incidence of “cybersuicide pacts”, or suicide pacts influenced by the Internet (Rajagopal, 2009), first mentioned in the professional literature in 2004 (Rajagopal, 2004). In general, suicide pacts, i.e. mutual agreements between (usually) two people who promise to kill themselves at the same time, often in the same place, are very rare, constituting less than 1% of all suicide cases (Nock & Marzuk, 2000; Rajagopal, 2009). The incidence of cybersuicide pacts is even lower, although the media attention can create an impression of an epidemic and increase the risk of imitation and contagion (Fu et al., 2009). The first case of a cybersuicide pact was reported in Japan in 2000: a suicide pact arranged over the Internet between a 46-year old male and a 25-year old female who died from an overdose of sleeping pills. The first Internet suicide pact in a Western country was a charcoal burning suicide of a 25-year old male and a 42-year old female in the UK in 2005 (Rajagopal, 2009). Table 1 presents a comparison between the characteristics of traditional suicide pacts and cybersuicide pacts (Rajagopal, 2009).

⁴ More information (anecdotal evidence) available at <http://en.wikipedia.org/wiki/Cyber-bullying>.

Table 1. Characteristics of traditional suicide pacts and cybersuicide pacts (Rajagopal, 2009).

	TRADITIONAL SUICIDE PACTS	CYBERSUICIDE PACTS
Relation between the victims	Two people who know each other (intercultural differences: in the Western countries usually a husband and a wife, in India between friends, in Japan between lovers; Fishbain & Aldrich, 1985); an isolated and threatened relationship; mutual consent. <u>Alternative</u> : coercion OR homicide-suicide.	Two or more strangers, meeting online (e.g., via chat room, bulletin board, networking site); meeting in person to die together. <u>Alternative</u> : “traditional pact” with method found online OR individual suicides of strangers agreed online.
Characteristics of the victims	Older, married, no children; infrequent history of mental problems.	Young adults and teenagers.
Preparation and planning	Preparation and planning (incl. suicide notes, other messages).	Preparation and planning (incl. suicide notes, other messages).
Method	Less painful methods (e.g., car exhaust), shared, sometimes violent methods (especially in case of homicide-suicide).	Less violent, shared methods (e.g., charcoal burning/carbon monoxide poisoning, mixing common household detergents/hydrogen sulphide gas poisoning).

One of the most important questions in relation to the cybersuicide pacts is the question whether the involved people would die anyway? Or in other words, would the individual have died by suicide if he/she has not met the suicide partner(s) online? According to Rajagopal (2009), the most likely answer is “yes”: the victims are vulnerable individuals, already at risk of suicide (i.e., with suicidal ideation, suffering from depression and hopelessness), who look on the Internet for suicide partners and/of information over suicide methods. On the other hand, given the ambivalence characterising the majority of suicidal people and the fleeting nature of suicidal ideation, it is possible that some of the suicides could be prevented if the online partner was not met. Involvement in pro-suicide online groups which encourage suicide and discourage seeking help, and meeting online a willing suicide pact partner, could be the decisive factor leading to suicide (Rajagopal, 2009).

Another serious problem is availability of online information about suicide methods and easy access to lethal means via the Internet. Fu et al. (2009) found 15 case reports from Europe, North America and Australia, published in the professional literature between 1997 and 2007, which involved the use of a suicide method found of acquired online. The studies described 19 individuals, usually young adults and adolescents, who died by suicide or made a suicide attempt using either a method for which detailed information was found online (in some cases through participation in an online discussion forum) or a method which could be obtained via the Internet, for instance via a mail order. The majority of the

methods required a good “how-to” knowledge and preparation, such as finding a rare poisonous substance or applying a combination of suicide methods (e.g., simultaneous toxic gas inhalation and plastic bag asphyxiation) and the victims actively searched the Internet for such information.

Charcoal burning suicide, i.e., carbon monoxide poisoning, is a highly lethal suicide method which has been gaining popularity over the last decade, mostly in Eastern Asian countries, most probably due to the extensive media coverage and Internet contagion (Fu et al., 2009; Lee, Chan, & Yip, 2005). The first case of charcoal burning suicide was a death of a middle-aged woman in November 1998 in Hong Kong which was extensively reported by the local press: “Oriental Daily” published two colour pictures from the death scene accompanied by detailed information about the method (Parry, 2010). Since 1998, the incidence of suicide by charcoal burning has reached alarming levels in Hong Kong: in 1997 the method accounted for less than 1% of all suicide cases; in 2001-2003 it was the 2nd most prevalent suicide method in Hong Kong, with more than 320 cases recorded in 2003 (Fu et al., 2009). Such high numbers have called for prevention measures and removing charcoal packs from the open shelves of major retail outlets seems to be an effective method of preventing charcoal suicide (Yip et al., 2010).

Since the first case of charcoal burning suicide, the method, described by the media as easy, painless and effective, has very quickly gained popularity not only in Hong Kong, but also in other East Asian countries, including Taiwan, Japan and Malaysia, as well as the USA and UK. It is of interest to note that this “Asian pandemic” of charcoal suicide has spared South Korea and mainland China, probably due to the limited access to the media reports of such suicide cases related to the low popularity of publications in a foreign language in South Korea and censorship and limited access to the Internet in China (Fu et al., 2009). In Japan charcoal burning in a car or a sealed room is a popular method used in cybersuicide pacts: it is an available method which can be easily shared with others and which has been “advertised” by the media as non-disfiguring and painless (Fushimi, 2009; Naito, 2007). Since 2008 there has been a new “suicide craze” among victims of cybersuicide pacts in Japan: inhalation of hydrogen sulphide gas, easily obtainable by mixing popular household products and highly lethal. Between January and March 2008 media have reported 220 cases of suicide attempts using hydrogen sulphide in Japan, 208 of which had a lethal outcome (Morii et al., 2010). The method has been also used by victims of an online suicide pact in the UK in September 2010 (Bulstrode, 2010).

Conclusion: Questions for the future

The issues presented in this article give rise to a number of questions which could become a “research agenda” or “food for thought” for the new decade of suicide research, prevention and clinical practice:

What is “suicide-safe” Internet use?

How can we learn more about the Internet users who seek or provide online information about suicide?

How can we ensure the good quality of online suicide prevention information?

How can we prevent “cybersuicides”, “cyberbullycides” and “cybersuicide pacts”?

How can we learn more about the victims, the interpersonal dynamics and other factors involved in “cybersuicide”, “cyberbullycide” and “cybersuicide pacts”?

How can we learn more about extreme online groups promoting suicide?

How can we learn more about online groups which help to prevent suicide?

Are there cross-cultural differences among Internet users who seek or provide online information about suicide?

How can we translate research findings regarding suicide risk and the Internet into clinical practice?

Are media guidelines for reporting of suicide, which are discussed in much detail in other articles in this volume, also applicable to reporting of suicide cases on the Internet and prevention of suicide contagion?

References

- Baker, D., & Fortune, S. (2008). Understanding self-harm and suicide websites: A qualitative interview study of young adult website users. *Crisis, 29*, 118–122.
- Bale, C. (2001). Befriending in cyberspace: Challenges and opportunities. *Crisis, 22*, 10–11.
- Baume, P., Cantor, C.H., & Rolfe, A. (1997). Cybersuicide: The role of interactive suicide notes on the Internet. *Crisis, 18*, 73–79.
- Becker, K., Schmidt, M.H. (2004). Internet chat rooms and suicide. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 43*, 246–247.
- Bell, V. (2007). Online information, extreme communities and internet therapy: Is the internet good for our mental health? *Journal of Mental Health, 16*, 445–457.
- Biddle, L., Donovan, J., Hawton, K., Kapur, N., Gunnell, D. (2008). Suicide and the internet. *British Medical Journal, 336*, 800–802.
- Bulstrode, M. (2010). Couple in chemical suicide pact named, *The Independent* September 21, 2010. Retrieved December 30, 2010, from <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/couple-in-chemical-suicide-pact-named-2085087.html>
- Centrum ter Preventie van Zelfdoding (2010). Retrieved December 30, 2010, from <http://www.preventiezelfdoding.be>
- Eichenberg, C. (2008). Internet message boards for suicidal people: A typology of users. *CyberPsychology and Behavior, 11*, 107–113.
- European Commission (2010). MedPICS certification and Rating of Trustful and Assessed Health Information on the Net. Retrieved December 30, 2010, from http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/projects/completed/filtering_content_labelling/filtering/med_certain/index_en.htm
- Eysenbach, G., Powell, J., Kuss, O., & Sa, E.-R. (2002). Empirical studies assessing the quality of health information for consumers on the World Wide Web: A systematic review. *Journal of the American Medical Association, 287*, 2691–2700.
- Facebook, (2010). *Help Center*. Retrieved December 30, 2010, from <http://www.facebook.com/help>
- Federal Trade Commission (2001). “Operation Cure.All” wages new battle in ongoing war against Internet health fraud. Retrieved December 30, 2010, from <http://www.ftc.gov/opa/2001/06/cureall.shtm>
- Feigelman, W., Gorman, B.S., Beal, K.C., & Jordan, J.R. (2008). Internet support groups for suicide survivors: A new mode for gaining bereavement assistance. *Omega, 57*, 217–243.

- Fishbain, D.A., Aldrich, T.E. (1985). Suicide pacts: international comparisons. *Journal of Clinical Psychiatry*, *46*, 11–15.
- Fu, K.-W., Wong, P.W.C., & Yip, P.S.F. (2009). Internet and emerging suicide method: A case study of contagion of charcoal burning suicides via the Internet. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (p.153–168). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Fushimi, M. (2009). Internet suicide phenomenon in Japan. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (p. 415–426). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Gavin, J., Rodham, K., & Poyer, H. (2008). The presentation of “pro-anorexia” in online group interactions. *Qualitative Health Research*, *18*, 325–333.
- Gilat, I., & Shahar, G. (2009). Suicide prevention by online support groups: An action theory-based model of Emotional First Aid. *Archives of Suicide Research*, *13*, 52–63.
- Gilat, I., & Tobin, Y. (2009). “I am so sick of this life”: A semiotic analysis of suicidal messages on the Internet. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (pp. 169-184). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Health on the Net Foundation (2009). Retrieved December 30, 2010, from <http://www.hon.ch>
- Henry, R. (2010). *William Melchert-Dinkel charged with encouraging suicides*, Times Online April 24, 2010. Retrieved December 30, 2010, from <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/crime/article7107061.ece>
- Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2010). Bullying, cyberbullying and suicide. *Archives of Suicide Research*, *14*, 206–221.
- Hitosugi, M., Nagai, T., & Tokudome, S. (2007). The voluntary effort to save the youth suicide via the Internet in Japan. *International Journal of Nursing Studies*, *44*, 157.
- Joinson, A.N. (2007). Disinhibition and the Internet. In J. Gackenbach (Ed.), *Psychology and the Internet: Interpersonal, intrapersonal, and transpersonal implications*. (pp. 75-92). Boston: Academic Press.
- Klomek, A.B., Marrocco, F., Kleinman, M., Schonfeld, I.S., & Gould, M.S. (2008). Peer victimization, depression and suicidality in adolescents. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *38*, 166–180.
- Klomek, A.B., Sourander, A., & Gould, M. (2010). The association of suicide and bullying in childhood to young adulthood: A review of cross-sectional and longitudinal research findings. *Canadian Journal of Psychiatry*, *55*, 282–288.
- Krysinska, K., & Andriessen, K. (2010). On-line support and resources for people bereaved through suicide: What is available? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *40*, 640–651.
- Krysinska, K., & De Leo, D. (2007). Telecommunication and suicide prevention: Hopes and challenges for the new century. *Omega*, *55*, 237–253.
- Lee, D.T.S., Chan, K.P.M., & Yip, P.S.F. (2005). Charcoal burning is also popular for suicide pacts made on the internet. *British Journal of Psychiatry*, *186*, 67–73.
- Lissman, T.L., & Boehnlein, J.K. (2001). A critical review of Internet information about depression. *Psychiatric Services*, *52*, 1046–1050.
- Mandrusiak, M. (2009). Warning signs for suicide: Safe and effective information delivery online. In L.

- Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (pp. 117–135). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Mandrusiak, M., Rudd, D.M., Joiner, T.E., Jr., Berman, A.L., Van Orden, K.A., Witte, T., et al. (2006). Warning signs for suicide on the Internet: A descriptive study. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *36*, 263–271.
- Maris, R.W., Berman, A.L., & Silverman, M.M. (2000). Theoretical component in suicidology. In R.W. Maris, A.L. Berman, & M.M. Silverman (Eds.), *Comprehensive textbook of suicidology* (pp. 26–61). New York: *The Guilford Press*.
- Mehlum, L. (2000). The Internet, suicide, and suicide prevention. *Crisis*, *21*, 186–188.
- Mehlum, L. (2001). The Internet and suicide prevention. In O.T. Grad (Ed.), *Suicide risk and protective factors in the new millennium* (pp. 223–227). Ljubljana: Cankarjev dom.
- Miller, J.K., & Gergen, K.J. (1998). Life on line: The therapeutic potentials of computer-mediated conversation. *Journal of Marital and Family Therapy*, *24*, 189–202.
- Minister of Justice and Custom (2005). Suicide prevention in Australia strengthened by new laws. Retrieved December 30, 2010, from <http://www.ag.gov.au/agd/WWW/justiceministerHome.nsf/D2801B61EABE80A2CA256809001328BA/6948DA9800D5F664CA25702A0013D3CC>
- Mishara, B.L., & Weisstub, D.N. (2007). Ethical, legal and practical issues in the control and regulation of suicide promotion and assistance over the Internet. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *37*, 58–65.
- Morii, D., Miyagatani, Y., Nakamae, N., Murao, M., & Taniyama, K. (2010). Japanese experience of hydrogen sulphide: The suicide craze in 2008. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, *5*, 28–31.
- Naito, A. (2007). Internet suicide in Japan: Implications for child and adolescent mental health. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, *12*, 583–597.
- Nock, M.K., & Marzuk, P.M. (2000). Suicide and violence. In K. Hawton & K. van Heeringen (Eds.), *The international handbook of suicide and attempted suicide* (pp. 437–456). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Parry, J. (2010). Can media depictions of suicide influence copycat acts? *British Medical Journal*, *341*, 5067.
- Pompili, M., Lester, D., Innamorati, M., Forte, A., Iacorossi, Dominici, G., et al. (2009). Internet resources for preventing suicide. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (p. 81–97). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Rajagopal, S. (2004). Suicide pacts and the Internet. *British Medical Journal*, *329*, 1298–1299.
- Rajagopal, S. (2009). The internet and suicide pacts. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (p. 185–196). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Recupero, P.R., Harms, S.E., & Noble, J.M. (2008). Googling suicide: Surfing for suicide information on the internet. *Journal of Clinical Psychiatry*, *69*, 878–888.
- Rudd, D.M., Berman, A.L., Joiner, T.E., Jr., Nock, M.K., Silverman, M.M., Mandrusiak, M., et al. (2006). Warning signs for suicide: Theory, research and clinical applications. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, *36*, 255–262.

- Sher, L., & Vilens, A. (Eds.). *Internet and suicide*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Stone, D.M., Barber, C.W., & Potter, L. (2005). Public health training online: The National Centre for Suicide Prevention Training. *American Journal of Preventive Medicine*, 29, 5S2, 247–251.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology and Behavior*, 7, 321–326.
- Szumilas, M., Kutcher, S. (2009). Teen suicide information on the Internet: A systematic analysis of quality. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54, 596–604.
- Swannell, S., Martin, G., Krysinaka, K., Kay, T., Olsson, K., & Win, A. (2010). Cutting on-line: Self-injury and the internet. *Advances in Mental Health*, 9, 177–189.
- Tam, J., Tang, W.S., & Fernando, D.J.S. (2007). The internet and suicide: A double edged-tool [Editorial], *European Journal of Internal Medicine*, 18, 453–455.
- Thompson, S. (2001). Suicide and the Internet. *Psychiatric Bulletin*, 25, 400.
- Westerlund, M., & Wasserman, D. (2009). The role of the Internet in suicide prevention. In D. Wassermann & C. Wassermann (Eds.), *Oxford textbook of suicidology and suicide prevention* (pp. 525–532). Oxford: Oxford University Press.
- Wong, P.W.C., Fu, K.-W., & Yip, P.S.F. (2009). A potential source of data in understanding youth suicide-instant messages. In L. Sher & A. Vilens (Eds.), *Internet and suicide* (p. 137–152). New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Yip, P.S., Law, C.K., Fu, K.W., Law, Y.W., Wong, P.W., & Xu, Y. (2010). Restricting the means of suicide by charcoal burning. *British Journal of Psychiatry*, 196, 241–242.

PSIHATROV POGLED NA POROČANJE O SAMOMORU

GORAZD V. MREVLJE*

Povzetek

Avtor svoj članek pričinja s pisanjem in opozorilom, v čem je pomembna razlika med poročanjem in pisanjem o samomoru kot socialno-zdravstvenem problemu. Potem ko opiše lastne izkušnje ter priporočila Svetovne zdravstvene organizacije iz leta 2000, kako naj bi mediji pisali o samomoru, v nadaljevanju poda nekaj kritičnih in polemičnih misli ter trditev o tem, zakaj smo v Sloveniji še vedno tako neodločni in celo oportunistični v celostnem pristopu in načrtovanju preventive samomora.

Izhajajoč iz dejstva, da samomor v Sloveniji je bil in je še problem, ki je bil prisoten tudi v drugačnih političnih in ekonomskih sistemih, avtor opozarja na problem samomorilnosti mladih v našem prostoru. Gre za trend naraščanja samomora pri mladih v celotnem razvitem svetu in ob tem razmišlja, da bi lahko pri preventivi samomorilnosti mladih mediji imeli pomembno vlogo pri pisanju, polemiki in diskusiji o smislu življenja. Ne o smislu življenja samo s filozofskim vidika, prav tako ne v smislu, ki nam ga slika sodobna potrošniška družba, temveč kot iskanje odgovorov na tista vprašanja, ki si jih danes zastavlja mlada generacija.

Članek zaključuje z mislijo danskega filozofa Kierkegaarda: »Ko je smrt največja nevarnost, takrat življenje predstavlja upanje, ko pa spoznamo še bolj strašljivo in grozljivo nevarnost, lahko smrt postane upanje«.

Ključne besede: samomor, mediji, psihiatrija, preventiva samomora

Abstract

Author begins his article with a warning about the important difference between reporting and writing about suicide as a social health problem.

After describing his own experiences and recommendations of the World Health Organization from the year 2000 about how the media should write about suicide, he presents some critical and controversial thoughts and statements about why in Slovenia we are so undecided and even opportunistic in the integrated approach and suicide prevention planning.

Resulted from the fact that suicide in Slovenia was and still is a problem, which was also present in different political and economic systems, the author points at suicidality problems among youth in our region. In developed countries there is a trend of increasing suicide rate among youth and the author states that media could play an important role in suicide prevention among young people by writing, polemics and discussion about the meaning of life. But not in the meaning of life only in philosophical sense as well as not in the sense our contemporary consumer society is presenting but as a search for answers to the questions raised by young generation nowadays.

* Prim. Gorazd V. Mrevlje, dr.med., psihiater, psihoterapevt, Predstojnik Centra za mentalno zdravje, Ljubljana, Email: gorazd.mrevlje@psih-klinika.si.

The article is concluded by the thought of Danish philosopher Kirkegaard: “When death is the greatest danger, one hopes for life; but when one becomes acquainted with an even more dreadful danger, one hopes for death.”

Key words: suicide, media, psychiatry, suicide prevention

Uvod

Kaj pravzaprav lahko psihiater še doda k vsem zapisom in ugotovitvam v pričujoči knjžici?

Smiselno bi bilo najprej vprašati se, kateri oziroma kakšen psihiater? Ali psihiater klinik, ki razmišlja in proučuje samomorilno vedenje na ravni prepoznavne simptomov, kliničnih značilnosti samomorilnega procesa in prek stopnje večje ali manjše verjetnosti samomora pri določenih skupinah duševnih motenih in rizičnih skupinah ljudi, ki so bolj samomorilno ogroženi.

Psihiater raziskovalec je predvsem usmerjen in pozoren na statistične analize vseh dimenzij samomorilnega vedenja. Psihiatra suicidologa pa zanimajo možnosti preventive kot tudi biološko, družinsko, razvojnopsihološko in psihodinamsko ozadje samomorilnega vedenja.

Če pri prvi skupini psihiatrov (kliniki) zadošča predvsem dobro poznavanje psihopatologije in možnosti pomoči ter različnih terapevtskih pristopov tako ogroženim ljudem, bo druga skupina morala dodati temu še dobro poznavanje statistike, in to ne le v teoretičnem, temveč tudi v aplikativnem smislu.

Psihiater, ki želi biti suicidolog ali pa biti dejaven na področju preventive samomorilnosti, pa ne bo uspešen brez dodatnih znanj še drugih humanističnih znanosti – sociologije, psihologije, antropologije in filozofije.

Po tej, morebiti za koga nasilni, delitvi usmerjenosti psihiatrov, ki marsikomu ne bo všeč, pa pred nadaljnjim pisanjem velja opozoriti, da je pomembna razlika med tem, ali nekdo o samomoru v medijih poroča ali piše.

Poročanje je, po moji predstavi in razumevanju, predvsem nizanje in sporočanje podatkov ter dejstev o nekem pojavu, se pravi v tem primeru o samomoru kot socialno-zdravstvenem problemu. Takšno poročanje je seveda lahko korektno, verodostojno in realno, lahko pa tudi nekorektno, površno, neverodostojno ali celo senzacionalistično.

Pisanje o nekem pojavu, na primer o samomoru, pa zahteva predvsem širše poznavanje problema, vključuje razmišljanje, analiziranje, polemiziranje, postavljanje vprašanj ali dvomov ter ob tem ponuja tudi informacije o možnostih pomoči in spodbud v smislu iskanj drugih ali drugačnih poti za reševanje nekega problema ali neugodne situacije.

V nadaljevanju se bom zato poskušal držati bolj razmišljanja o tem, kako pisati, in ne le, kako poročati o samomoru.

Korektno, verodostojno, poglobljeno in ciljno pisanje o samomoru, v najširšem smislu, je brez dvoma izjemno pomemben del širše preventive tovrstnega vedenja.

Ob razmišljanju o tem, kaj je lahko uspešna prevencija samomora, mi pridejo na misel besede, ki jih je večkrat zapisal in ponavljal srbski suicidolog v nekdanji SFRJ, dr. Josif Vesel.

Takole je zapisal.

»Uspešna prevencija samomora predpostavlja (zahteva, predvideva) izločitev ali odstranitev:

- tabuiziranja samomora
- strahu pred samomorom
- povelečevanja samomora
- moralnega obsojanja samomorilnega vedenja«.

Naš učitelj in človek, ki mu je posvečena tudi ta knjižica, prof. dr. Lev Milčinski, se je imel izključno za psihiatra suicidologa. Brez dvoma je opravil pionirsko delo tudi na področju začetkov prevencije samomora, ne le kot medicinskega, temveč tudi kot širše socialno-zdravstvenega problema, pa vendar vseskozi ostajal zdravo in znanstveno skeptičen do tega, ali je preventiva samomorilnosti sploh mogoča, in rad opozarjal pred možnimi stranpotmi in preveliko vnemo ter idealiziranjem na tem področju.

Kakšna je torej lahko vloga medijev v preventivi samomora?

Iz dosedaj zapisanega bi si bilo želeli predvsem več pisanja kot pa poročanja o tem problemu.

Od tu dalje pa imajo mediji dve možnosti. Prvič: pisati o samomoru z doslednim upoštevanjem opozoril in nasvetov, kako naj se in kako naj se ne piše. Drugič: pisati s ciljem seznanjanja, osveščanja in izobraževanja javnosti (v najširšem smislu) o tem, zakaj je samomor tudi socialno-zdravstveni in družbeni problem in ne le dogajanje na individualni ravni. Pisati tudi o tem, kakšni in kateri so vplivi in dejavniki v okolju v smislu vzročnosti, in o oblikovanju zmotnih, izkrivljenih in neustreznih stališč ter nenazadnje pisati tudi o filozofskem in eksistencialnem vidiku samomora.

Na tem mestu velja spomniti na stavek, ki ga je zapisal A. Camus. »V življenju je edini resnični filozofski problem samomor«.

Z vidika možne preventivne vloge medijev pri obravnavi samomora kot širšega problema velja opozoriti še na eno razliko med poročanjem in pisanjem o samomoru.

Poročanje o samomoru (pa tudi o katerem koli drugem zdravstveno-socialnem pojavu ali problemu) pomeni predvsem pisati o dogodku, ki se je že zgodil.

Pisanje o samomoru pa skriva v sebi tudi misel, namen in cilj, da se samomor ne bi zgodil oziroma da bi se čim redkeje.

Pisati ali poročati o samomoru in kako to ustrezno početi?

Nasveti, navodila, opozorila ali kakor koli bralec hoče, ki so tu naštetih in nanizani, za marsikoga ne bodo nič novega, jih pa velja pogosto ponavljati.

- Kadar se pisanje o samomoru omeji zgolj ali predvsem na prikazovanje dejstev o dejanju, naj bodo to aktualna, znanstveno podkovan; priporočljivo je sodelovanje ali vsaj komentar relevantnega strokovnjaka.
- Samomor je zaključek pogosto kar dolgo trajajočega procesa pri posamezniku in posledica preslišanih ali spregledanih klincev na pomoč, kot so to lahko različne oblike poskusa samomora. Zato ne pisati o »uspešnem samomoru«, in če je v tem smislu že potrebno uporabljati skovanko, naj bo to »dokončani samomor«.
- Kadar se piše ali poroča o samomoru nekoga, ni prav nobene potrebe opisovati podrobnosti dejanja samega (kako je dejanje bilo storjeno, kako je bil videti pokojnik in podobno), temveč sporočiti

javnosti le bistvena dejstva in podatke.

- Pisanje o samomoru naj ne bo rezervirano le za strani črne kronike ali naslovnice. S tem se je mogoče ograditi od senzacionalističnega pisanja in opredeljevanja samomora kot »vprašljivega« ali celo inkriminiranega dejanja.
- Smiselni so opisi ali informacije o dejavnih tveganja in opozorilnih znakih v smislu samomorilnosti pri osebah v tiski. Poudariti informacijo o možnostih pomoči in o inštitucijah, ki tako ogroženim ljudem to pomoč nudijo.
- Pisanje in razglabljanje o drugih možnostih rešitve situacije ali problema, ki je nekoga usmerila v samomor.

Kako o samomoru ne pisati

Bistvo teh nasvetov, ki so zbir večletnih izkušenj in analiz neustreznega pisanja o samomoru, je zajeta v šestih točkah knjižice, ki jo je izdal WHO leta 2000, Preventing Suicide. A Resource for Media Professionals.

Sistematično in načrtno pisanje o samomoru in vseh vidikih samomorilnega (samouničevalnega) vedenja je smiselno in potrebno načrtovati v okoljih, kjer je samomor problem.

In samomor v Sloveniji je problem.

- Brez pretiravanja je mogoče ugotoviti, da v Sloveniji navkljub že nekaj časa prisotnemu trudu in opozarjanju strokovnjakov na ta problem, opažam v širšem smislu v odnosu do samomora še vedno sledeče:
- samomora se v Sloveniji kot družbeni skupnosti zavedamo na »subliminalen«, prizaveden in nekako na zadregljiv način
- samomor še vedno ni prepoznan v najširšem smislu kot resen zdravstveno-družbeni in nenazadnje tudi politični problem
- samomor in samomorilno vedenje ni ozaveščeno kot problem v tem smislu, da bi bilo potrebno preprečevanje načrtovati skupaj. Izkušnje kažejo, da na tej ravni še vedno ni pravega motiva, volje ali poguma
- samomor je še vse prevečkrat senzacionalistično uporabljen in zlorabljen.

Reševanje problema samomorilnosti (ne le na individualni ravni) se še vse preveč odrija in prelaga na pleča medicine, se pravi psihiatrije, ki to še vedno preveč »hvaležno« sprejema in s tem:

- vzdržuje obstoječe stanje
- sporoča javnosti, da je samomor predvsem ali zgolj zdravstveni problem in posledica izključno duševne motnje človeka

Tu mi pride na misel izjava, sicer uglednega in že pokojnega strokovnjaka, prof. Antona Trstenjaka. Leta nazaj, v 80-ih letih prejšnjega stoletja, je na interdisciplinarno zastavljeni okrogli mizi o samomoru rekel sledeče: »Prepričan sem, da je vsak človek, ki je storil samomor, bil na koncu duševno bolan, moten in je imel te simptome.«

Zame je to bila in je še zelo dvomljiva, če ne celo nevarna izjava in v tem smislu sem se ob takratni

priložnosti tudi oglasil in to javno povedal.

Zakaj tako? Zato ker tovrstne izjave iz ust priznanega strokovnjaka, ki pozna človeško duševnost, implicirajo prav to. To namreč, da je samomor posledica duševne motnje pri človeku, in s tem je problem samomorilnosti zreduciran zgolj na individualni nivo.

Brez dvoma je človek v obdobju pred odločitvijo za samomor ali ko že s svojim vedenjem na to opozarja, res v stiski, krizi in ima lahko tovrstne simptome. Pomembno pa je, zakaj je v stiski in kaj je k temu pripomoglo.

Najbrž ni slučaj, da so v preteklosti ortodoksne komunistične države trdile, da pri njih ne poznajo samomora, ker so problemi človeka na družbeni ravni urejeni. Pri tem pa smo vsi vedeli že takrat, da to ni res in da so se tovrstni statistični podatki skrivali, so pa obstajali.

Lastne izkušnje z mediji v sloveniji v zvezi s pisanjem o samomoru

Kadar koli sem v svojem 30 let in več trajajočem »psihiatričnem življenju« bil vprašan in povabljen s strani novinarjev, da se o tem pogovarjamo ali pišem, sem žal bil soočen prav s tem, na kar tukaj opozarjamo.

Če bi se lotili analize izjav, pogovorov, intervjujev in sodelovanj strokovnjakov pri tovrstnem pisanju v naši državi, bi se to nedvomno potrdilo. Tudi v primeru, ko sem v tovrstnih pogovorih na to opozarjal, se je pogosto zgodilo, da se je potem v medijih pojavil predvsem podatek (ali pa poudarek) v zvezi s podrobnostmi samega dejanja, ki niso pomembne ali celo sledijo senzacionalističnim ciljem.

Najbrž bi se tudi pri nas bilo smiselno in možno dogovoriti, da ob sicer sprejetih usmeritvah, kako naj bi in kako naj ne bi pisali o samomoru, pričeli to početi usklajeno, načrtno, strokovno podkvano in družbeno odgovorno.

V tem smislu obstaja v globalnem smislu že kar nekaj izkušenj. Odločitev, da se v globalnem smislu razbijejo odpori in tabuji do depresivne motnje, in načrtno seznanjanje javnosti s tem, kaj je Alzheimerjeva bolezen, je pripeljala do tega, da danes to niso več sramotne ali tabuizirane bolezni, in posledično ljudje pravočasno poiščejo pomoč ali informacije. Povsem podobno se je zgodilo v Sloveniji, ko smo se pred približno dvema desetletjema odločili, da z načrtnim pisanjem v medijih ljudem približamo, kaj je to psihoterapija. Lahko pogledamo še bolj v zgodovino, na začetek prvih razmislekov o možnih povezavah med načinom poročanja medijev o samomoru in porastom samomorilnih dejanj.

Ko je leta 1774 izšel Goethejev roman Trpljenje mladega Wertherja, so roman takoj prepovedali v Italiji kot državi, potem pa še v nekaterih večjih mestih Evrope, npr. Leipzigu in Köbenhavnu.

Nikoli ni bilo dokazano, ali je to delo resnično vplivalo na porast števila samomorov med takratno mladino. Nedvomno pa so mladi takrat posnemali način odzivanja na probleme in način oblačenja.

200 let po izidu Goethejevega romana je leta 1974 ameriški sociolog D. P. Phillips vpeljal pojem Wertherjev učinek.

S tem pojmom je želel opozoriti, da je ta učinek povezan z načinom poročanja in izražanja stališč do samomora in morebitnimi možnimi povezavami z individualnimi posnemanji samomora.

Ni dvoma, da smernice in priporočila o tem, kako poročati in pisati o samomoru, potrebujemo in nenadnje jih že dolgo poznamo. Vprašanje pa je, zakaj naši mediji (in novinarji) tako malo, težko, obotavljivo ali celo površno pišejo o tem večdimenzionalnem problemu, ki je v Sloveniji prisoten že desetletja.

Možna razlaga in poskusi odgovora, zakaj je tako

Mogoče so tudi novinarji in uredniki medijev pod vplivom še vedno tako prisotnih mitov o samomoru pri nas. Zato bi jih, tako kot pri zdravstvenih delavcih, bilo smiselno spreminjati in odpravljati, kar bi brez dvoma vplivalo na ustreznejše pisanje medijev, posledično pa celo na spremembo ali celo izginotje teh mitov v javnosti.

Ti miti so:

- samomor se ne more zgoditi meni ali komer koli v moji bližini (otrok, partner, prijatelj, sodelavec, učenec ali dijak, pacient ipd.)
- tisti, ki pogosto grozijo s samomorom, ga ne bodo napravili
- nekoga, ki je odločen, da bo napravil samomor, ne more ničesar ustaviti na tej poti in mu tega ne moremo preprečiti
- pogovor ali vprašanje o samomoru bo posameznika »napeljalo« k samomoru
- samomor ne boli
- samomor je povsem nepričakovano dejanje
- če se posamezniku izboljšuje depresivno počutje, ni več nevarnosti za samomor pri njem
- samomor je znak šibkosti ali moči.

Vse to ne drži. Že dolgo vemo in se s tem lahko ponovno seznanimo v knjižici Spregovorimo o samomoru in medijih avtoric Saške Roškar, Alenke Tančič Grum in Vite Poštuvan, v izdaji Inštituta za varovanje zdravja RS 2010. K zapisanemu bi dodal še zelo tipično in sprejemljivo stališče ljudi v našem kulturnem prostoru, ki pravi:

»Človeka, ki ima težave ali je v stiski, pusti pri miru, saj bo sam opozoril nase, ko mu bo dovolj hudo!«

Za mene je to človeško in strokovno povsem zmotno in nesprejemljivo stališče.

In če z »nepisanjem« o teh mitih in prepričanjih dovoljujemo, da ostajajo še vedno prisotni med ljudmi (in to ne glede na izobrazbo), pa jih z neustreznim pisanjem in poročanjem seveda še utrjujemo.

Zato slovenski kulturni (in politični) prostor v odnosu do problematike samomora še vedno ostaja najmanj ambivalenten, oportunističen in celo licemerski.

Pri tem pa ta prostor tudi v času drugih državnih tvorb ni imel nikoli potrebe skrivati podatkov o samomorilnosti. To se ni zgodilo niti v času socializma. Celó nasprotno. Slovenija je takrat imela prav po zaslugi moža, katerega ime nosi ta memorial (prof. Lev Milčinski), vzorčni in zgledni register samomora, tudi v mednarodnem pomenu.

Navkljub nekaterim posplošenim in populističnim razlagam tega fenomena v prehodu v demokracijo, kapitalizem in individualizem (in egoizem), vzpodbujanju iniciativnosti in podjetnosti, ter ob spremenjenem odnosu do lastnine in denarja, se samo po sebi na tem področju ni in ne bo ničesar spremenilo (Lojze Peterle, Svetovni forum Bled 1994).

V nekaterih pogledih so stvari pravzaprav še slabše. Poglejmo dejstva: registra samomorov in samomorilnega vedenja v Sloveniji po odhodu prof. Milčinskega nimamo več.

- Ob vseh pregovarjanjih, prepirih in pogovorih še vedno ni jasno, kdo ga bo ponovno oživil.
- Imamo spisan in objavljen izjemno natančen in metodičen Nacionalni program preprečevanja samomora v RS, vendar do sedaj niti ena vlada niti stranka v Sloveniji ni pokazala najmanjšega zanimanja, da bi ga pričela izvajati.

- Povsem nasprotno se je dogajalo leta nazaj v zvezi s programom preprečitve na področju zlorabe prepovedanih drog.

Zakaj vendar? Po mojem mišljenju zato, ker je problem drog v družbi neprimerno bolj »hvaležna«, »trendovska« in »promotorska« tema kot pa samomorilnost nekega naroda.

Res pa je, da koeficient samomora v Sloveniji v zadnjih letih stagnira, kar je potrebno razumeti kot pozitiven premik, še vedno pa ne vemo točno, zakaj je tako?

Klinične izkušnje in delo z depresivnimi in samomorilno ogroženimi ljudmi, kot tudi s tistimi v osebni, eksistenčni ali celo eksistencialni krizi, pa me vedno znova prepričujejo, da bi bilo tudi s stališča primarne preprečitve vredno odpreti diskusijo v najširšem smislu, o bistvu in smislu življenja.

Seveda pa to ne bi bila diskusija, ki bi bila usmerjena le v akademski in filozofski vidik, čeprav je že Freud nekje zapisal: »Pri tistem, ki postavlja vprašanja o smislu življenja, ni nekaj v redu z njegovim libidom«.

Smiselno bi bilo zato kdaj odpirati tudi vprašanja o tem, kaj je smisel življenja, kaj nam daje smisel življenja in kaj ljudem ponujamo v tem smislu.

Ne zanikam vrednosti številnih suportivnih, vedenjsko-kognitivnih, empatičnih, analitičnih in obče človeških oblik pomoči samomorilno ogroženim ljudem. Prepričan pa sem, da bi iz odkrite in iskrene interdisciplinarne diskusije in humanističnega projekta preko suicidalne problematike lahko odgrnili povezave in razmišljanja tudi o drugih pomembnih vidikih življenja v slovenskem prostoru.

Morebiti pa je vse to le prenevarno, nezaželeno, nekoristno in nesmiselno, saj bi lahko še bolj razkrilo vse bolj pritlehno, vulgarno in celo brezperspektivno življenje nekaterih slojev ljudi, ki jim tudi pri nas razviti kapitalizem, liberalizem in globalizem obljublja, kako in na kakšen način si kupiti srečo in s tem smisel življenja.

S. Kierkegaard je v tem smislu zapisal:

»Šele ko življenje opazujemo z etičnega vidika, se nam pokaže in pridobi na svoji lepoti, resničnosti, smislu in trajnosti«.

In tukaj pridemo še do posebnega in najbrž najbolj občutljivega obravnavanja in pisanja o tem, in sicer o samomoru pri mladostnikih.

Ni mogoče in tudi ne namen v tem kontekstu odpirati ta problem, zadostuje pa vendarle podatek, da postaja samomorilnost pri mladih globalni problem sodobne razvite civilizacije, pred katerim si ne moremo več zatiskati oči. In osnovno, ne samo filozofsko, ampak temeljno vprašanje mladih ljudi še vedno ostaja, v obdobju adolescence, iskati in razumeti smisel življenja in možnost o tem voditi dialog s tistimi, se pravi odraslimi, ki tem mladim ljudem neprestano dajemo vzore ali pa jim govorimo, kaj je smisel življenja. V teh trenutkih se tudi mi odrasli vprašamo, ali se pričnemo spraševati, kaj pa je smisel življenja na osebni in individualni ravni; tukaj nastopijo zadrege in odpori do pogovora o teh stvareh z mladimi ljudmi.

Zaključek

Želel bi zaključiti ta zapis s še eno mislijo Kierkegaarda, ki neverjetno lucidno odslkava najintimnejše občutke današnje mladine in še koga, ko v svoji stiski in krizi prične prepoznavati in sprejemati samomor kot edino preostalo možno »rešitev ali izhod«.

Takole je zapisal:

»Ko je smrt največja nevarnost, takrat življenje predstavlja upanje, ko pa spoznamo še bolj strašljivo in grozljivo nevarnost, lahko smrt postane upanje«.

PRISPEVKI IZ DELAVNIC

POMISLEKI – ODTENKI SIVINE

SONJA MERLJAK*

(Prispevek je bil objavljen v Sobotni prilogi DELA, 20. 11. 2010)

To je zgodba, ki se je zgodila čez lužo.

Morda ste slišali zanjo. Nemara ste brali o njej, a ker se je zgodila tako daleč stran, ste – ko ste prišli do konca – preprosto obrnili list papirja in se zatopili v novo zgodbo. Morda pa se je koga posebej dotaknila, tako kot oplazi film gledalca, ki se prepozna v njegovi vsebini.

To je zgodba, ki se dogaja tudi pri nas. Po navadi jo spregledamo. Tudi zato, ker je novinarji ne znamo predstaviti.

Dva najstnika, dve smrti, je v svoji kolumni, v kateri je opozoril na sporne novinarske prezentacije fenomena samomorov med najstniki, zapisal Bruce Shapiro, direktor centra Dart za novinarstvo in travmo, in najprej nanizal dejstva.

Phoebe Prince se je pri petnajstih letih v ZDA priselila iz majhnega mesta na zahodu Irske. Tyler Clementi, uspešen violinist, je ravno začel obiskovati univerzo Rutgers. Oba so poniževali sošolci. Phoebe so zmerjali z irsko kurbo. Tylerja je sostanovalec na skrivaj posnel med spolnim odnosom z istospolnim partnerjem. Oba sta letos naredila samomor.

Dejstva so bila nesporna. Problem so bile novinarske interpretacije. Na okoliščine, ki so pripeljale do Phoebejine smrti, sta med prvimi opozorila novinarja časopisa Boston Globe, ki sta zapisala, da se trpinčenje ni nehalo. Na dan smrti se je ob Phoebe ustavil avto, v katerem so bile sošolke, znane kot zlobna dekleta. Med zmerjanjem so proti njej vrgle prazno pločevinko. »Phoebe je korakala naprej, mimo nadlegovanja, mimo pločevinke, mimo bele ograje, v hišo. Nato je odkorakala v sobo in se obesila. Našla jo je njena dvanajstletna sestra.«

Sedem mesecev pozneje je pravnica in novinarka Emily Bazelon na blogu in v spletni reviji Slate podrobno predstavila Phoebejino otroštvo in mladost. Zapisala je, da je Phoebe jemala antidepresive, da je že poskusila narediti samomor in da se je rezala po telesu. Njen zaključek? Podrobneje bi bilo treba pogledati te razloge, in ne njene smrti pripisati nadlegovanju sošolk. Mar bi morali biti najstniki odgovorni, ker so se spravili na dekle, ki je imelo težave z duševnim zdravjem?

Podobno je razmišljala tudi v svojih zapisih po smrti Tylerja Clementija: »Ali lahko postojimo za trenutek, preden zvalimo krivdo na njegovega sostanovalec?« Novinarka Newsweeka je šla celo korak dlje. »Mar lahko nekoga nadlegujemo toliko časa, da se nazadnje ubije?« se je spraševala. »Ali pa bi morali odgovornost prevalliti na starše, ki skrbno – kot helikopter – lebdijo nad otroki in jim ne dovolijo nobene slabe izkušnje?«

Stvari niso ne črne ne bele, toda iz odtenkov sivine je težko razbrati, na koga bi kazalo zvaliti krivdo. In bralci hočemo prav to. S prstom želimo pokazati na krivca in se naslajati nad grešnikom. Kakšna je v taki zgodbi vloga novinarja?

* Doc. dr. Sonja Merljak, izvršna urednica, razvoj digitalnih vsebin, Delo, d.d., Dunajska 5, 1000 Ljubljana, sonja.merljak@delo.si

Bruce Shapiro je jasen: novinarki revij Slate in Newsweek v očeh posameznikov morda veljata kot glasnici razuma v pogromu nad najstniki. »Toda bralcem nista ponudili ključne informacije. Raziskovalci že več kot dvajset let ugotavljajo, da nadlegovanje in poniževanje med otroki in najstniki, tako v živo kot po internetu, prizadene globoke, včasih usodne poškodbe.«

Novinarji pogosto pišemo o občutljivih vprašanjih. V časih, ko je hitrost skoraj najpomembnejši dejavnik, imamo redko možnost, da se poglobimo v temo, o kateri poročamo. Najpogosteje predstavimo dve plati zgodbe, nato pa odhitimo naprej, drugim novicam naproti.

Pri tako občutljivih vsebinah, kot je poročanje o najstniških samomorih, bi morali po mnenju Brucea Shapira narediti še kaj več, kot je obvezen telefonski klic na lokalno univerzo, da pridobimo izjavo strokovnjaka. Morali bi se izobraževati, da bi znali pravilno poročati o vsebinah, ki sprožijo toliko čustev med bližnjimi, pa tudi v širši javnosti: krivdo, obžalovanje, fascinacijo, jezo, razdvojenost. Takšne vsebine zahtevajo od novinarjev, da svoje zgodbe podkrepimo z znanstvenimi izsledki, za katere so znanstveniki potrebovali veliko časa, da so se dokopali do njih.

Kako prav povedati zgodbo, je osnovno novinarsko vprašanje. »Valiti krivdo na psihološke težave iz preteklosti pomeni podzavestno prelagati odgovornost na žrtev. Pravniki poznajo teorijo jajčne lupine: storilci, ki prizadenejo žrtev, so odgovorni za svoje ravnanje, tudi če niso vedeli, kako krhka je. Novinarji moramo slediti istim standardom,« trdi Shapiro.

Ogorčenje javnosti zaradi nesmiselnih smrti je bilo veliko. Tudi zato so najstnice, ki so nadlegovale Phoebe, in Tylerjevega sostanovca začeli kazensko preganjati. Je bil takšen odziv ustrezen? »To je tema, ki zahteva razpravo. Toda njen izid ne sme vplivati na dejstvo, da je treba pri razmišljanju o odgovornosti in preventivi upoštevati znanstvene izsledke.«

V Ameriki še nedolgo tega posilstvo na zmenku ni veljalo za zločin; v Sloveniji, ki v tovrstnih standardih caplja za ZDA, smo nasilje v družini šele pred kratkim iz prekrška prekvalificirali v kaznivo dejanje. Zahvala v obeh državah gre raziskovalcem, ki so dokazali, da je tovrstnih dejanj veliko in da povzročajo hude psihološke posledice, in novinarjem, ki so tabuje spravili na naslovnico.

Nalogo novinarjev, ki se pri poročanju o občutljivih vsebinah pogosto soočamo z osebnimi travmami iz preteklosti, včasih opravijo drugi. V Ameriki, denimo, so vlogo preventive, ki lahko rešuje življenja, prevzeli avtorji videoprojekta It Gets Better. Postane boljše stran na youtube, ki je namenjena preprečevanju samomorov. Videi, ki naslavljajo starejše najstnike, opisujejo čustveno in fizično nasilje, ki ga morajo prenašati mladi homoseksualci v šoli ali drugod. Izkušnje, ki jih opisujejo, so občutili tudi slovenski geji.

Tudi mnoge od njih sošolci iz dneva v dan bolj zmerjajo. Tudi oni po pouku ostajajo v šoli, ker bi jih med potjo domov pretepli. Doma potem pripovedujejo, da imajo dopolnilni pouk. In zvečer veliko jočejo.

Morda ni naloga novinarjev, da rešujemo življenja. Prav gotovo pa je naša naloga, da spregovorimo o tabujih in da se v teme, ki jih pokrivamo, poglobimo toliko, da jih lahko odgovorno predstavimo bralcem; da jim jasno sporočimo na primer, da je nadlegovanje premil izraz za to, kar doživljajo mladi homoseksualci. Nadlegovanje je mučenje, je nekoč izjavil ameriški igralec Colin Farrell.

Ampak to ne velja samo za tovrstne vsebine. O tem, kako prav povedati zgodbo, se moramo novinarji spraševati vsak dan. Zgodba, ki se je dogajala čez lužo, nam je lahko samo opomin, da smo novinarji med dogodkom in širšo javnostjo. Odgovorni smo, da bralcem povemo, kaj se pravzaprav dogaja v Termoelektrarni Šoštanj, kaj se je zgodilo v Vegradu, pa tudi, s čim se soočajo mladi homoseksualci. Če česa ni na naslovnici časopisov, še ne pomeni, da ne obstaja.

SAMOMOR V SVETU SODOBNE KULTURE

ŽIGA VALETIČ*

Povzetek

Sodobna umetnost in popularna kultura imata na človeško družbo izreden vpliv. Namen delavnice je ozavestiti obseg kulturnih izdelkov, v katerih se na tak ali drugačen način pojavlja tematika samomora. S slikovnimi ponazoritvami so predstavljeni slovenski in tuji filmi, humoristične nanizanke, stripi in zabavnoglasbeni vplivi, prek katerih je tematika samomora dosegla velik del svetovnega kulturnega občinstva. Posamezne stvaritve so uvodno osvetljene z vidika zgodbe, nato pa udeleženci delavnice komentirajo vsebino teh zgodb oziroma svoj pogled na to, kako uspešno (ali neuspešno) je izdelek predstavil tematiko samomora.

Abstract

The human society has always been much influenced by art. Purpose of the workshop is to become aware of the many references of the suicide in art and popular culture. Slovenian and foreign films, sit-coms, graphic novels and musical influences are presented through Power Point visualization and through the actual stories from these cultural products. Participants comment the stories and evaluate how successful (or unsuccessful) artists were in thematizing the depth and intricacies of suicide phenomena.

Uvod

V zgodovini zabeležene umetnosti in filozofije se je samomor kot večplastni fenomen začel pojavljati zelo zgodaj. V Svetem pismu je zapisano, da se je Juda Iškariot obesil na drevo, potem ko je izdal Jezusa za nekaj beličev. Hamletove znane besede so bile: »Biti ali ne biti, to je zdaj vprašanje!« Romeo in Julija sta umrla v afektu ljubezenskega razočaranja. Goethejev Werther naj bi mlade po vsej Evropi premamil v podobno melanholijo ter v smrt, in navsezadnje poznamo mnogo slavnih in vplivnih umetnikov, ki so si na tak ali drugačen način, iz tega ali onega razloga vzeli življenje.

Na kratko si torej pogledjmo, kako so sporočila o samomoru vključena v današnjo popularno kulturo – torej v film, televizijo, zabavno glasbo in strip. Tokrat bom zaobšel prozo in filmsko dokumentaristiko, ki sem ju podrobno obravnaval že v svoji knjigi *Samomor – večplastni fenomen* (Valetič, 2009).

Štirje poosamosvojitveni slovenski filmi

Slovenski film v primerjavi z gledališčem in literaturo še vedno bîje veliko bitko za uveljavitev, tudi zato ker je med kulturnimi zvrstmi – poleg zabavne glasbe – relativno mlad. Delno zaradi zapostavljenosti s strani ministrstva za kulturo, delno pa tudi zaradi specifičnega narodovega značaja Slovencev (majhnost itd.) je velika večina filmov, ki so pri nas nastali po letu 2000, pa tudi pred tem, izrazito pesimističnih. Pod drobnogled bom vzel štiri celovečerce, v katerih se eksplicitno pojavlja tematika samomora.

* Žiga Valetič, pisatelj, scenarist, publicist, samostojni podjetnik (Grafični atelje Zenit), e-pošta: ziga.valetic@gmail.com, internet: zigavaletic.blog.si, Malovaška ulica 21, 1351 Brezovica pri Ljubljani.

Outsider (Košak, 1997) je kmalu po začetnem predvajanju postal eden najbolj gledanih slovenskih filmov. Pripoveduje nam zgodbo z začetka osemdesetih let, o času pred Titovo smrtjo, ko je bila Slovenija del socialistične Jugoslavije. Zgodba opisuje gimnazijca Seada – člana pankovske glasbene skupine ter sina oficirja JLA – ter njegovo sošolko Metko. Med njima se splete ljubezenska zgodba, a ko Metka zanosi in se odloči narediti splav, hkrati pa Seadov oče dobi poziv za premestitev v drugo jugoslovansko mesto, se mladenič zlomi pod množico pritiskov. Grozi mu, da bo izgubil težko pridobljene prijatelje, da bo izgubil Metko in otroka, ki je na poti, pa tudi možnost za normalno maturiranje. Pankovska subkultura, ki ji Sead pripada, je zaradi težkih družbenih razmer (obeta se razpad Jugoslavije in odločilne družbene spremembe) močno nihilistična in fant se začne vdajati alkoholu. V izjemno težavnem spletu okoliščin se najstnik odloči za samomor sredi ostrega prepira z očetom, ravno v trenutku, ko se oče zazre v televizijska poročila, kjer sporočijo, da je umrl predsednik Tito.

Film brez tega radikalno afektiranega zapleta prav gotovo ne bi imel teže, kakršno ima, obenem pa tudi drži, da je samomor s pištolo in v afektu besnila zelo redka oblika samomora. Priča smo torej samomoru, ki se zgodi pred očmi drugega človeka – kar po drugi strani ni tako velika statistična redkost – pa tudi pištola navsezadnje ne izstopa, saj gre za morilsko sredstvo, ki ga je imel Seadov oče kot vojaška oseba vselej pri roki.

Odgrobadogroba (Cvitkovič, 2005) je bil po *Kruhu in mleku* drugi celovečerni film Jana Cvitkovića in postal eden najuspešnejših slovenskih filmov v mednarodni areni. Film govori o profesionalnem pogrebem govorniku Peru in prikazuje režiserjevo videnje slovenske družbe, ki naj bi bila čustveno kaotična, skrajno sprevržena, morilska in samomorilska, saj med ogledom lahko preštejemo kar tri umore in tri samomore. Film se sicer prične kot črna balkanska komedija, konča pa se v slovenski depresiji, ki sega še nekoliko globlje od tega, kar smo bili morda vajeni v preteklosti.

Po nastanku filma je znani filmski igralec Radko Polič izjavil, da je Cvitkovič edini omembe vreden režiser pri nas, toda na mestu je vprašanje, do kakšne stopnje ta film odslikava resničnost in do kakšne mere jo kroji na novo? In če jo kroji – ali gre dejansko za resničnost, ki si je želimo? Morda pa je *Odgrobadogroba* vendarle dosegel svoj namen in mu je slovensko samomorilsko tragiko – ta se v zadnjih letih na srečo spreminja – uspelo na zgoščen način prikazati tujemu festivalskemu občinstvu, nevajenemu tako skrajno razdiralnih zgodb.

Petelinji zajtrk (Naberšnik, 2009) sodi med najbolj gledane slovenske filme vseh časov, saj je v kino privabil več kot 150.000 gledalcev. Če upoštevamo še gledalce pred TV-zasloni, hitro ugotovimo, da je film, ki je nastal po literarni predlogi Ferija Lainščka, videl vsak deseti Slovenec. Tudi v *Petelinjem zajtrku* se zgodi samomor, tokrat kot stranska zgodba v čustveno dovršenem in presenetljivo gledljivem filmu.

Družčina pivskih bratov (avtomehanik, župan, zobozdravnik, lastnik lokala ...) se nekega večera odpravi v lokal s striptizetami in naslednji dan se časopisi razpišejo o krutem nasilju zobozdravnika nad eno od striptizet. Zaradi tega dejanja stari prijatelji zavrnejo nadaljnje prijateljevanje z zobozdravnikom, ta pa se ubije tako, da si v avto napelje izpušno cev. Najde ga poštar.

V tem filmskem samomoru ne gre toliko za s čustvi nabito dejanje kot za posameznikovo samoobsodbo in spoznanje, da je naredil nekaj nedopustnega. Četudi prostitutke prodajajo svoje telo in spolne usluge, še ne pomeni, da se nad njimi lahko izvaja kakršno koli nasilje ali se jih zavestno poškoduje, kar se je zgodilo v tem primeru.

Izreči je treba, da so na prvi pogled površno ali celo naključno sestavljeni liki izbrani zelo spretno, ne glede na to, ali so jih avtorji ustvarili na podlagi psihološkega uvida ali zgolj intuitivno. Tako zobozdravniki kot prostitutke namreč sodijo med poklice, ki so statistično bolj podvrženi samomorilnim dejanjem od

preostale populacije, med drugim zato, ker so bolj sprijaznjeni z bolečino.

9:06 (Šterk, 2010) je izvrstno izdelan film, ki čeprav se odločno dotika tematike samomora, ne ponuja odgovorov o tem, zakaj naj bi bilo nesmiselno narediti samomor. Kvečjemu narobe. Zdi se, da zgodba od začetka do konca išče in sestavlja razloge, zakaj je v nekaterih primerih logično narediti samomor. In čeprav so nekateri kritiki označili Šterkov film za enega najboljših slovenskih filmov vseh časov, se ob ogledu *9:06* marsikomu zazdi, da slovenski filmski ustvarjalci pretirano tekmujejo v tem, kdo bo v tragiki zabredel globlje.

Film prikazuje zasebnega detektiva, ki se začenja istovetiti s primerom, ki ga raziskuje, tako da tudi sam tone v vse globljo depresijo, ta pa je posledica skrhanih odnosov, ki jih ima detektiv (igra ga Igor Samobor) s soljudmi. Ključno sporočilo filma torej ni **opomin** o tem, kaj lahko pripelje do tragedije samomora, temveč gre v prvi vrsti za verodostojen prikaz psihološkega kaosa, ki ga doživlja človek s samomorilnimi težnjami.

2008 – leto, ko je Hollywood naredil samomor

Leto 2008 je bilo zadnje leto, ko je bil v ZDA na oblasti George Bush ml. in v produkciji resnejših hollywoodskih filmov se je močno odrazil omajan ugled države, mednarodni posmeh predsedniku ZDA ter vojna v Iraku. Ne le, da je množica celovečernih filmov, posnetih po dogodkih enajstega septembra 2001 (*World Trade Center, 9/11, United 93*), posredno tematizirala teroristične samomorilske napade ob zrušenju Dvojčkov, ampak je leta 2008 nastalo tudi najmanj pet filmov, ki so tematizirali samomor, in kar trije so se potegovali za oskarja.

Dogodek (Shyamalan, 2008) je film ameriškega režiserja indijskega rodu, ki je znan po filmih z nepričakovanimi nadnaravnimi in psihorealističnimi zapleti (*Šesti čut, Vas ob gozdu*). *Dogodek* je poleg japonskega filma *Klub samomorilcev* verjetno najbolj ekspliciten film o samomoru, čeprav ima tokrat mikrobiološki obrat. Med ljudmi se pojavi virus, ki povzroči, da okužena oseba v nekaj trenutkih razvije nekakšen gon za samomorilnost. Ljudje množično zabadajo sami sebe, se nastavljajo avtomobilom in skačejo s streh, med tem množičnim samomorilnim dogajanjem pa poteka tudi zgodba o družini, ki beži pred virusom. *Dogodek* je tipičen film katastrofe.

Bralec (Daldry, 2008) je bil posnet po mednarodni literarni uspešnici Bernharda Schlinka, govori pa o lepi, čutni in vase zaprti ženski Hanni, ki se v Nemčiji, v času po drugi svetovni vojni, zaplete v ljubezenski odnos z gimnazijcem. Fant ji med drugim bere knjige, ker je sama nepismena. Nekega dne Hanna izgine, mladenič pa kot študent prava nekaj let kasneje prisostvuje procesu, v katerem spozna, da je bila tenkočutna Hanna nekoč kruta paznica v Auschwitzu, ki naj bi odrejala, kdo bo končal svoje življenje v plinskih celicah in kdo ne. Hanna naj bi se v zaporu naučila brati in pisati, na koncu pa naj bi en dan pred izpustitvijo storila samomor.

Toda zgodba je precej odmaknjena od resničnosti. Čeprav se je nemška družba z nacistično preteklostjo res soočala z zamikom, in čeprav je dejstvo tudi to, da je veliko nacistov naredilo samomor, ker se niso bili zmožni soočiti s krivdo za storjene zločine, se v filmu, kjer je oskarja za glavno vlogo dobila Kate Winslet, zgodi neke vrste »kulturna pornografija«, kot so se izrazili kritiki zgodbe. Schlink naj bi delno potvoril zgodovino in napeljal svoje bralce (ter kasneje tudi gledalce) k sočustvovanju z nacisti, ki so izvedli holokavst.

Filmu lahko pogledamo skozi prste samo tako, da mu pač dovolimo »umetniško svobodo« v tematiziranju človeške duševnosti, ki se na različne družbene okoliščine lahko odziva zelo različno.

Rokoborec (Aronofsky, 2008) govori o starejšem rokoborcu, ki za nekaj dolarjev nastopa v ekshibicijskih pretepih po majhnih dvoranah in telovadnicah. Toda pretepi so kljub prijateljskemu vzdušju med rokoborci lahko nevarni in Radyju Zabijaču Robinsonu, kot je ime liku, ki ga igra Mickey Rourke, začne pešati zdravje. Rady živi v prikolic in se želi zblížiti s starejšo striptizeto, s svojo hčerko pa ima žal zelo slab odnos, zaradi česar je prizadet. Ko ostane sam, brez denarja in potrta, kljub zdravstvenim težavam sprejme tvegan nastop, ki se konča v zraku, s skokom z roba ringa. Film se dobesedno ustavi v tem usodnem trenutku življenja in smrti, v zraku pa je slutnja samomora. Zgodba verodostojno in prepričljivo prikaže osamljenost glavnega lika, njegovo bolezen in kratke stike v odnosih z okoljem.

Krožna cesta (Mendes, 2008) je nastala po literarni predlogi Richarda Yatesa, pripoveduje pa zgodbo mladega para Franka in April v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Vsak zase sta prepričana, da ju kličejo višja življenjska poslanstva od monotonega bivanja v predmestju, toda z leti se jima slabo definirani cilji vse bolj odmikajo, medtem ko postajata zagrenjena, nepoštena drug do drugega in do samih sebe.

Gre za psihološko-socialno dramo o dveh partnerjih, ki si nista kos, zato začneta načrtovati novo življenje v Parizu, misleč da bo drugačno bivališče spremenilo njun odnos. Načrte jima prekriža spočetje tretjega otroka, v burnem nočnem prepiru pa Frank pove svoji ženi, da bi bilo bolje, če splavi. April se že naslednji dan tega loti na nezakonit način, med zapletom pa izkrevavi in umre. A zgodba še zdaleč ni tako enoznačna, saj so dolga leta medpartnerske (samo)destruktivnosti privedla do tega, da se filmska pripoved konča odprto in pušča tudi možnost, da splav, za katerega se je April odločila, ni bil uperjen toliko proti novemu otroku kot proti njej sami.

Sedem duš (Muccino, 2008) je film o človeškem obžalovanju. V glavni vlogi se pojavi eden najboljših priljubljenih ameriških igralcev Will Smith, ki je v kino kljub zahtevni tematiki pripeljal veliko število gledalcev. Izdelek pa je bil malo manj po godu kritikov.

Ben Thomas (Smith) zagreši prometno nesrečo, v kateri izgubi življenje sedem ljudi, med drugimi tudi njegova zaročenka. Pravi vzrok nesreče ostane njegova skrivnost, nato pa s tem bremenom poišče sedem na smrt bolnih ljudi v različnih predelih ZDA, ki jim želi darovati organe, da bodo lahko preživeli. Toda to se lahko zgodi le tako, da najprej umre sam ... Film na eni strani tematizira krivdo ob podobnih nesrečah, ki v povzročitelju pustijo neizbrisno sled; različne študije so namreč pokazale, da krivda najbolj destruktivno učinkuje prav pri mladih ljudeh. Ta, sicer izmišljena, tragedija na svoj način postavlja v ospredje neprecenljivost človeškega življenja.

Občasno radikalen humor komičnih nanizank

Med najbolj popularne televizijske oddaje že nekaj desetletij sodijo komične nanizanke. Namenjene so sprostitvi, zato jim redko ali sploh nikoli ne namenjamo resnejših obravnav. Posamezna serija, ki običajno traja od treh do desetih sezon, v številnih nadaljevanjih prečeše različne zorne kote življenja, včasih tudi samomor. Večina nanizank ga oplazi s pomočjo verbalnega humorja (tudi sami včasih slišimo ali uporabimo frazo »Raje šus v glavo kot pa ...«), ena najuspešnejših televizijskih nanizank vseh časov, **Seinfeld**, pa je petnajsto epizodo tretje sezone nasloвила kar s *Suicide*. Samomor je resna téma, a kdor ga v humornem kontekstu uporablja z določeno mero ironije in občutljivosti, jo vendarle odnese dobro. To se je seveda zgodilo tudi legendarnemu **Letečemu cirkusu Montyja Pythona**, ki je v filmu *Brianovo življenje* (Jones, 1979) prikazal samomorilsko četo, ki pride pred na križ pribitega Briana in se pred njim preprosto ubije.

Trenutno je v ZDA zelo aktualna humoristična nanizanka **V Philadelphiji vedno sije sonce** (McElhenney, 2005–) in tretja epizoda pete sezone se začne s prizorom, v katerem se želi Danny DeVito obesiti.

Razlog? Bar, katerega lastnik je, se je zaradi recesije znašel na robu propada. Prizor je grotesken, toda nanizanka tudi sicer hodi po robu politične korektnosti. Ustvarjalci te minimalistično sproducirane serije so doumeli, da lahko uganjajo kakršne koli humoristične norčije, če pred začetkom predvajanja na zaslonu za nekaj trenutkov izpišejo opozorilo, da to, kar bo prikazano, ni primerno za otroke. Meje med tem, kaj naj bi bilo primerno za otroke in kaj ne, so se zabrisale tako s pojavom interneta kot tudi z uvajanjem pretirano zrelih literarnih vsebin osnovnošolcem. Moje osebno mnenje je, da so te oznake primerne, saj odraslim omogočijo, da so tudi vsebine, ki od gledalca zahtevajo starostno zrelost, lahko prikazane na bolj ekspliciten način.

Samomor med glasbeniki oziroma najstniškimi idoli

Popularna glasba močno vpliva na mišljenje najstnikov, ki se v svet in življenje šele dobro podajajo. Življenje nadarjenih glasbenikov je včasih divje in razuzdano; nanj tudi sami niso najbolje pripravljeni. Njihova umetniška odprtost in občutljivost pa jih naredita še bolj ranljive. Zato začnejo uteho pogosto iskati v samodestruktivnih drogah. Že iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja poznamo kar nekaj smrti, ki so se zgodile v nepojasnjenih okoliščinah in pod vplivom takšnih ali drugačnih psihoaktivnih snovi. Te so pokopale tako Jima Morrissona kot tudi Jimmyja Hendrixa in Janis Joplin.

Prvi zares odmeven samomor med glasbeniki se je zgodil leta 1980, ko se je obesil **Ian Curtis**, štiriindvajsetletni pevec britanske skupine Joy Division iz Manchestra. O njem in njegovi skupini sta bila leta 2007 posneta dva izjemna filma. Celovečerni film nosi naslov *Nadzor* (Corbijn, 2007), dokumentarni pa *Joy Division* (Traviss, 2006). Manchester je bil sivo industrijsko mesto, v katerem je živel več tisoč mladih brez prave perspektive. To so izražali v svoji glasbi in Curtis, ki je delal na centru za socialno delo ter pomagal ljudem s posebnimi potrebami, je bil izrazito sočuten mladenič, ki se je razvijal v intelektualca. Imel je ženo in otroke, v glasbenih krogih pa tudi ljubimko. Poleg tega, da je bil razcepljen med dva povsem različna svetova, je imel ob naraščajočem uspehu tudi vse več epileptičnih napadov. Tik pred odhodom na ameriško turnejo, ki naj bi odločala o nadaljnji poti njegove skupine, je naredil samomor. Zasedba Joy Division še danes velja za eno prvih glasbenih skupin s poglobljenimi besedili, ki ne govorijo samo o zunanosti, temveč tudi o človekovem notranjem svetu.

Štirinajst let kasneje je samomor naredil sedemindvajsetletni **Kurt Cobain**, pevec skupine Nirvana. Bil je labilen odvisnik od mamil in ena najbolj karizmatičnih osebnosti v zgodovini rockovske glasbe. Gus Van Sant je o njem posnel igrani film *Zadnji dnevi* (*Last Days*, 2005), nastalo pa je tudi več dokumentarnih filmov o Nirvani in njem. V filmu, ki šele nastaja, bo v Cobainove čevlje stopil britanski igralec Ewan McGregor, zelo priljubljeni pa so tudi Cobainovi dnevnik, ki so izšli v knjižni obliki. Tudi o Cobainu sem že pisal v knjigi *Samomor – večplastni fenomen* (Valetič, 2009.), zato naj tokrat preskočim do ameriškega raperja Eminema in njegovega najnovejšega videospota, kjer se glasbenik odločno odvrne od samomora!

Eminem je v besedilih svojih prvih albumov pogosto omenjal samomor, med drugim zato, ker sta roko nadse dvignila dva njegova strica. Marshall Mathers, kot se glasi njegovo pravo ime, je artikulirani ustvarjalec, ki v svoje nasilne, a tudi zelo čustvene raperske pripovedi vgrajuje obilo humorja in notranjih izkušenj. Med drugim se spopada z bipolarno motnjo, in z leti se zdi, da vedno bolj uspešno. Aktualni videospot *Not Afraid* z zadnjega albuma *Recovery* (okrevanje) ga je ponesel na pota stare slave, tokrat nekaj let starejšega, zrelejšega in bojda ozdravljenega odvisnosti od prepovedanih drog.

Na začetku videospota ga vidimo, ko stoji na robu nebota in gleda v globino. Prizor je šokanten, toda kaj naj bi pomenil naslov pesmi s slovenskim prevodom *Ni me strah?* Eminem se v naslednjem

trenutku videospota sprehaja po mestu ter se samoizpraševalno zazira v zrcala in izložbena okna. Nato ga zagledamo na vrhu prepada, ki je ob nekakšni naravni katastrofi preklal mesto na pol, in ko se vrže v ta prepad, ga neka nevidna sila ujame in ga dvigne proti nebu. Taista sila mu da tudi moč, da poleti in se odlepi od »pritlehnosti bivanja«, tako da na koncu videospota pristane na robu nebotačnika – tam, kjer se je zgodba sploh začela. Gledalcu odleže, ko spozna, da glasbenik na vrhu nebotačnika ne stoji z namenom, da bi skočil, temveč stoji tam s simbolno močjo letenja. Gre kajpak za izredno moč metafore, besedilo pesmi pa je prav tako afirmativno in optimistično kot siceršnje sporočilo spota. In to je, da je eden najbolj ključnih vidikov razmišljanja o samomoru prav iskanje odločitev za življenje. Ali, kot je nekoč zapisal perzijski pesnik Dželaludin Rumi:

*Ob rojstvu si se pojavil v tem svetu štirih strani neba.
Enako lahko ob rojstvu ubežiš okovom.
Toda to drugo rojstvo ni rojstvo v vodo in prah;
samo človek čistega srca se vnovič rodi.
Prvo rojstvo je obvezno, drugo je prostovoljno.
Rojstvo otroka na široko odpre maternico,
rojstvo zrelega človeka strese vesolje.*

Samomor v sodobnem stripu

Strip je v zadnjem desetletju naredil izjemen kulturni preskok. Če je bil nekoč namenjen zgolj hitri konzumaciji, se je s pojavo risanih romanov prelevil v medij, ki zmore na specifičen način tematizirati širok spekter vsebin. In če je bil »Promašeni slučaj« le posrečen lik iz stripa *Alan Ford*, ki je poskusil narediti samomor na tisoč in en način (in vselej »neupešno«), so se v zadnjih letih začeli pojavljati vse bolj dodelani stripovski liki, ki so samomor tematizirali bolj realistično.

Že leta 1999 je Posy Simmonds ustvarila izjemen strip z naslovom *Gemma Boverly*, ki je bil kasneje preveden tudi v slovenščino. Gre za sodobno različico Flaubertove klasike *Gospa Bovaryjeva* iz leta 1856, ki sta jo praznina in samotnost urejenega zakonskega življenja navdali s hrepenenjem po drugačnih dogodkih in večjem uživanju. Privoščila si je skrivne ljubimce, privlačne avanture in dragocenosti, ki jih ni zmogla poplačati. Na koncu je svoje življenje zaključila tako, da je pogoltnila arzenik. V klasični, pa tudi v sodobni različici te zgodbe naletimo na neutolažljivo hrepenenje po »nečem več«, ki pa je v svojem bistvu tako nedoločno, da si ga različni ljudje razlagamo vsak po svoje. Flaubertova junakinja je to hrepenenje videla kot klic k bolj intenzivnemu doživljanju življenja, morda k hoji po robu, lasten odziv na ta klic pa jo je zaradi storjenih napak odpeljal predaleč čez rob. Zgodba ni moralistična – navsezadnje so jo v času nastanka kritizirali zaradi domnevnih obscenosti – kljub temu pa ponuja kakovosten premislek o vzgibih in posledicah naših dejanj.

Francoska stripovska ustvarjalka Marjane Satrapi, ki je najbolj znana po stripu in animiranem filmu *Perzepolis*, je leta 2004 objavila grafični roman *Chicken With Plums*, ki zaenkrat še ni bil preveden v slovenski jezik, v Franciji pa že nastaja film. V tem albumu spregovori o enem od svojih prednikov, velikem in slavnem kitaristu Nasserju Ali Khanu, ki je odklanjal hrano od trenutka, ko je njegova žena v besnilu uničila njegovo glasbilo. Osem dni kasneje je od gladu umrl, v teh osmih dneh pa Satrapijeva prikaže celotno življenje moža ter kasnejše življenje njegovih otrok. Prednika torej predstavi kot velikega in uspešnega glasbenega sanjača, pa tudi kot nekoga, ki je bil velikokrat v sporu s seboj in okolico. Nezanemarljiv vidik stripa je kulturno ozadje, ki ga tukaj predstavlja Iran, ena najbogatejših kultur Bližnjega vzhoda in hkrati družba z rigoroznimi tradicionalističnimi merili.

Vinka Möderndorferja poznamo kot zapisovalca zgodb z družbenega roba. Leta 2008 se je skupina stripovskih ustvarjalcev odločila, da v albumu s skupnim naslovom *Deveta soba* (Različni risarji, 2008) pretopi nekaj njegovih kratkih zgodb v stripovsko obliko. Gašper Rus je narisal zgodbo z naslovom **Omejen rok trajanja**, v kateri se v ljubezni razočarani moški začne sprehajati po robu ljubljanskega Nebotičnika. Na okna in pod stavbo se zgrnejo ljudje in med njimi je tudi pogajalka z ministrstva za notranje zadeve, ki hoče moškega odvrniti od njegovega naklepa. Toda ta naklep se na trenutke sploh ne zdi kot naklep, temveč zgolj nedolžni sprehod po robu. Zbrana množica in pogajalka dodatno prilijejo ogenj na njegovo stisko, zato se naposled zares odloči za skok z nebota. Množica se razbeži, njegova zadnja misel pa je: »In samo nekaj vem. Zdaj končno resnično vem. Želim si živeti. Samo to. Najbolj od vsega.«

Zaključek

V kulturnih stvaritvah je dovoljeno prestopanje mej. Umetnost nam pomeni beg v sanje, na drugi strani pa nas opominja na resnično vrednost življenja, ki terja dokaj zahteven trud, da je tudi prepoznana. V umetnostnem diskurzu samomora ustvarjalci nemalokrat hodijo po robu in to izkušnjo predstavijo širšim množicam – v kritično presojo ter osebni razmislek. Vendar to samo po sebi ni dovolj. Izkaže se, da se umetniki redko poglobijo v strokovne vidike tematike samomora. Morda s tem ohranjajo intuitivnost, ki je za ustvarjanje nujno potrebna, toda njihova sporočila se včasih močno oddaljijo od zdravorazumskih idealov *preprečevanja samomora*. Suicidološka stroka bi zato morala najti načine, da sledi in komentira pojavnost samomora v popularni kulturi, in posamezne primere osvetli in tematizira s strokovnimi orodji – s podatki, analizami, spoznanji in jasnostjo, ki jo prinaša večletno profesionalno delo na tem področju.

Literatura

- Bunker, Max & Magnus. *Alan Ford*. Milano, 1969–
- Flaubert, Gustave. *Gospa Bovaryjeva*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1953.
- Lainšček, Feri. *Petelinji zajtrk*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1999.
- Različni risarji. *Deveta soba*. Ljubljana: Forum, 2008.
- Rumi, Jalal al-Din. *Zakladi duše*. Prevod: Žiga Valetič. Ljubljana: Alpha Center, 2004.
- Satrapi, Marjane. *Chicken With Plums*. New York, Pantheon Books, 2009.
- Satrapi, Marjane. *Perzepolis*. Ljubljana: Društvo za oživljanje zgodbe 2 koluta : Društvo za širjenje filmske kulture Kino! : distribucija Buča, 2008.
- Simmonds, Posy. *Gemma Boverly*. Ljubljana: Forum, 2009.
- Valetič, Žiga. *Samomor – večplastni fenomen*. Ljubljana: Ozara Slovenija, 2009.
- Yates, Richard. *Krožna cesta*. Maribor: Obzorja, 1975.

Filmi

- Aronofsky, Darren. *Rokoborec* (The Wrestler). ZDA, 2008.
- Corbijn, Anton. *Nadzor* (Control). Velika Britanija, 2007.
- Cvitkovič, Jan. *Odgrobadogroba*. Slovenija, 2005.
- Daldry, Stephen. *Bralec* (The Reader). ZDA, 2008.

- Jones, Terry. *Brianovo življenje (Life of Brian)*. Velika Britanija, 1979.
- Košak, Andrej. *Outsider*. Slovenija, 1997.
- McElhenney, Rob. *V Philadelphiji vedno sije sonce (It's Always Sunny In Philadelphia)*. ZDA, 2005–.
- Mendes, Sam. *Krožna cesta (Revolutionary Road)*. ZDA, 2008.
- Muccino, Gabriele. *Sedem duš (Seven Pounds)*. ZDA, 2008.
- Naberšnik, Marko. *Petelinji zajtrk*. Slovenija, 2009.
- Shyamalan, M. Night. *Dogodek (The Happening)*. ZDA, 2008.
- Šterk, Igor. *9:06*. Slovenija, 2010.
- Traviss, Regg. *Joy Division*. Velika Britanija, 2006
- Van Sant, Gus. *Zadnji dnevi (Last Days)*. ZDA, 2005.

O FENOMENU SAMOMORA – TANKA LINIJA MED DEJSTVI, MITI IN POTVARJANJEM –PRIKAZ DOBREGA IN MANJ DOBREGA POROČANJA O SAMOMORILNEM VEDENJU

KAROLINA VRTAČNIK, ONJA TEKAVČIČ GRAD*

Uvod

Rdeča nit celotnega posveta je vpliv medijev na samomorilno vedenje, zato bova skušali prikazati primer dobre in slabe prakse, ko gre za poročanje o samomorih. Izkušnje kažejo, da lahko že beseda samomor v naslovu, neprimerna fotografija ali opisovanje tehnik samomora vpliva na človeka v stiski, da ta sprejme dokončno tragično odločitev.

Delavnico sva zasnovali na podlagi obojestranske dobre izkušnje: novinarka je povabila klinično psihologinjo prof. dr. Gradovo (brez predhodne izkušnje sodelovanja) k velikemu intervjuju za Delovo prilogo Ona. Izpeljali sva ga tako, da lahko služi kot primer dobre prakse, zato ga z dovoljenjem časopisne hiše Delo na tem mestu še enkrat objavljamo¹.

Intervju

Dr. Onja Tekavčič Grad, specialistka klinične psihologije:

Nadomestilo za prijateljski objem ne obstaja

Dr. Onja Tekavčič Grad, v svetovnem merilu ena najuglednejših strokovnjakinj na področju preprečevanja samomora, je pred tridesetimi leti v Slovenijo (in celotno tedanjo Jugoslavijo) vpeljala prvi krizni telefon Klic v duševni stiski. Nalogo njegovega razvoja so ji zaupali pri štiriindvajsetih letih, saj je dr. Lev Milčinski videl v mladi študentki velik potencial. Da se ni motil, dokazuje Prešernova študentska nagrada, ko je opozorila nase s prvo raziskavo o dejavnih tveganja za samomorilno vedenje. Je specialistka klinične psihologije, opravila je podiplomski študij iz systemske družinske psihoterapije, je doktorica znanosti. V Los Angelesu je kot Fulbrightova štipendistka študirala na Suicide Prevention Centru ter se še večkrat izpopolnjevala na uglednih tujih klinikah in univerzah. Leta 1997 je prva na svetu prejela mednarodno nagrado N. Farberowa za dosežke na področju dela s svojci po samomoru, ki jo podeljuje IASP (International Association for Suicide Prevention). Zaposlena je na Psihiatrični kliniki, na Centru za mentalno zdravje, predava na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Zasebno je mama dveh otrok, ki se povsem razneži, ko spregovori o dveinpolletnem vnuku.

Življenje je povprečno. Velika modrost Dominika Smoleta iz Antigone je zapisana tudi v enem od vaših zbornikov. A kako to sprejeti, ko pa vsak dan gledamo po televiziji večinoma lepe, srečne in uspešne?

Kakšno dobro, pa kako zapleteno vprašanje! Za posameznika pomeni velik uspeh, ko se dokoplje do tega, da je treba povprečje pač sprejeti. In na žalost tudi z njim povezane izgube. Prav to je zame v zadnjem obdobju velik izziv, saj v ambulanti za žalujoče, kjer delam večino svojega kliničnega dela, pomag-

* Karolina Vrtačnik, Urednica oglasnih prilog, Oglasno trženje, Delo, d. d., Dunajska 5, 1000 Ljubljana, Tel.: +386 1 4737 479, Mob.: +386 41 737 098, karolina.vrtacnik@delo.si.

Dr. Onja Tekavčič Grad, univ. dipl. psih., spec. klin. psih., Center za mentalno zdravje, Zaloška 29, Ljubljana.

¹ Prva objava: Ona, priloga Dela in Slovenskih novic, 11. 5. 2010.

am staršem, da prebrodijo smrt otroka, spremljam povsem različne vzorce žalovanja žensk in moških. Ljudje, ki so utrpeli hudo izgubo, kot je denimo smrt otroka, so po koncu žalovanja bolj razumevajoči, sprejemajoči, strpni. Vedno znova me preseneča, kako modri so. Odprejo se jim vrata, ki so srečnim ljudem zaprta, za njimi pa je ogromno življenjsko pomembnih stvari. Lahko rečem, da večina teh ljudi po procesu žalovanja, ki pa je lahko zelo dolg in boleč, zna sprejeti življenje tako, kot je.

Bi bilo drugače, če bi več brali ali pa se srečevali?

Zastavljate mi široka, sistemska vprašanja. Med seboj smo si različni. To vidijo starši, ki imajo več otrok. Branje ni nujno rešitev. Nekomu zelo pomaga, že pri vratih ordinacije mi hiti razlagati o knjigi, ki mu je pomagala iz krize, spet drugi potarna, da ga okolica ne razume, da mora npr. delati ali risati, odhajati vedno znova na isto točko, se osamiti. Ne upam si reči, da obstaja recept za pot iz duševne stiske, ki bi bil univerzalen. Z ljudmi v stiski delam že dvaintrideset let, zato imam globok vpogled v nekatere človeške usode. To je bogastvo, ki so mi ga dali oni, ne knjige. Ljudem v težavah lahko pomagamo tako, da jih spremljamo, poslušamo, z njimi sedimo. Nekdo je lepo rekel, da je žalovanje kot prstni odtis; vsak ima svojega.

Rešitev, ko je najhujše, je že trideset let lahko tudi glas. Topel, razumevajoč, tolažeč. Tak model ste k nam prenesli iz Los Angelesa. Kako smo dobili slovenski telefon, ki deluje vsako noč na številki (01) 520 99 00?

Kot štipendistka sem v Ameriki in Angliji opazovala, kako pomagajo ljudem iz krize, vendar se mi je zdel njihov model, temelječ na prostovoljnem delu, za 70. leta za slovensko družbo preveč drzen. Odločili smo se za nekakšen hibrid, saj smo naš krizni telefon razvili s pomočjo zanesenjaštva strokovnjakov.

Delovati je začel 3. januarja 1980. Prvi na svetu pa so bili samaritani leta 1953, ki jih je v Londonu ustanovil anglikanski duhovnik Chad Varah.

Varaha sem imela priložnost osebno spoznati; to je bil zelo karizmatičen anglikanski pastor, ki je izobrazil prostovoljce, da so lahko svetovali. Njegov model je danes razširjen po vsem svetu. Pri nas pri telefonu delajo zdravniki, psihologi, socialni delavci, absolventi medicine ..., ki po zahtevnem usposabljanju po lastni želji pomagajo ljudem skozi huda obdobja.

Je namen telefona preprečevanje samomora ali na splošno tolažba ljudem, ko so na dnu, pa vendarle še ne tako daleč, da bi si hoteli vzeti življenje?

Ni namenjen tolažbi, ker je en pogovor za tolažbo premalo. Cilj je preventiva pri samomorilnem vedenju, je delček preventive. Gre za prvi pogovor, ki pomiri, razbremeni, človeku pokaže, da ga je nekdo pripravljen poslušati in skupaj z njim iskati možne rešitve. Ena izmed teh je lahko tudi pogovor s strokovnjakom za klicalčev problem naslednji dan v živo.

Od kod zamisel, da je telefon postavljen v okolje Psihiatrične klinike?

Tak pionirski projekt ne nastane brez modrosti, volje in znanja skupine ljudi. V Jugoslaviji je bila preventiva cenjena. Projekt, ki sicer ne daje neposrednih denarnih učinkov, na dolgi rok pa so ti ogromni, je bil toplo sprejet. Njegovo koordinacijo so mi na kliniki zaupali kot izjemno mladi; začela sem pripravljati že v Ameriki, stara sem bila 23 let, a sem imela za seboj že nekaj let prakse v psihiatrični ordinaciji prof. Leva Milčinskega, kjer sem smela sedeti vsak torek, da sem ga šest ur opazovala pri delu s pacienti. Od drugega letnika fakultete vsak torek šest ur. Naložba, katere pomena se takrat še nisem zavedala.

Konfucij je dejal: K plemenitemu človeku sodijo tri stvari: človečnost; ta rešuje potrnosti, modrost; ta rešuje dvomov, pogum; ta rešuje strahu. Kako izbirate osebe, ki se oglasijo človeku v skrajnem obupu?

V doktoratu sem se dotaknila profila svetovalcev. Človek, ki dela na tem telefonu, mora združevati v sebi lastnosti, ki ste jih našli. Biti mora strpen do sočloveka, da mu nič človeškega ni tuje, da ga tuje težave ne premaknejo in ne potrejo, pa vendar se vanje lahko vživi.

Najbrž pustijo ure in meseci pogovorov o globokih stiskah sledi tudi na svetovalcih. Kako si pomagajo strokovnjaki, da ne nosijo težav drugih nenehno s seboj, da ne izgorijo?

Vsem se lahko zgodi, da je česa preveč, preveč drugih čustev. Temu se skušamo upreti s tem, da se redno udeležujemo supervizij, na katerih govorimo o stiskah s supervizorjem, poskušamo razumeti, zakaj smo do nečesa morda manj strpni. S tem ko razumemo sebe, lažje prenašamo to delo. Svetovalci in psihoterapevti nikoli povsem ne zapremo za sabo vrat in misli. Saj grem po delu s pacienti domov utrujena, a tudi notranje bogata.

Kakšna je razlika med začetki in trideset let pozneje? So kakšne razlike v vrstah stisk, s katerimi se ljudje srečujemo?

Okvirji so zaradi sprememb v družbi sicer drugačni, a stiske ostajajo enake: medosebne, intimne, boleče – te so si zelo podobne. Včasih je poklical razjarjen delavec, ker mu delavski svet ni odobril kredita in se je potem sprl z ženo, danes pokliče delavec, ki je odveč v podjetju, kjer se vse gleda le skozi profit, in se zato spre z ženo. Krivice, oškodovanje, stiske so si podobni.

V katerem obdobju življenja so človeške stiske največje?

Se vam zdi, da bi se to dalo opredeliti? Stiske so razporejene čez vse življenje, so stalnice, ki jim nihče ne uide. Na pomoč pokličemo, ko se naberejo, ko ne zmoremo več sami, ko je tako hudo, da jih ne moremo rešiti z ljudmi, ki jih imamo. Običajno se nakopičijo v najaktivnejšem življenjskem obdobju, a razpon kličočih na naš telefon je od 8. do 92. leta starosti.

Kaj pa njihova struktura? Imajo geografski, socialni ali kateri drug skupni imenovalec?

Geografskih omejitev ni, še zdomci nas kdaj pokličejo. Je pa več klicev iz urbanega okolja.

Koliko ljudi je v teh treh desetletjih dobilo odgovor na probleme, krize, težave?

Telefon smo dvignili 140.000-krat, kar je izjemna številka! Ne trdim sicer, da smo pomagali toliko ljudem, saj nekateri pokličejo večkrat, a zagotovo je ostalo ohranjeno marsikatero življenje. Da o tem, koliko ljudem ni bilo treba na bolniško, po zdravlila, po nove terapije, ker so si lahko dušo toliko olajšali, da so ugledali luč na koncu predora, niti ne govorim.

Se zgodi, da kdo postane odvisen od kriznega telefona?

Ena izmed stalnic kriznega telefona so tudi kronični klicalci, ki pogosto živijo na robu družbe, imajo malo stikov z ljudmi. Telefon je zanje pomembna bergla v življenju, a to ni njegov namen, mi rešujemo krizna stanja.

Se še spominjate prvega klica?

(Dolg premolk.) Spominjam se prvega dežurstva. Prvi klic sem sprejela v skupini, z menoj so bili vsi kolegi, z mano so dežurali do polnoči, mi pisali ideje, pomagali ...

Kako uspe svetovalcu dobiti med travmatičnim pogovorom toliko podatkov o kličočem: izobrazba, stan, narodnost?

Naš telefon je popolnoma anonimen. Še telefonske številke ne izpišemo. Naš namen ni zbiranje podatkov, ampak pomoč. Sem pa ponosna, da se pogovor največkrat tako razvije, da se človek želi sam predstaviti in povedati še kaj več o sebi. To je res zaupanje. Take informacije pa so koristne za svetovalca zato, da lahko postavi zgodbo, ki jo posluša, v kontekst. Včasih klicalcu pomaga že to, da posluša sam sebe, ko se opisuje, in problem vidi drugače.

Kako je na stiske in njihovo reševanje vplival razmah mobilne telefonije, interneta? Smo pregovorno bolj vase zaprti Slovenci zaradi njih manj osamljeni ali morda bolj?

Mislím, vendar le ugibam, da je virtualna komunikacija, na primer internet, sijajen za površno pomoč, a

to je iluzija resničnosti. Po telefonu je stik pristnejši, gre za uho na uho. Za hudo stisko je živi stik nujen in internet ne bo nikoli mogel nadomestiti dobrega terapevta. Enako velja za prijateljski objem, zanj ni nadomestila.

Pred petimi leti, ob 25-letnici telefona, ste v zborniku objavili podatek, da ima pol klicincev partnerja, danes so na prvem mestu samski. Kaj to pove o naših odnosih pred petimi leti in zdaj?

Težko bi rekla, da je študija reprezentativna. Res pa nastaja vtis, da gre družba v smer, ko je v odrasli dobi veliko samskih. Biti brez partnerja pa smo vedno šteli za dejavnik tveganja za resnejše stiske. Danes imajo ljudje kot nadomestilo lahko tudi drugačne zveze: službene odnose, prijateljstva.

Kakšno vlogo imajo pravzaprav pri duševnem zdravju socialni stiki?

Njihova vloga je izjemna in nenadomestljiva. Dobra socialna mreža bo človeka ujela, da ne bo padel v globino, ko mu bo hudo. Stroka pride na vrsto pozneje, najprej moramo imeti mrežo najbližjih, da nas prestrežejo v težkih trenutkih.

Med prebiranjem zbornikov, ki ste jih izdali, sem dobila vtis, da veliko klicincev razmišlja o poskusu samomora, nekateri so »povratniki«. Kaj storite, ko nekdo razmišlja o samomoru in sredi pogovora odloži slušalko?

Tako situacijo smo nekajkrat res imeli, ko so ljudje klicali v globoki stiski, a so se s pomočjo svetovalcev dobro razrešile. Človek, ki pokliče, skriva v sebi to, kar je predmet preprečevanja; nihanje med željo po življenju in željo po smrti. Če reagiramo pravočasno, hvaležno sprejme roko in privoli v pomoč.

V zbornikih sem našla tudi misel: Ko drugi v težavah zavihajo rokave in jih začnejo reševati, Slovenec obupa in naredi samomor. Drži?

Včasih je ta Javorškova trditev držala bolj kot zdaj. Odpiramo se in upam, da se bo trend ohranil. Odpiranje v svet in v druge vzorce vedenja, ki jih sprejemamo, ter nacionalni program duševnega zdravlja, v katerem je tudi program preprečevanja samomorilnosti, bodo zagotovo pripomogli, da bodo prej zaustavili drsenje v hude krize. Zadnjih sedem, osem let je količnik samomora zelo upadel. Število se je zmanjšalo s 600 na 400, torej ga stori 200 ljudi na leto manj! Lep podatek, ki se ga lahko veselimo.

Največ ljudi si vzame življenje maja in decembra, kažejo statistike. Decembrski vrh se da nekako razumeti, saj je stiska najbrž še globlja, ko se zdi, da vsi praznujejo v krogu tistih, ki jih imajo radi. A kako si razlagati maj, ko vse kar brsti od novega upanja in energije?

Saj je zelo podobno. Tudi maja je razlika med veseljem in žalostjo očitna, ko se vse veseli novega življenja in upanja. V primerjavi z veseljem drugih je lastno žalost še težje prenašati. Zato bodimo v tem obdobju bolj pozorni na soljudi, na spremenjeno vedenje, razpoloženje. Vprašajmo, ponudimo številko Klica v duševni stiski (01) 520 99 00 ...

Zoper svojo voljo umre, kdor se umreti ni naučil. Nauči se umreti, pa se boš naučil živeti, pravi starodavna modrost. Je tu mišljeno vsakdanje odpovedovanje, umiranje v željah? Smo Slovenci tega nevešči, da je med nami toliko samomorov?

To misel lahko razume vsak po svoje. Naučiti se je treba živeti z omejitvami, v pričakovanju smrti kot končne omejitve. Življenje je niz majhnih smrti in izgub, ki nas pripravljajo na največjo. Hlepenje po popolnosti, zdravju in mladosti ovira zorenje ljudi v modrost. Ravno se ukvarjam z vsebino knjige znane psihoterapevta Yaloma Strmeti v sonce, ki govori o tem, kako premagati smrtno grozo. Strah pred smrtjo je stalnica človekovega življenja. Včasih so bili otroci del celotnega življenjskega ciklusa, razširjene družine so živele skupaj in bedele ob dedku na parah. Smrt je bila del življenja. Zdaj je na pokopališču, le dotaknemo se je in hitro tečemo nazaj v življenje. Starost pogosto razumemo kot čas, ko je človek za odpad, nepomemben. Zato je tudi med starostniki veliko samomorov. A če ljudem omogočimo častno staranje, je lahko to zelo produktivno obdobje, ki bi si ga morali želeli. Mislite, da bi Neža Maurer lahko napisala tako dobre pesmi pri dvajsetih? Življenje ima smisel do zadnjega diha.

Kako pa je videti vloga Klica v duševni stiski danes, ko se vse gleda prek denarja?

Ko smo praznovali dvajsetletnico, smo jubilej družno organizirali, tudi medijsko je bila zelo obiskana in podprta z vodstvenimi strukturami. Letos, ko slavimo tridesetletnico, pa se bojim, da ne bomo več zmogli, saj se z različnimi ukrepi toliko otežuje delovanje Klica v duševni stiski. Imamo izjemen kapital v ljudeh, nimamo pa ga v storitvah, ki jih moramo beležiti. Naš telefon ne zvenketa v denarju, na dolgi rok pa pomeni vir neprecenljive pomoči.

Za konec vas prosim še za kakšen napotek bralkam, da bi lažje obranile duševno zdravje.

Kaj naj rečem? Zelo pomembno se mi zdi povezovanje med ljudmi, da ima vsak nekaj takih, na katere se lahko zanese. Običajno gre za ozek krog ljudi, najožjih sorodnikov ter enega ali dveh prijateljev, ki so hrbtenica vsakega od nas. Vendar se mora vsak zavedati, da mora biti tudi sam hrbtenica bližnjemu, pomoč in povezanost morata biti vzajemni. Ah, zdaj bom pa sklenila malo trivialno: pomaga več smeha kot joka, a biti mora oboje.

Sprašuje: Karolina Vrtačnik

Primer slabega intervjuja

VPRAŠANJE:

V Sloveniji smo letos priča pravi epidemiji samomorov. Kaže, da ne pravijo zaman, da smo narod samomorilcev. Kot mednarodno uveljavljena strokovnjakinja gotovo lahko poveste, kje tičijo razlogi, da je samomorov tako veliko?

Neprimernost vprašanja:

... samomor – novinarka že v uvodni misli uporablja besedo samomor, namesto boljše možnosti: »da je veliko ljudi obupalo nad življenjem«.

... epidemija samomorov – bralce navaja na misel, da je samomorov zelo veliko, da so povsod okrog nas in zato seveda tudi bralec, ki je o tem razmišljal, ni nič posebnega, ter da so taka dejanja v Sloveniji pričakovana.

... narod samomorilcev – oznaka spet pritrjuje tezi, da je v Sloveniji samomor nekaj povsem običajnega in sprejemljivega in da je samomorilnost med Slovenci tako rekoč družbeno sprejemljiva in samoumevna.

... samomorov je tako veliko – vnaprejšnja trditev še tretjič podkrepi sprejemljivost in pogostost samomorov kot pričakovane rešitve take ali drugačne stiske.

ODGOVOR:

Trditev epidemija ne drži, narod samomorilcev ne drži, je posplošitev in obenem zastraševanje ...

Strokovnjak začetnik pade v past z naštevanjem razlogov ... Če razlogov strokovnjak ne našteje, je torej nestrokovnjak ...

VPRAŠANJE:

Se vam ne zdi, da je včasih ljudi, ki položijo roko nase, težko razumeti: Če izvzamemo primere, ko je pravzaprav razumljivo, zakaj se je zgodil samomor, še vedno ostanejo tudi taki, ki so imeli vse na svetu, pa so kljub temu posegli po vrvi ...

Veča se tudi delež samomorov med mladimi. Zlasti dijakinje tako elegantno in hitro naredijo križ čez naporna leta iskanja samih sebe. Kdo nosi večji delež krivde? Vse zahtevnejši starši, ki od mladostnikov

pričakujejo preveč, ali je krivda bolj na strani šol, ki postajajo hladne podajalke znanja brez sistematične skrbi za dobre medsebojne odnose?

Nepriimernost vprašanja:

... če izvzamemo primere, ko je pravzaprav razumljivo ... – nikoli ne moremo kar vedeti, zakaj se je samomor zgodil, zanj ni enoznačnega vzroka, trditev pri bralcih krepi posploševanje, zmanjšuje pozornost in občutljivost za posameznikove stiske.

... so imeli vse na svetu ... – teza spodbuja prepričanje, da je samomor stvar revnih, in implicira prepričanje, da je lahko ekonomski status zaščita pred samomorom.

... posegli po vrvi ... – raziskave so žal potrdile in dokazale, da poročanje o načinu samomorilnega vedenja vodi do posnemanja tistega načina samomora, ki je naveden v objavi.

... večja se tudi delež samomorov med mladimi ... – s tako trditvijo mlade, ki so pogosteje čustveno nestabilni, skorajda napotimo k razmišljanju o tem, da si veliko vrstnikov (radi se posnemajo med seboj!) vzame življenje.

... dijakinje elegantno in hitro naredijo ... – nehote že v vprašanju povemo, da je samomor hitra, preprosta in nič kaj grda možnost, da se dekleta znebijo stisk.

... kdo nosi večji delež krivde? Vse zahtevnejši starši ... – v vprašanju se skrivata dve neprimerni trditvi: Brez poglobljenega poznavanja konkretne situacije se že vnaprej obsodi tako starše kot šolo, pravzaprav se od strokovnjaka pričakuje le še delitev krivde po teži. Že vnaprej se išče krivca med starši in šolo, vsi drugi vzroki, ki lahko pripeljejo do samomora, pa so že vnaprej zanemarjeni.

ODGOVOR:

- Iskanje krivcev in namigovanje, da bi le en razlog lahko vodil do samomora.
- Nepredvidni strokovnjak: oboje je »krivo«.
- Napeljeni odgovori, ki so najenostavnejša rešitev.
- Težko odgovoriti bolj kompleksno.

VPRAŠANJE:

Kakšen tip samomora je, če smem uporabiti to besedo, najbolj »priljubljen«? So po starosti, spolu ali socialnem statusu kakšne razlike? Kaj pa med Slovenijo ali drugimi evropskimi državami?

Nepriimernost vprašanja:

... tip samomora – spet se pojavlja beseda samomor, ki dokazano lahko spodbudi k dejanju samemu.

... je najbolj priljubljen – z besedno zvezo izpostavimo samomor kot nekaj pozitivnega, nekaj, kar je skorajda že vrednota!

... spraševanje po statističnih podatkih – z navajanjem takih podatkov bi lahko še utrdili misel, da je samomor sprejemljiv – tako rekoč bi le razdelali, kam kot potencialni samomorilec nekdo sodi.

ODGOVOR:

- Zaprto vprašanje, ki shematizira problem, zahteva statistiko, ki sama po sebi le potrjuje determiniranost v narodu in posamezniku, da pač ni izhoda, namesto da bi odpiralo druge možnosti reševanja problemov.
- Priljubljen ravno ni beseda, ki bi jo uporabili pri samomoru.
- Sicer je vprašanje še kar dobro.

VPRAŠANJE:

Skok v globino je samomorilcu najbrž težko preprečiti. Včasih je bil pri tej obliki samomora na vrhu Kranj z globokimi kanjoni Kokre, v Ljubljani pa so za skok v globino radi izbrali kar Nebotičnik. Nenazadnje tak način samomora podrobno opisuje eden od romanov priljubljenega slovenskega pisatelja. Ko smo poleti s prijatelji spet sedeli na terasi nad Ljubljano, sem bila ogorčena, saj so namestili le nekakšna varovala iz pleksi stekla, ki pa se jih da preprosto prestopiti, če človek stopi na mizo. Bi morali take točke še kako drugače zavarovati?

Nepriimernost vprašanja:

... skok v globino – konkretno ponudimo način samomora kot eno od možnosti za končanje življenja.

... Kranj z globokimi kanjoni Kokre, v Ljubljani pa so za skok v globino radi izbrali kar Nebotičnik – bralce v stiski napotimo na razmišljanje še na drugo in tretjo možnost, kako izpeljati samomor.

... način samomora podrobno opisuje eden od romanov priljubljenega slovenskega pisatelja – če ne drugje, bodo na podlagi tega vprašanja lahko v knjižnici s pomočjo romana dobili napotke za izvedbo samomora.

... varovala iz pleksi stekla, ki pa se jih da preprosto prestopiti, če človek stopi na mizo – če ne drugje, so iz na videz nedolžnega in zaskrbljenega novinarskega vprašanja dobili informacijo, da je mogoče samomor izvesti tudi s terase prenovljenega Nebotičnika, pa še, kako naj storijo, če sami ne bi pomislili na to možnost.

VPRAŠANJE:

Ukvarjate se tudi s pomočjo ljudem v stiski. Koliko ljudi se na vas obrne po tem, ko njihov samomor ni uspel?

Nepriimernost vprašanja:

... ko njihov samomor ni uspel – nikoli ne govorimo o tem, ali ja samomor uspel ali ne, že koren besede „uspel“ nosi v sebi pozitivnost ob uspehu; samomor zato ni nikoli neuspeh ali neuspešen, je le dokončan ali nedokončan; če je neuspeh, lahko motivira k ponovnemu poskusu, ker smo notranje nagnjeni k doseganju uspeha.

VPRAŠANJE:

In še zadnje vprašanje: Zakaj, mislite, je v svetu slavnih vse pogostejši vzrok smrti prav samomor?

Nepriimernost vprašanja:

... v svetu slavnih vzrok smrti samomor – če izpostavimo, da je samomor v svetu slavnih pogost, bodo mladi in drugi ljudje, ki jih zanima življenje slavnih in bi jim bili radi čim bolj podobni, razmišljali tudi, da so jim lahko blizu in podobni zanesljivo vsaj v smrti in odločitvi za samomor.

ODGOVOR:

Ali je pogost???

Vprašanje ni v celoti slabo, omogoča razlago različnih pasti pri slavnih ljudeh, razlago, da je samomor univerzalni problem, da je problem posnemanje, obenem pa v bralcu odpira dileme, vprašanja, zanimanje.

Zaključek

Delavnica je pokazala, da lahko več novinar pelje strokovnjaka po poti »dobrega« ali »manj dobrega« intervjuja, torej intervjuja, ki bo prinesel veliko informacij, zmanjševal predsodke in ne bo dodatno stigmatiziral dogodkov, o katerih piše.

VLOGA POLICIJE PRI OBRAVNAVI SAMOMOROV

DARKO DELAKORDA, SREČKO FELIX KROPE*

Povzetek

Avtorja v prispevku govorita o vlogi policije pri samomorih. Na kratko predstavita njeno vlogo na podlagi zakonskih določil, ki ji daje pooblastilo, da se vključuje v preiskovanje samomorov tako v primerih, ko je ta storjen, se pripravlja ali celo izvaja. Pri tem jasno nakažeta ločnico med kaznivimi dejanji glede na udeležence, in sicer, ali gre za primer otrok, mladoletnih ali polnoletnih oseb. Policija se posledično pri obravnavi samomorov srečuje tudi s svojci, ki jih seznanja in jim prinaša »slabo novico« o njihovih bližnjih. Tako se dotakneta vsebin usposabljanja policistov v okviru socialnih veščin. Ne izogneta se tudi lastni ranljivosti; primerov, ko oseba v postopku s policisti stori samomor ali ko pripadnik policije stori samomor. V vseh omenjenih primerih se policija srečuje z mediji in njihovim poročanjem; srečuje se z javnostjo, ki ima pravico bdeti nad delom policije. Tudi tu se postavi vprašanje, do katere meje.

Ključne besede: policija, javnost, kaznivo dejanje, mediji, svoboščine in pravice.

Abstract

In this paper the authors write about the role of the police in cases of suicide. They briefly present the role of the police on the basis of statutory provisions, which entitles it to participate in suicide investigation so in the case when it's committed, when is being prepared or even when carried out. The authors clearly indicate a distinction between criminal acts according to participants namely in case of children, minors or adults. Consequently by dealing with suicide the police also faces the family by informing them and bringing them »bad news« about their loved ones. Thus they mention the content of police training in the context of social skills. They do not avoid their own vulnerability; cases when a person commits suicide when in police procedure or when the police officer commits suicide. In all exposed situations the police encounters with the media and their reporting and faces the public, which is entitled to watch over police work. Again, the question arises as to what extent.

Key words: police, public, criminal acts, media, freedoms and rights.

Uvod

Z navedenim prispevkom ne želimo prikazovati zgodovinskih dogajanj v zvezi s samomori, ne bomo se ukvarjali z vzroki v posameznih okoljih ter tudi ne s posameznimi skupinami, kjer se pojavljajo samomori. Ukvarjali se bomo predvsem s tematiko samomorov v povezavi z nalogami policije, policijskim obveščanjem medijev ter medijskim poročanjem. Slednje je še posebej aktualno takrat, ko je samomor storila oseba, ki je bila v postopku s policisti, in to v času, ko je policijski postopek še trajal. Najpogostejši tovrstni primer je samomor osebe, ki jo je policija pridržala do izstreznitve oziroma največ do 12 ur.

* Darko Delakorda, pravnik, višji kriminalistični inšpektor, vodja oddelka za krvne in seksualne delikte v Upravi kriminalistične policije GPU, vodja praktičnega dela kriminalističnega tečaja za kriminaliste.

Srečko Felix Krobe, magister kadrovske izobraževalne smeri, višji policijski svetnik v službi generalnega direktorja policije, višji predavatelj na Fakulteti za varnostne vede UM, sodni izvedenec za prisilna sredstva.

Samomor je najpogosteje storjen z obešenjem ali rezanjem žil z različnimi ostrimi predmeti v prostoru za pridržanje. Kako obvestiti javnost v takšnih primerih ali še težja naloga, kako obvestiti svojce, da njihovega sina, brata, očeta ali kdor koli je že bil, ni več, ker ga je policija zaradi družinskega spora odpeljala v pridržanje z namenom, da zaščiti prav njih? Kaj lahko mediji poročajo ob spoštovanju do pokojnega? Kaj ima tukaj prednost; pravica do spoštovanja zasebnosti ali pravica do obveščeniosti? Večna dilema, ali pa tudi ne, če je med obema vzpostavljeno pravo razmerje.

Enako vprašanje se poraja, ko stori samomor policist. Stori ga lahko celo med opravljanjem službe ali v prostem času. Stori ga lahko s službenim orožjem ali kako drugače. Ali je takšen samomor zanimiv za poročanje? Verjetno je, vendar ali smo vajeni, da nam mediji poročajo o samomorih, umorih in drugih dogodkih z navedbo poklica udeležencev, žrtev ali storilcev? Odgovor je najbrž negativen.

Pravna opredelitev samomorov

Samomor pri nas ni inkriminirano dejanje, medtem ko je napeljevanje k samomoru in pomoč pri samomoru v določbah 120. člena Kazenskega zakonika (KZ, 2008) opredeljeno kot kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. Drugi in tretji odstavek citiranega člena še posebej varujeta mladoletne osebe, otroke in osebe, ki niso mogle razumeti pomena svojega dejanja. Te osebe zakon varuje pred napeljevalci oziroma pomočniki pri izvršitvi s tem, da jih sankcionira enako kot za umor.

Samomor kot dejanje, s katerim si je človek vzel življenje, je upoštevač tudi inkriminirano napeljevanje in pomoč pri samomoru, vedno predmet policijske obravnave in preiskovanja, katerega namen in cilj je izključitev tuje krivde, ugotovitev samomorilnega motiva, okoliščin in načina izvršitve ter dejanskega vzroka za samomorilno dejanje. S preiskavo vsakega primera posebej mora policija po določbah 148. člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP, 2007) ukreniti vse potrebno, da se zberejo obvestila in dokazi, ki sum o obstoju kaznivega dejanja, npr. umora, izključijo ali pa ga utemeljijo. Iz opisanega torej izhaja, da mora policija po uradni dolžnosti in v skladu z določbami ZKP (2007) ukrepati vedno, ko je obveščena o samomoru ali pa ga zazna z lastno dejavnostjo.

Kriminalistično preiskovanje samomorov

Pri ugotavljanju samomora oziroma vzroka smrti policija praviloma začne preiskavo posameznega primera s predpostavko, da gre za umor ali kakšno drugo inkriminirano dejanje, ki je vplivalo na samomorilno dejanje (npr. napeljevanje in pomoč pri samomoru). Ob upoštevanju kriminalističnih načel, vključno z ugotavljanjem t. i. negativnih okoliščin, se z metodo eliminacije potrdi ali ovzrže sum o obstoju kaznivega dejanja in ugotovi, da samomor ni posledica tuje krivde. Okoliščine, ki potrjujejo ali izključujejo samomor, so lahko:

a) OBJEKTIVNE:

- uporabljeno sredstvo za samomor
- način izvršitve samomora
- kraj samomora
- položaj trupla
- sledovi na truplu in kraju samomora
- obdukcijsko ugotovljen vzrok smrti.

b) SUBJEKTIVNE:

- predhodno izražanje volje za samomor
- poslovilna pisma
- motiv oziroma nagib
- predhodni poskusi
- anamnestični podatki
- heteroanamnestični podatki
- priče.

Glede okoliščin, po katerih policisti sklepajo, da je bila smrt povzročena s samomorom, je treba povedati, da se opredeljuje kot samomor vsako storitveno ali opustitveno dejanje, s katerim si človek sam vzame življenje. Vse oblike napeljevanja, pomoči, surovega ali nečloveškega ravnanja s podrejenimi in odvisnimi osebami, ki zaradi takega ravnanja storijo samomor, so sankcionirane, vendar zakonsko niso opredeljene kot umor ali kakšno drugo kaznivo dejanje zoper življenje in telo.

SAMOMORI, POLICIJA – OBVEŠČANJE JAVNOSTI

Obravnavanje samomorov

Kot izhaja iz poročila policije za prvo polletje 2010 je policija obravnavala 185 (leto prej 184) samomorov in 167 (164) poskusov samomora (www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPoročila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2010.pdf). V primerjavi prvega polletja 2010 in 2009 sicer ni bistvenih razlik. Vidna pa je razlika med primerjavama letnih podatkov o številu samomorov in poskusov samomora za leta 2009 in 2008. Tako je policija v letu 2009 obravnavala 432 (387) samomorov in 356 (252) poskusov samomorov (www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPoročila/PDF/LetnoPorocilo2009.pdf). Število dokončanih samomorov in dejanj, ki so ostala pri poskusu, nam povedo število primerov, v katerih je policija zbiral obvestila in o njih poročala v skladu z določbami ZKP (2007). Tako poročanje pomeni zakonsko obvezo poročanja do okrožnih državnih tožilstev (ODT) in ne do medijev.

Policija je organ v sestavi Ministrstva za notranje zadeve RS. O svojem delu je po Zakonu o policiji (Zpol, 2009) dolžna obveščati javnost. Prav obveščanje javnosti pa je za policijo tudi priložnost za povečanje kooperativnosti, partnerskega dela, medsebojnega zaupanja ter podpore javnosti, ki je temelj za doseganje kakovostnih rezultatov dela.

Pri ustnem in pisnem poročanju morajo predstavniki za odnose z javnostmi upoštevati določila Ustave RS, predvsem načelo nedolžnosti, Zakon o varstvu osebnih podatkov, KZ, ZKP, Zpol in Zakon o medijih ter vse ostale zakone in predpise, ki urejajo to področje. Tudi Kodeks novinarjev.

ZPol (2009) v 22. členu določa, da "policija obvešča javnost o zadevah s svojega delovnega področja, če s tem ne škodi svojemu delu ali upravičenim koristim drugih". V drugem odstavku istega člena je zapisano, da "podatke in obvestila o izvrševanju nalog iz prejšnjega odstavka daje generalni direktor policije ali za to pooblaščen delavec".

Policija praviloma obvešča javnost o varnostnih dogodkih in pojavih takrat, ko je o tem izdelan pisni dokument. O sumih storitve kaznivih dejanjih obvešča policija javnost šele po podani kazenski ovadbi ali poročilu na državno tožilstvo. V primeru ko državni tožilec usmerja predkazenski postopek, ali ogled kraja dejanja opravi preiskovalni sodnik, ali so bili uporabljeni prikriti preiskovalni ukrepi (po Zakonu o policiji in Zakonu o kazenskem postopku), policija obvešča javnost šele po predhodnem dogovoru (o obsegu, vsebini informacij ter o načinu obveščanja) in soglasju preiskovalnega sodnika oziroma državnega

tožilca. Izjemoma lahko policija zaradi učinkovitejšega preiskovanja kaznivega dejanja in izsleditve storilca obvesti in pozove javnost, da pridobi pomembne informacije za svoje delo. Lahko pa zgolj potrdi osnovna dejstva o storjenem kaznivem dejanju, dogodku ali pojavu, ki ga je zaznala in obravnavala oziroma ga še vedno obravnava.

Policija pri obveščanju javnosti ni dolžna spoštovati samo določbe 22. člena ZPol (2009), ampak tudi določbe drugih zakonskih predpisov. Pomemben predpis je Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP, 2007), ki določa, da moramo pri obveščanju javnosti varovati osebne podatke vpletenih v dogodek, ki ga policija obravnava. Pri opisovanju storilcev prekrškov ali osumljencev kaznivih dejanj dajemo v javnost čim bolj splošne podatke (na primer kratice imena in priimka, kraj bivanja, majhnim krajem se izognemo tako, da napišemo 'iz okolice nekega večjega kraja'), v primeru ovadenih pravnih oseb ne dajemo v javnost imen podjetja in organizacij, temveč navedemo na primer, da gre za večje podjetje s sedežem v določenem kraju. Varujemo tudi osebne podatke žrtev in onemogočamo njihovo identifikacijo. Policija ima tudi nekaj internih aktov in navodil, ki urejajo tovrstno področje. Konkretno ima v svoji organizacijski strukturi Sektor za odnose z javnostmi, na regionalnih ravneh ima odgovorne osebe za odnose z javnostmi. Sektor za posamezne pomembnejše dogodke pripravlja komunikacijske načrte, ki urejajo način in vsebine komuniciranja.

Policija o samomorih praviloma konkretno ne obvešča javnosti, razen v posebnih primerih, kjer je to nujno potrebno. Na primer, policija se ne more izogniti poročanju, če je neka oseba storila samomor z eksplozijo plinske bombe v nekem stanovanju v naselju ipd.

V policiji se zavedamo, da se pri obveščanju javnosti križata ali si stojita nasproti dve pravici, in sicer pravica do obveščенosti in pravica do zasebnosti. Ena pravica je z drugo omejena, meja med njima pa je lahko včasih slabo vidna ali pa sploh ne.

Usposabljanje policistov za obveščanje o samomorih in drugih slabih novicah

Policisti se v praksi srečujejo še z eno zahtevno in občutljivo obliko obveščanja javnosti. Gre za obveščanje svojcev o tem, da se je njihovemu bližnjemu nekaj zgodilo, ali da se mu je zgodilo tisto najhujše. Policist mora tako, ob vseh sicer stresnih situacijah in dogodkih, opraviti še obveščanje svojcev o tem, da je nekdo od njihovih bližnjih izgubil življenje. Kdo pa lahko vse izgubi življenje in koga vse policisti obveščajo? Obveščajo može, žene, matere, očete, otroke ... Na lestvici stresnih situacij je takšno obveščanje za policista nekje na vrhu. Policija je poskrbela tudi za ta segment. S to tematiko se srečajo kandidati za policiste v programu prekvalifikacije na Policijski akademiji. V katalogu programa usposabljanja za policiste je tema sporočanje slabe novice deležna nekajdnevnega usposabljanja. Policisti prejmejo tudi pisna navodila, kako ravnati v teh primerih. In če se vrnemo na prejšnje statistične podatke, ugotovimo, da so policisti v letu 2009 432-krat sporočali svojcem, da je njihov bližnji storil samomor. Ob tem ne prikazujemo drugih smrtnih primerov (prometne nezgode, drugi dogodki), v katerih mora policist prav tako opraviti obveščanje svojcev.

Samomor pri delu policistov

Policija se ne srečuje samo s samomori, ki jih storijo drugi, ko se policisti pojavljajo le kot tisti, ki opravijo ogled tega dejanja in odgovorijo na vsa zlata kriminalistična vprašanja. Policija se srečuje tudi s tistimi, ki nameravajo storiti samomor, in je policist v vlogi, da posameznika odvrne od tega dejanja. To je posebno področje, ki ga policija opravlja tudi s pomočjo svojih psihologov in pogajalcev.

Policisti se srečujejo tudi s samomori oseb, ki so že v postopku s policisti. Tipični primeri so, ko oseba, ki ji je odrejeno pridržanje, stori samomor v prostoru za pridržanje. Torej v času, ko je oseba pod nadzorom policije.

Policija se srečuje tudi s primeri, ko lasten pripadnik, torej policist, stori samomor.

Poročanje medijev v prvem primeru je razumljiva posledica, saj je vendarle neobičajno, čeprav se dogaja, da posameznik stori samomor v prostorih policije. Kako se počuti policist, ki bo obveščal svojce o tem, da je »grobi oče«, ki ga je policija zaradi nasilja v družini malo prej odpeljala, sedaj mrtev, ker je storil samomor v prostorih za pridržanje, si lahko predstavljate. V poročanju medijev v takih primerih pa bo najverjetneje v ospredju slabo delo policije in ne toliko oseba, ki je storila samomor.

V primeru ko stori samomor policist, pa mediji skoraj gotovo poročajo, zato se lahko vprašamo, ali se v medijih poroča o samomorih glede na poklic osebe, ki ga je storila? Odgovor bo najverjetneje negativen, saj doslej nismo zasledili članka v tisku »Dimnikar je storil samomor«, in to v prostem času. No, vesti o samomoru policista pa je možno zaslediti.

Zaključek

Samomori so del življenja, njihovo dojetje pa je že od nekdaj zelo različno. Nedvomno pa imajo pri dojetanju samomorov zelo pomembno vlogo tudi mediji, ki izbirajo oziroma postavljajo mejo med dvema pravicama – pravico do obveščeniosti in pravico do zasebnosti. Ali bomo kdaj dosegli družbeno soglasje, da se bo javnost s številom samomorov seznanjala le iz letnih poročil o delu policije? To ostaja vprašanje.

Literatura

- Kazenski Zakonik (2008). Ljubljana, Uradni list RS, št. 55 z dopolnitvami.
 Zakon o kazenskem postopku (2007). Ljubljana, Uradni list RS, št. 32 z dopolnitvami.
 Zakon o policiji (2009). Ljubljana, Uradni list RS, št. 66.
 Zakon o varstvu osebnih podatkov (2007). Ljubljana, Uradni list RS, št. 94.

Internetni viri:

- Poročilo policije za prvo polletje 2010, dosegljivo na
www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPoročila/PDF/Porocilo_ZaPrvoPolletje2010.pdf,
 9. 11. 2010.
 Poročilo policije za leto 2009, dosegljivo na
www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPoročila/PDF/LetnoPorocilo_2009.pdf, 9. 11. 2010.

VLOGA SVETOVALNEGA CENTRA PRI OBRAVNAVI SAMOMORILNEGA VEDENJA OTROK IN MLADOSTNIKOV

DANIJELA JANŠA, NADA HRIBAR*

Povzetek

Samomorilno vedenje otrok in mladostnikov se razlikuje od samomorilnega vedenja odraslih. Posebej najstniki pogosteje razmišljajo in tudi govorijo o samomoru, dokončani samomori pa so redki in so največkrat posledica impulzivnih odločitev in dejanj. Poročanje in ukrepe v ustanovi ob samomoru otrok in mladostnikov strnemo v več faz. Pri poročanju je potrebno upoštevati določene omejitve, pri čemer imajo lahko prav mediji pozitivno vlogo, ko pišejo o duševnem zdravju, o načinih pomoči in možnostih reševanja problemov.

Ključne besede: samomorilno vedenje, samomor otroka, samomor mladostnika, poročanje, pomoč svojcem in strokovnim delavcem

Abstract

Suicidal behaviour of children and adolescents is different from suicidal behaviour of adults. Specially teenagers more often think and also talk about suicide but terminal cases are rare and are mostly the result of impulsive decisions and acts. Reports and measures taken in institution at suicidal cases of children and adolescents can be described in few phases. For reporting in media it is necessary to consider specific limitations, because they can have very positive role when reporting about mental health topics, ways of help and possibilities of solving problems.

Key words: suicidal behaviour, suicide of a child, suicide of adolescent, report, helping relatives and professional workers

Uvod

Kadar govorimo o samomorilnem vedenju otrok pa tudi mladostnikov, moramo vedeti, da se to vedenje kaže drugače kot pri odraslih. Prav tako posebej najstniki pogosto razmišljajo kot tudi izražajo samomorilne misli, samomori pa so na srečo v tej populaciji mnogo redkejši. Vse oblike samomorilnega vedenja so pogostejše med dekleti, med fanti pa je večja pojavnost resnih samomorilnih poskusov in dokončanih samomorov. Do desetega leta starosti je pri obeh spolih samomor zelo redek dogodek, incidenca nato narašča in v tej populaciji doseže vrh pri dvajsetih letih.

Homoseksualni in biseksualni mladostniki so pogosto spregledana rizična populacija, med katerimi je ob višji pojavnosti duševnih težav tudi 2- do 6-krat večja pojavnost samomorilnih teženj.

*Danijela Janša, specialistka psihiatrije, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani, Gotska 18, Ljubljana, danijela.jansa@scoms-lj.si.

Nada Hribar, specialistka klinične psihologije in psihoterapevtk, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani, Gotska 18, Ljubljana, nada.hribar@scoms-lj.sia.

Najstnike, ki dokončajo samomor, lahko razdelimo v dve skupini:

1. velika skupina predvsem fantov, ki imajo v anamnezi agresivno vedenje, impulzivne in silovite reakcije na stres in komorbidno odvisnost od drog in alkohola.
2. veliko manjša skupina obeh spolov z anksioznimi in depresivnimi motnjami ter bipolarnimi in psihotičnimi motnjami.

Večina mladostniških samomorov je posledica impulzivnih odločitev in dejanj, ki jim predhodijo stresni dogodki, kot so razpad partnerske zveze, prepiri med prijatelji, disciplinske težave, ki pa so pravzaprav že posledica mladostnikovih osnovnih psihopatoloških motenj.

Praktično vsi otroci in mladostniki, ki so dokončali samomor, so imeli v času smrti neko psihiatrično motnjo, ki je v polovici primerov trajala že vsaj dve leti.

Podatek o samomoru v najozjem sorodstvu pomeni dva- do trikrat večjo nevarnost tudi za rizičnega mladostnika. To je lahko tako posledica imitacije ali identifikacije z umrlim bližnjim kot tudi posledica odraščanja z duševno bolnim staršem ali sorojencem. Pomembna pa je tudi genska komponenta.

Študije kažejo, da suicidalno vedenje lahko vzpodbudi mladostnikovo vedenje o nekem podobnem dogodku v njegovi bližini, pa tudi knjige, filmi ali novice v medijih o samomoru njemu sicer neznane osebe. 7 do 14 dni je tisti kritični čas, ko se poveča število samomorilnih dejanj pretežno mladih ljudi po objavi novice v medijih; število teh dogodkov raste proporcionalno s številom objav.

Pri tem je zelo pomembno, da se ne poroča senzacionalistično, se ne romantizira samomorilnega dejanja, ne idealizira žrtev, ne minimalizira duševnih in drugih žrtvinih težav in ne poroča v podrobnostih o načinu, kako je bil samomor izveden.

Na žalost se tudi pri delu z otroki in mladostniki srečujemo s samomorilnim vedenjem, poskusi samomora in tudi dokončanimi samomori.

Več kliničnih izkušenj imamo z dogodki, kjer so otroci posredno povezani s samomorom (kot priče, obremenjeni z izjavami, sporočili) ali poskusi samomora, in se zaradi travmatiziranosti vključijo v psihoterapevtsko obravnavo. Manj pa imamo izkušenj s primeri, ko se samomor zgodi in si otrok ali mladostnik vzame življenje.

Informacija o samomoru je vedno šokantna za terapevta in strokovni tim, ki se je z otrokom ali mladostnikom ter njegovo družino terapevtsko ukvarjal.

Običajno nam informacijo o samomoru posredujejo starši ali rejniki, različne ustanove (Centri za socialno delo, zdravnik iz zdravstvenega doma, vzgojitelji) ali v nekaterih primerih strokovni delavci šol in drugi. Včasih izvemo za samomor naknadno iz časopisa, npr. pri tistih, ki so bili pri nas v obravnavi.

Ker se posamezni primeri med seboj razlikujejo, je težko povsem določiti potek dogodkov in načine pomoči. V naši ustanovi je običajno obravnavata timska in v njej sodeluje več strokovnih delavcev.

Poročanje in pomoč ob samomoru otroka in mladostnika lahko strnemo v več faz:

Terapevt, ki dobi informacijo o samomoru otroka ali mladostnika, obvesti druge člane strokovnega tima (psihologa ali kliničnega psihologa, psihiatra, socialnega delavca, specialnega pedagoga, pedagoga). Sledi neformalni sestanek strokovnega tima, da lahko govorijo o samem dejanju, načinu, času, razlogih za samomor, spregovorijo o lastnem doživljanju in si pri tem nudijo oporo.

Seznanitev z dogodkom strokovnega vodjo oziroma direktorja. Na širšem strokovnem timu se predstavijo samo določeni primeri, posebno tisti, pri katerih ima strokovni tim večje dileme in se konzultira z drugimi glede nadaljnjih korakov. Običajno je potreben tudi pogovor z drugimi delavci (administracija), ki so imeli stike z omenjenim otrokom ali mladostnikom.

Pomoč družini oziroma staršem, če to želijo, izrekanje sožalja pisno ali osebno, če si želijo stika s terapevti in to dopustijo, pri čemer je potrebno upoštevati meje zasebnosti.

Iskanje pomoči za strokovni tim pri zunanjem supervizorju, ki se ukvarja s prevencijo samomora. Srečanje je pomembno organizirati čim prej po kritičnem dogodku (omejene možnosti).

Ureditev dokumentacije, pregled dogodkov po času in kratek zapis o samomoru (čas, način, kdo nam je sporočil), ki se vloži v spis.

Nadaljnji potek pomoči strokovnjaku v ustanovi je odvisen od posameznika, ali išče pomoč supervizorja ali se konzultira s člani strokovnega tima, odvisno od doživljanja, pritiskov staršev otroka ali njihove želje po kontaktu s terapevtom, morebitnega vpogleda v dokumentacijo, pritožbe ipd.

Doživljanje terapevta je poleg osebne predelave čustev odvisna tudi od podpore strokovnega tima. Kjer si terapevti bolj zaupajo, čustva lažje izrazijo in lahko pričakujejo medsebojno podporo. Pomembno je, da vsi strokovnjaki v timu osvetlijo zadnja dogajanja pred samomorom, potek obravnave in da imajo večkrat priložnost govoriti o tem.

Običajno so glavne komponente doživljanja terapevta in drugih članov tima ob tem: prizadetost, žalost, razočaranje, strah, jeza, sram, tesnoba, občutki krivde, negotovost, sočutje ipd.

Zdi se, da je vloga terapevta pri delu z otroki in mladostniki nekoliko drugačna zaradi neposrednega stika z otrokom in občutka večje odgovornosti, pogosto jih tudi doživljamo kot žrtve v družinskem in širšem okolju.

Ob kritičnem dogodku so vedno aktualna vprašanja: kaj bi lahko še naredili, ali smo kaj spregledali, ali smo pravočasno ukrepali? Terapevt je ob samomoru otroka in mladostnika postavljen pred dejstvo, da ima terapevtska obravnava omejene možnosti. Mnogokrat se terapevt že med obravnavo srečuje s slabšo motiviranostjo za sodelovanje, pri starših ali otrocih in mladostnikih.

V terapevtski obravnavi otrok po večini sodelujejo starši, pri mladostnikih ne vedno. Motivi za samomorilno vedenje so lahko pri otrocih in mladostnikih številni in kompleksni. Mnogi so povezani s konfliktnimi družinskimi odnosi, nenadnimi travmatskimi dogodki, intrapsihičnimi konflikti in slabo samopodobo, šolsko neuspešnostjo, depresivnostjo, zlorabo drog, pojavom psihoz ipd.

Pri poročanju medijev o samomoru otroka ali mladostnika se sprašujemo:

- koliko je poročanje sploh etično,
- koliko je lahko objektivno,
- in če se poroča o tem, koliko je lahko sploh koristno?
- Dileme glede pravic o obveščeni drugih in pravic do zasebnosti.

Glede medijev, ki poročajo o samomoru, je pomembno:

Po naših izkušnjah na srečo ni veliko pritiskov novinarjev (so pa posamezni poskusi ali pa omenjajo institucijo), da bi povpraševali o konkretnih primerih, kar je nedopustno tudi iz vidika varovanja podatkov.

Ob vsakem samomoru je prizadeto veliko ljudi: če je to šolski otrok ali dijak, gre za čustveno stisko mnogih sošolcev, prijateljev in z medijsko pozornostjo se lahko stiska poveča ali doseže negativni učinek in poveča možnost posnemanja.

Poročanje o samomoru otroka ali mladostnika naj ne bo senzacionalistično in enostransko, saj so lahko vzroki zelo različni, prepleteni in kompleksni.

Bolj kot poročanje in izpostavljanje posameznega otroka v medijih se nam zdi pomembna pomoč in edukacija po dogodku samem, npr. v družini, v šoli, strokovnem timu. Mediji imajo lahko tukaj pomembno vlogo, ko pišejo o pomoči in reševanju problemov ter duševnem zdravju nasploh.

Zaključek

Ob vsakem samomoru otroka in mladostnika je prizadeto veliko ljudi. To niso samo svojci, temveč tudi sovrstniki, prijatelji in sošolci, za katere je zelo pomembno, da se zaradi ranljivosti in povečane sugestibilnosti na primeren način seznanijo s tragičnim dogodkom.

Prav tako je tudi pomembno, da imajo strokovni delavci, ki so otroka ali mladostnika obravnavali, možnost, da spregovorijo o lastnem doživljanju ob samomoru in ob tem dobijo primeren support.

Ob poročanju medijev pri samomoru otroka in mladostnika se odpira več vprašanj in etičnih dilem, zato podpiramo upoštevanje strokovnih smernic.

Literatura

Carr, A. (1999). The handbook of Child and adolescent Clinical Psychology: A Contextual Approach. London and New York: Routledge.

Child and adolescent Psychiatry. (2002). M. Rutter, E. Taylor (ed.). 4. ed. Oxford: Blackwell science.

PROSTI PRISPEVKI

PREPREČEVANJE SAMOMORA V LUČI PREDLOGA RESOLUCIJE O NACIONALNEM PROGRAMU DUŠEVNEGA ZDRAVJA 2011–2016

NUŠA KONEC JURJIČIČ, MOJCA ZVEZDANA DERNOVŠEK*

Povzetek

V prispevku je na kratko predstavljen predlog Resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravja za obdobje 2011 do 2016 s pripadajočim akcijskim programom ter metoda priprave osnutka, s poudarkom na pripravi vsebine o preprečevanju samomora.

Ključne besede: duševno zdravje, samomor, nacionalni program

Abstract

In this article draft document of the Resolution of National programme for Mental Health for period from 2011 to 2016, which includes also an Action Plan, is shortly presented. Preparing of the field of suicide prevention, which is a part of this programme, is stressed.

Key words: Mental Health, suicide, National programme

Uvod

Svetovna zdravstvena organizacija je duševno zdravje opredelila kot stanje dobrega počutja, v katerem posameznik razvija svoje sposobnosti, se spoprijema s stresom v vsakdanjem življenju, učinkovito in plodno dela ter prispeva v skupnost. Varovanje duševnega zdravja vključuje tri medsebojno povezane in delno prekrivajoče se komponente: promocijo (krepitev) duševnega zdravja, preprečevanje duševnih motenj, zdravljenje duševnih motenj ter rehabilitacijo. Ravnotežje med temi tremi komponentami moramo graditi na zgodovinskih, kulturnih, strukturalnih in etičnih dejavnikih in okoliščinah, izhajajočih iz aktualnih okoliščin (Mikuš Kos, 2006). Pomemben del varovanja duševnega zdravja je tudi rehabilitacija po zdravljenju in skrb za osebe s kronično duševno motnjo. Duševno zdravje človeku ni dano samo po sebi, temveč se krepi ali slabi v stalni soodvisnosti s človekovim telesnim zdravjem ter ožjim in širšim družbenim, socialnim in naravnim okoljem.

Prizadevanja za celostni pristop k preprečevanju samomora kot javnozdravstvenega problema v Sloveniji

Najbolj izstopajoč javnozdravstveni kazalec stanja duševnega zdravja v naši državi je samomorilnost (Marušič, 2001). V letu 2009 je v Sloveniji samomor storilo 448 ljudi, količnik samomora je znašal

* Nuša Konec Juričič, dr. med., specialistka socialne medicine, predstojnica odd. za socialno medicino in promocijo zdravja, Zavod za zdravstveno varstvo Celje, vodja ožje delovne skupine za pripravo poglavja o preprečevanju samomora v okviru predloga Resolucije nacionalnega programa duševnega zdravja 2011–2016.

Izr. prof. dr. Mojca Zvezdana Dernovšek, dr. med., specialistka psihiatrije, članica delovne skupine za pripravo predloga Resolucije nacionalnega programa duševnega zdravja 2011–2016.

21,9/100.000 prebivalcev (Prikaz umrljivosti v regiji Celje, 2010). V mnogih primerih je samomor povezan s težavami v duševnem zdravju, med temi predvsem z depresijo. V Sloveniji so med najpogostejšimi težavami v duševnem zdravju depresivne motnje in tesnoba. V letu 2006 je bilo zaradi vseh bolezni, poškodb in zastrupitev 6,8 odstotka dni upravičene zadržanosti z dela zaradi duševnih motenj, med temi najpogosteje depresije, reakcije na hud stres in prilagoditvenih motenj (Jeriček Klanšček, Zorko, Roškar, 2009). Na vso širino problema samomora sta opozorila že brata Bojan in Ivo Pirc, pionirja epidemiologije samomora v Pregledu zdravja v Dravski banovini med letoma 1921 in 1935. V njem sta zapisala, da »preprečevanje nasilne smrti res ni toliko zdravstveni ali celo javni zdravstveni problem, je pa kljub tem pomemben populacijski problem«. Količnik samomora je takrat znašal »samo« 19/100.000 prebivalcev (Marušič, Zorko, 2003). »Samomor je dejanje, s katerim se je človek usmrtil, pri čemer ga je vodila težnja vzeti si življenje, oziroma je bil tak namen iz njegovega vedenja očiten za okolico,« je leta 1970 zapisal prof. dr. Lev Milčinski, prvi vplivni slovenski suicidolog, ki mu gre poleg številnih prizadevanj za osvetlitev pojava samomora, zasluga tudi za vzpostavitev Nacionalnega registra samomora in samomorilnega poskusa že daljnega leta 1970. Podatki registra samomora so bili v neizmerno pomoč vsem, ki so razumeli, da pojav presega zdravstvene okvire, in so želeli, da bi s konkretnimi aktivnostmi ter medsektorskimi pristopi zmanjšali njegovo pogostost. Prvi predlog za pripravo nacionalnega programa s strokovnimi izhodišči je že leta 1995 s sodelavci pripravila prof. dr. Onja Grad Tekavčič (Grad Tekavčič, 1995; Grad Tekavčič, 2004). Kar nekaj let je trajalo, da se je na problem aktivneje odzvala politika. Ministrstvo za zdravje je leta 2003 na predlog Slovenskega združenja za preprečevanje samomora imenovalo strokovno delovno skupino za pripravo nacionalnega programa za preprečevanje samomora. Njeno delo sta usmerjala pokojni prof. dr. Andrej Marušič in prof. dr. Onja Grad Tekavčič, vanjo pa so bili vključeni strokovnjaki s področja javnega zdravja, psihiatrije in splošne medicine. Skupina je pripravila obsežen predlog osnutka in ga posredovala ministrstvu za zdravje, ki pa je delo na nacionalnem programu za preprečevanje samomora prekinilo, saj za dokument v tistem času ni obstajala nobena pravno formalna podlaga (Nacionalni program za znižanje samomora v Sloveniji, osnutek, 2003).

Priprava prvega nacionalnega programa za duševno zdravje v Sloveniji

V začetku leta 2009 je ministrstvo za zdravje ustanovilo delovno skupino strokovnjakov za pripravo predloga Resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravja (v nadaljevanju NPDZ). Osnova za pripravo NPDZ je bil Zakon o duševnem zdravju, ki je začel veljati avgusta 2008 (Uradni list RS, št. 77/08). Ta zakon je v 7. členu opredelil nujnost priprave nacionalnega programa duševnega zdravja za obdobje najmanj pet let, ki naj vsebuje strategijo razvoja varovanja duševnega zdravja, akcijski načrt za varovanje duševnega zdravja, cilje, organizacijo, razvoj in naloge izvajalcev, mrežo izvajalcev programov in storitev za duševno zdravje ter nosilce nalog za uresničevanje nacionalnega programa.

Delo delovne skupine za pripravo NPDZ pri ministrstvu za zdravje

Delovna skupina je preučila člene Zakona o duševnem zdravju. Z upoštevanjem dokumentov Svetovne zdravstvene organizacije, Sveta Evrope in Evropske unije ter Evropskega pakta za duševno zdravje in dobro počutje, ki je bil sprejet v času slovenskega predsedovanja Svetu EU junija 2008 v Bruslju, s preučitvijo nacionalnih programov za duševno zdravje v nekaterih evropskih državah ter pregledom dostopnih podatkov o potrebah in virih, je opredelila ključna prednostna področja in cilje, ki naj bi jih vseboval nacionalni program. Člani delovne skupine smo se na prvem sestanku dogovorili o načinu dela oziroma o odgovornosti za posamezna področja. Področje preprečevanja samomorilnega vedenja je bilo edino, za katero je že obstajalo primerno strokovno gradivo – osnutek nacionalnega programa, ki je lahko služil kot izhodišče za pripravo NPDZ. Ker samomorilno vedenje sodi v Sloveniji med najbolj

pereče probleme, je bila za to področje imenovana posebna ožja delovna skupina, katere delo sem vodila avtorica tega prispevka. Člani delovne skupine smo se srečevali na rednih sejah, ki so bile namenjene pregledu in usklajevanju vsebin posameznih poglavij, odprtih vprašanj ter dilem. Po pripravi in pregledu vseh vsebinskih sklopov je bilo očitno, da je obseg nastajajočega NPDZ prevelik, posamezni vsebinski sklopi pa med seboj neusklajeni, zato ga je bilo potrebno skrajšati in poenotiti. To delo je opravila ožja skupina pri ministrstvu za zdravje pod vodstvom prof. dr. Mojce Z. Dernovšek. Predlog NPDZ brez akcijskega načrta je šel v prvo javno obravnavo septembra 2009. Doživel je nekaj dopolnitev in kritik, ki so bile predstavljene članom delovne skupine. Sledilo je ponovno usklajevanje vsebine in razprava o dilemah nacionalnega programa. Po uskladitvi in upoštevanju predlogov iz javne razprave ter oblikovanju vsebinskega dela NPDZ je delovna skupina pri ministrstvu za zdravje v letu 2010 pričela pripravljati akcijski načrt kot prilogo oziroma sestavni del nacionalnega programa. Predlog NPDZ je bil skupaj z akcijskim načrtom aprila 2011 dan v drugo javno obravnavo, ki je bila zaključena maja 2011.

Povzetek predloga Resolucije nacionalnega programa duševnega zdravja 2011–2016

V uvodu dokumenta je predstavljena vizija in poslanstvo NPDZ, duševno zdravje z mednarodnega vidika, metodologija priprave in izhodišča za pripravo NPDZ. V izhodiščih je poudarjeno, da duševno zdravje ne sodi le v zdravstveni sektor, temveč preči vse sektorje in politike, izpostavljeni pa so pomen duševnega zdravja za posamezne starostne skupine prebivalstva, promocija duševnega zdravja, stigma oziroma diskriminacija na področju duševnega zdravja, samomorilno vedenje, ki je pogosto povezano s škodljivim uživanjem alkohola, ter mreža izvajalcev programov in storitev za duševno zdravje v okviru javne službe v razvitih državah. V poglavju **Stanje v Sloveniji** je predstavljeno duševno zdravje različnih skupin, stigma in socialna izključenost, samomorilno vedenje ter aktualne mreže izvajalcev storitev na področju duševnega zdravja v Sloveniji. V poglavju **Opredelitev prednostnih področij, potreb in ciljnih skupin NPDZ** je opredeljenih naslednjih osem prednostnih področij: 1 – promocija duševnega zdravja in univerzalna preventiva duševnih motenj; 2 – promocija in varovanje duševnega zdravja otrok in mladostnikov; 3 – promocija in varovanje duševnega zdravja delovno aktivne populacije; 4 – promocija in varovanje duševnega zdravja starostnikov; 5 – obravnava duševnih motenj v skupnosti; 6 – boj proti stigmati in socialni izključenosti; 7 – preprečevanje samomora in 8 – mreža služb za duševno zdravje. Potrebe so ocenjene glede na prednostna področja. Med ciljnimi skupinami NPZD so opredeljeni družine, otroci in mladostniki, aktivna populacija, starejši, osebe z duševnimi motnjami, druge ranljive skupine s povečano verjetnostjo razvoja duševnih motenj in samomorilnega vedenja, strokovnjaki, ki delajo na področju duševnega zdravja ter drugi, kot so na primer politični odločevalci, novinarji. Sledi poglavje **Cilji, strategije in ukrepi za duševno zdravje**, v katerem je opredeljenih šest ciljev s pripadajočimi strategijami, ukrepi ter nalogami izvajalcev, ki podpirajo osem prednostnih področji NPDZ. Program je zaključen s poglavjema **Pojmovnik** ter **Viri literature**.

Priloga predloga NPDZ je **Akcijski načrt resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravja 2011–2016**. Akcijski načrt vsebuje štiri vsebinske sklope nalog, ki konkretizirajo cilje, strategije in ukrepe v podporo prednostnim področjem NPDZ: 1 – naloge, ki podpirajo implementacijo NPDZ, izdelava protokolov meril in normativov; 2 – mreža služb za duševno zdravje s poudarkom na novih kapacitetah in dopolnitvah sedanjih služb; 3 – aktivnosti promocije duševnega zdravja, preventive duševnih motenj, preprečevanja samomora in stigme na nacionalni ravni z dolgoročnimi učinki; 4 – evalvacija in raziskovanje. Vsak sklop nalog je razdeljen na več posameznih nalog; vsaki od teh nalog je dodan opis naloge, predvideni kazalniki, odgovorni nosilec (ustanova) ter sodelujoče ustanove, finančni viri, specifikacija stroškov, osnova za izračun stroškov in celotni strošek, razporeditev nalog in stroškov po posameznih letih ter koristi nalog. Pomembno je izpostaviti, da akcijski načrt poudarja povezovanje zdravstvene

mreže izvajalcev (trenutne in predvidene razširjene) s socialnim varstvom ter vzgojno-izobraževalnim področjem s ciljem, da se različne službe za področje duševnega zdravja v lokalnem okolju čim bolj skladno in povezano prilagajajo posamezniku in njegovim potrebam.

Delo ožje skupine za pripravo poglavja o preprečevanju samomora

Ena od ožjih delovnih skupin je bila skupina za pripravo poglavja o preprečevanju samomora. Skupina je bila sestavljena iz šestih članov iz splošne medicine, psihiatrije in javnega zdravja. Ob povabilu k pripravi vsebine o preprečevanju samomora, tokrat v okviru NPDZ, so se v ožji delovni skupini porajali dvomi in razmišljanja, da bi moral biti samomor kot velik javnozdravstveni problem opredeljen v posebnem nacionalnem programu, podobno torej, kot smo ga pripravljali že v letih 2003 in 2004. Po razpravi na sestanku z vodstvom Slovenskega združenja za preprečevanje samomora smo se člani ožje delovne skupine strinjali, da je pripravo prvega NPDZ v Sloveniji vendarle nujno in smiselno izkoristiti za umestitev vsebine o preprečevanju samomora. Nujno predvsem zato, ker bi bilo nerealno pričakovati, da bi nam ob pripravi NPDZ uspelo v doglednem času pripraviti in sprejeti še nacionalni program o preprečevanju samomora. Smiselno zato, ker je samomorilno vedenje eden najbolj negativnih kazalnikov duševnega zdravja skupnosti ali posameznika. Pogojeno je s številnimi dejavniki, ki so zunaj dosega zdravstva, in zato nujno potrebuje interdisciplinarne pristope in ukrepe, enake ali podobne tistim na področju krepitve duševnega zdravja, ki naj bi jih obravnaval prvi NPDZ. Rečeno drugače – boljše duševno zdravje zmanjšuje tveganje za samomor.

Pri pripravi vsebine za poglavje o preprečevanju samomora smo se oprli na že omenjeni osnutek nacionalnega programa (v nadaljevanju NP) preprečevanja samomora iz leta 2004, na predlog za pripravo NP iz leta 1995 (6) ter na dokumente nekaterih držav, ki obravnavajo samomor bodisi v samostojnem nacionalnem programu ali strategiji, kot sta primera Irske in Škotske, ali v širšem okviru programov za duševno zdravje. Skupina je v prvi fazi dela pripravila širok osnutek poglavja o preprečevanju samomora. Ta je vseboval namen ter osnovne vrednote in načela NP, prikaz stanja na področju samomorilnega vedenja v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami ter natančen opis varovalnih dejavnikov ter dejavnikov tveganja za samomorilno vedenje. Vseboval je podrobno predstavitev ciljnih skupin glede na stopnjo ogroženosti za samomorilno vedenje ter možnosti za delo na področju primarne, sekundarne in terciarne preventive v okviru posameznih ciljnih skupin. V zadnjem delu je predlog vseboval cilje, strategije in ukrepe ter ključne akterje na področju preprečevanja samomorilnega vedenja. Zaradi prevelikega obsega celotnega osnutka NPDZ je bilo potrebno krčenje vsebine in njeno logično združevanje tudi na področju samomora, vendar tako, da ohranimo bistvene sestavine za učinkovitost programa.

Področje preprečevanja samomora v predlogu resolucije NPDZ 2011–2016

Teoretično samomor obravnavata dve poglavji NPDZ. V poglavju Izhodišča za pripravo NPDZ so predstavljeni problem samomora, dejavniki tveganja ter varovalni dejavniki, problem nedelovanja registra samomora v Sloveniji, podrobneje pa je med dejavniki tveganja izpostavljeno uživanje alkohola. V poglavju Stanje v Sloveniji je prikazan samomor skozi prostor in čas, s poudarkom na razlikah v samomoru glede na spol in starostne skupine ter regijske razlike. Preprečevanje samomora je sedmo prednostno področje osnutka resolucije NPDZ. Neposredno ga podpira peti cilj s štirimi strategijami in pripadajočimi ukrepi. Te strategije so naslednje: 1 – izboljšanje prepoznavanja samomorilne ogroženosti; 2 – izboljšanje obravnave samomorilno ogroženih oseb in njihovih svojcev; 3 – zmanjševanje dostopnosti do sredstev in metod za samomor in 4 – sistematično zbiranje podatkov o samomorilnem vedenju ter spremljanje sprememb in značilnosti tega vedenja. Navedene strategije posredno podpirajo vsi ostali cilji NPDZ ter naloge, zapisane v akcijskem programu NPDZ. Prva strategija ima podporo predvsem

v sklopih nalog, ki opredeljujejo aktivnosti promocije duševnega zdravja, preventive duševnih motenj in preprečevanja samomora z vidika izobraževanja in usposabljanja različnih strokovnih in nestrokovnih javnosti za zgodnje prepoznavanje in odzivanje na probleme duševnega zdravja. Druga strategija ima podporo v mreži služb za duševno zdravje na področju odkrivanja, zdravljenja in rehabilitacije, tako v smislu krepitve in dopolnitve obstoječe mreže kot tudi razvoja novih oblik in virov pomoči. Velik poudarek je tudi na vzpostavitvi boljšega in dorečenega sodelovanja med različnimi službami s pripravo ustreznih protokolov in normativov. Tretjo strategijo konkretizirajo ukrepi in naloge, kot so opozarjanje na potrebnost omejevalne politike glede dostopnosti sredstev in metod za samomor, ter oblikovanje navodil in priporočil, smernic in drugih pristopov za zmanjšanje dostopnosti do strelnega orožja, zdravil, okoljskih strupov, sredstev in mest za obešenje in skok z višine. Četrto strategijo konkretizirajo ukrepi, kot so ponovna vzpostavitev registra samomorov (ki od leta 2000 ne deluje več) ter uvedba registra samomorilnega poskusa z izdelavo ustreznih predlogov in predpisov. Temeljno podporo preprečevanju samomora in težav v duševnem zdravju pa zagotovo predstavlja sklop nalog promocija duševnega zdravja v najširšem pomenu besede, ki je hkrati prvo prednostno področje predloga NPDZ.

Zaključek

Področje preprečevanja samomora je v vključitvijo v predlog nacionalnega programa za duševno zdravje zagotovo izgubilo svojo specifičnost in celovitost, ki bi jo imelo v samostojnem dokumentu, a je hkrati pridobilo v smislu podpore zavedanju, da je neločljivo povezano s širšim duševnim zdravjem oziroma nezdravjem in da ga je kot takšnega potrebno obravnavati. Če se bo pokazala možnost, je v prihodnosti mogoče pripraviti samostojni program za preprečevanje samomora.

Predstavljeni predlog je prvi predlog nacionalnega programa za duševno zdravje v RS. V tej luči ga je tudi potrebno brati in komentirati. Predlog ni idealen, saj gre za prvi poizkus sinteze izredno širokega področja, ki ga predstavlja duševno zdravje. Pa vendar predlog vključuje bistvene elemente, poglede in predloge ter akcijski program, kar je dobra osnova za dopolnjene in razčlenjene dokumente, ki bodo izhajali iz tega osnovnega. Pomembno je, da so v predlog NPDZ že vključeni tudi primeri obstoječih dobrih praks, ki se v Sloveniji izvajajo na področju krepitve duševnega zdravja, obravnave oseb z duševnimi motnjami ter preprečevanja samomora, predvidena je tudi njihova širitev na vseslovenski prostor.

S predlaganim dokumentom, če bo sprejet, se bomo končno približali mnogim državam, ki so že pred desetletji zaznale nujnost priprave nacionalnega programa za duševno zdravje, in hkrati okrepili pomen, ki ga duševno zdravje predstavlja za dobrobit posameznika, skupnosti in države. Zato je prav, da predlog sprejmemo in čim prej krenemo na pot njegovega uresničevanja. Na tej poti bo potrebno veliko modrosti in potrpežljivosti, da bomo iz širokega nabora številnih nalog izbrali najpomembnejše, ali morda v danih pogojih za prvo nekajletno obdobje, najlažje uresničljive.

Literatura

Mikuš Kos A. Kaj je svetovalni center za otroke, mladostnike in starše prispeval k varovanju duševnega zdravja otrok v skupnosti?. V: Mozaik našega delovanja. Zbornik prispevkov ob 50-letnici svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše Ljubljana. Ljubljana; 2006: 120–143.

Marušič A. Kako svetla je lahko prihodnost na področju duševnega zdravja? Svetovni dan duševnega zdravja. Zdrav Var 2001; 40: 11–13.

Jeriček Klanšek H, Zorko M, Bajt M, Roškar S. Duševno zdravje v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2009.

Peperko M, Beškovnik L, Konec Juričič N. Prikaz umrljivosti v regiji Celje, poročilo, Zavod za zdravstveno varstvo Celje, Celje; 2010.

Marušič A, Zorko M. slovenski samomor skozi prostor in čas. V: Monografija Slovenija s samomorom ali brez. Ljubljana: Državna založba Slovenije 2003: 144–154.

Grad Tekavčič O. Why is the incidence of suicide in Slovenia one of the highest in Europe? How to reduce suicide in Slovenia? Proposals for a national programme for suicide prevention in Slovenia. WHO Regional office of Europe, Ministry of Health of Slovenia, WHO Liaison office for Slovenia, University Psychiatric Hospital Ljubljana. 1995.

Tekavčič Grad O. The proposal for the Slovenian national strategy for suicide prevention. Pogled – Acta Suicidologica Slovenica, 2004, II/1-2:41–44.

Nacionalni program za znižanje samomora v Sloveniji, osnutek, 2003.

Predlog resolucije o nacionalnem programu duševnega zdravja 2011–2016, čistopis 18. 3. 2011; Ministrstvo za zdravje, Ljubljana.

POROČILO S 13. ESSSB (Rim, september 2010)

ALENKA TANČIČ GRUM, VITA POŠTUVAN*

Evropski simpozij o samomoru in samomorilnem vedenju, ki je v svojih trinajsti izvedbi zaživel v Rimu v septembru 2010, se v strukturi in vsebinskih poudarkih ni veliko razlikoval od prejšnjih. Ker pa se znanstvena spoznanja vedno nadgrajujejo, smo izbrali nekaj strokovnih utrinkov s kongresa, ki so nam najbolj ostali v spominu.

T. Niederkrotenthaler: Evidence of copycat effects after media reports on suicide: A population-based ecologic study on the theory of differential identification *ali Wertherjev in Papagenov učinek pri poročanju o samomoru*

Pojem Wertherjev učinek izhaja iz povečanja števila samomorov po izdani Goethejevi knjigi Življenje mladega Wertheja, v kateri se glavni junak zaradi nesrečne ljubezni ustrelji. Nasprotno pa Papageno, junak Mozartove opere Magična piščal, v podobni situaciji uspešno premaga svoje samomorilne misli, zato bi lahko po analogiji preventivni učinek nekega besedila poimenovali tudi Papagenov učinek. Avtor prispevka je analiziral poročanje o samomoru v novinarskih člankih in ugotovil, da negativna (pesimistična) mnenja strokovnjakov, ki so podkrepljena z besednimi zvezami, ki izražajo gotovost (npr. nikoli, vedno), in epidemiološkimi podatki, povečujejo število samomorov. Problem torej ni (le) v tem, da so te vsebine v člankih prisotne, temveč način poročanja, število podrobnosti in splošen vtis, ki ga članek pusti pri bralcih.

Simpozij: Saving and Empowering Young Lives in Europe (SEYLE) *ali Reševanje in opolnomočenje mladih življenj v Evropi*

Simpozij o projektu SEYLE je vseboval opis metode in izzivov tega velikega evropskega poskusa zmanjševanja samomorilnega vedenja in nezdravega življenjskega sloga med mladostniki in meril za diagnosticiranje duševnih bolezni med mladostniki. Projekt vsebuje tri vrste intervencij (delavnice ozaveščanja, izobraževanje učiteljev s pristopom QPR in presejanje), ki se bodo primerjale s kontrolno skupino. Prva primerjava števila dijakov z visokim tveganjem za samomor pred intervencijami in po njih kaže, da se število le-teh znižuje v vseh intervencijah in tudi v kontrolni skupini. To pomeni da ima sodelovanje v študiji pomemben pozitiven vpliv na mlade. Med dvanajstimi državami v projektu sodeluje tudi Slovenija.

* Asist. Alenka Tančič Grum, univ. dipl. psih., Inštitut za varovanje zdravja, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana, alenka.tancic@ivz-rs.si

Asist. Vita Poštuvan, univ. dipl. psih., Slovenski center za raziskovanje samomora, Oddelek za preučevanje zdravja, UP Inštitut Andrej Marušič, Muzejski trg 2, 6000 Koper, vita.postuvan@upr.si

A. Beautrais: Understanding Suicide in the Light of Different Transcultural Phenomena *ali Kaj sploh je kultura (na področju samomora)?*

V zadnjih letih opažamo povečan interes za preučevanje bioloških vidikov duševnega zdravja in samomorilnega vedenja. Pri tem pogosto naletimo na procese redukcije tega kompleksnega človekovega vedenja na manjše dele, ki jih je pogosto težko povezati med seboj. Redukcionizem je nasproten poskusom celostnega razlaganja samomorilnega vedenja – pri čemer ima kultura velik pomen. Težava nastane, ker obstaja 150 definicij kulture in ker je kultura vedno kompleksen pojem. Tako moramo pri raziskovanju vpliva kulture spremeniti tudi načine njenega preučevanja – pri čemer se lahko zgledujemo po znanostih, kot so sociologija, antropologija ali etnologija, ki so te metode že dodobra razvile. Samo z novimi načini bomo lahko zares celostno razumeli samomor – kajti, tudi biologija ni neodvisna od kulture (ali kot je povedala avtorica: »Biology is not culturally-free.«).

P. Kelly: Remembering the past, Living the present, Shaping the future *ali Kako z otrokom spregovoriti o samomoru starša?*

Pogosto se sprašujemo, kako in če sploh z otrokom govoriti o samomoru starša. Avtor prispevka odgovarja, da je z otrokom vsekakor potrebno spregovoriti o tej temi, vendar je potrebno pri tem previdno upoštevati njegova leta, okoliščine samomora in otrokovo pripravljenost za pogovor. Med usmeritvami za način govorjenja o samomoru starša je poudaril, da je treba otroku takoj povedati resnico o smrti, pri čemer pa ne navajati podrobnosti; da je zgodbo smiselno razdeliti na več delov, da jo bo otrok lažje razumel in da je potrebno poudariti, da je pri samomoru šlo za odločitev in da torej nihče drug ni bil odgovoren ali kriv, da se je dejanje zgodilo.

S. Lapierre: A systematic review of elderly suicide prevention programs *ali Kaj se dogaja na področju preventivne samomora med starostniki?*

Med najpomembnejšimi ugotovitvami prispevka je avtorica navedla pomanjkanje raziskav na področju preprečevanja samomora med starejšimi. Izpostavila je, da so se kot obetavne in inovativne pokazale strategije, ki spodbujajo pozitivno staranje, kakovost življenja, uspešno spoprijemanje s težavami in krepitev posameznikovih sposobnosti, žal pa je na tem področju še zelo malo razvitih programov. Pokazalo se je tudi, da preventivni programi bolj koristijo ženskam kot moškim ter da ženske bolj uporabljajo socialne vire pomoči. Nadaljnji izzivi tega področja so v izvajanju kakovostnih raziskav, vključevanju starejših moških v preventivne programe, izobraževanju zdravnikov, svojcev in ostalih vratarjev sistema ...

D. De Leo: Importance of the last contact with health care professionals: Evidence from psychological autopsy study of middle-aged and elderly suicides *ali Kakšno vlogo ima lahko zdravnik pri preventivi samomora?*

Na avstralskem inštitutu za raziskovanje in preprečevanje samomora Australian Institute for Suicide Research and Prevention so izvedli raziskavo, v okviru katere so s pomočjo psiholoških avtopsij in podrobnosti iz zadnjega stika z zdravstvenim osebjem preučevali samomore posameznikov srednjih let in starostnikov. Pokazalo se je, da so posamezniki, ki so kasneje storili samomor, na zadnjem obisku pri zdravniku zelo redko sami spregovorili o samomorilnih mislih, na zdravnikovo spraševanje o samomorilnem vedenju pa so se večinoma odzvali. Zato je ključnega pomena, da zdravnik s pacientom odkrito in neposredno spregovori o samomoru, kadar pri njem opazi opozorilne znake ali prepozna dejavnike tveganja. Pri tem lahko zdravniku pomaga dobro poznavanje pacienta (posameznega pacienta lahko zdravnik spremlja celo življenje) ter zaupen odnos, ki ga je z njim zgradil.

POROČILO S 1. GLOBAL CONFERENCE: MAKING SENSE OF SUICIDE (Praga, november 2010)

VITA POŠTUVAN*

Naslov *Making sense* ali po naše *Najti smisel*, ki so ga ustvarjalci Interdisciplinarne globalne mreže za dinamično raziskovanje in založništvo (*Inter-Disciplinary.net; A Global Network for Dynamic Research and Publishing*) dali prvemu globalnemu srečanju na temo samomora, je gotovo velik izziv. Vendar to ni le naslov letnega srečanja, temveč celotnega sklopa alternativnega koncepta drugačnih strokovnih srečanj.

Organizatorji pri svojem delu niso sledili klasičnemu trendu velikih konferenc, kjer prevladujejo predavanja na power-pointu in pristop ex cathedra in kjer predstavitve potekajo vzporedno, tiste z manj prepoznanimi avtorji so zato včasih slabše obiskane, diskusije pa pogosto ne dosegajo visokega strokovnega ali znanstvenega nivoja. Temu so se organizatorji že v začetku izognili s tem, ko je bila konferenca namenjena izključno tridesetim udeležencem, vsak od njih je moral imeti svojo predstavitev in je moral zagotoviti prisotnost na celotnem srečanju. Predavatelji so bili izbrani glede na svoje reference, relevantnost predstavljene teme in tudi glede na geografsko/nacionalno zastopanost oziroma razpršenost avtorjev. Prepovedani so bili power-pointi in branje besedil, pred pričetkom so bila podana tudi natančna priporočila o obnašanju na dogodku (npr. da naj se oblečemo, kot se nam zdi primerno; da bolj izkušeni raziskovalci ne diskreditirajo mlajših; da morajo diskusije ostati strokovne itd.), česar gotovo nismo vajeni s podobnih dogodkov.

Tej organizacijski drugačnosti je sledila tudi vsebinska. Na srečanju ni bilo klasične suicidološke razdelitve tem na npr. preventivo, postvincijo, različne dejavnike tveganja in podobno. Prva globalna konferenca o osmišljanju samomora se je pričela s predstavitvijo vseh navzočih in nadaljevala s temami, ki jih preredko odpiramo. V nasprotju z vedno bolj uveljavljenim redukcionizmom in biologizacijo (Hjelmeland, 2011) raziskovanja samomorilnega vedenja smo se v treh konferenčnih dneh pogovarjali o samomoru kot (človekovi) pravici, o pomenu strokovnjakove odgovornosti pri samomorilnem vedenju, študijah primerov izgube bližnjega, posledicah samomora in česa se lahko iz njega naučimo, o samomoru v umetnosti, vplivu glasbe na samomor, pristopih reševanja posameznika in Zemlje pred samomorom in razlikah (in razlogih) v samomorilnih količnikih po svetu. Prav tako smo razpravljali o različnih znanstvenih pristopih, npr. pomenu etnografskega, fenomenološkega in kvalitativnih pristopov in njihovi vrednosti za preučevanje samomora. Tako organizirana vsebina je ponujala veliko iztočnic, da so bile diskusije po predstavitvah poglobljene in da so o istem problemu razpravljale različne stroke oziroma njihovi predstavniki: psihologi, psihoterapevti, psihiatri, socialni delavci, antropologi, zgodovinarji, ekologi, filozofi, literarni komparativisti, umetniki, pravniki, feministi, epidemiologi itd. To je bila ena redkih priložnosti, ko smo se znanstveniki spraševali, kakšna so naša osebna stališča do samomora in kaj so naši razlogi za ukvarjanje s to temo.

Celotna konferenca je bila preplet znanstvenih pristopov ter spoznanj in osebnih ali literarnih zgodb o samomoru, o žalovanju po samomoru oziroma o življenju in smrti. V tem kontekstu smo samomor obravnavali kot kompleksen fenomen, ki vključuje psihološke, sociološke, biološke, filozofske, antropološke,

* Asist. Vita Poštuvan, univ. dipl. psih., Slovenski center za raziskovanje samomora, Oddelek za preučevanje zdravlja, UP Inštitut Andrej Marušič, Muzejski trg 2, 6000 Koper, vita.postuvan@upr.si

genetske, pravne, etične in druge vidike. Vendar izziv, da bi našli smisel samomora, še vedno ostaja odprt. Zato bo verjetno treba v Prago tudi v prihodnje¹.

Literatura

Hjelmeland, H. (2011). Cultral Context Is Crucial in Suciide Research and Prevention. *Crisis*. Vol. 32(2): 61–64.

¹ Več informacij (tudi o nadaljnjih dogodkih) je na voljo na spletnem naslovu: <http://www.inter-disciplinary.net/probing-the-boundaries/making-sense-of/suicide/>.

IN MEMORIAM PROF. DR. JANKO KOSTNAPFEL (21. 5. 1924 – 26. 1. 2011)

SLAVKO ZIHERL*

Profesor Janko Kostnapfel je bil velik človek, zdravnik, učitelj, modrec, humanist, razumnik, pisatelj in družinski človek.

Rodil se je 21. maja 1924 v Ljubljani. Po koncu II. svetovne vojne, v kateri se je boril proti okupatorju, je študiral medicino v Leningradu (1946 do 1948) in nato v Ljubljani. O času, ki ga je preživel v Rusiji, je pisal tudi v eni od svojih 12 knjig. Naj citiram kratek odlomek, ki kaže, kako globoko se mu je vtisnilo to obdobje v dušo in srce in kako dober opazovalec in pisatelj je bil profesor: *Na tako imenovani Severni železnici leži postajica Čerepovec. Svoje ime nosi po črepinjah ovac, ki so se pasle tam nekoč v velikih čredah. V vologodski oblasti je to, nekje med Moskvo in Arhangelskom. Debela snežna odeja je prekrivala brezkončno ravan. Mraz je pritiskal, lic sploh nisem čutil. Tam nekje je vasicca, prava ruska »derevnja«. Lesene hišice komaj mole iz snega. Le cerkev, ta kraljuje nad prostranstvom s svojimi veličastnimi zvoniki. Pred stoletji so jo zgradili, brez žage in železja. Prav dobro je opaziti na vsem tramovju sled sekire ...*

Po letu 1951, ko je bil promoviran za doktorja medicine, je 2 leti delal kot tako imenovani okrajni zdravnik v Foči, v Bosni. Zakaj se je odločil za specializacijo iz nevropsihiatrije, je omenil v intervjuju, zapisanem v knjigi Sodobni slovenski psihiatri in še kakšna misel čez. Takole je povedal: *Moja naračnanost se je v začetku izražala v zanimanju za človeka, a bolj do njegove telesnosti, telesa, saj sem bil v svojih mladostnih letih zelo aktiven v telovadnici, dober telovadec, in me je zelo zanimalo že s tega vidika. Očitno pa se je vzporedno s tem razvijal tudi interes za človekovo duševnost in tako sem se ob koncu študija odločil za psihiatrijo ... In to kljub temu, da sem pred seboj videl neko dovolj neprijetno pot. Psihiatrija je v tistem času imela neznansko bolj neprijeten prizvok kot sedaj. Ljudje so me spraševali, zakaj ravno na psihiatrijo, a nisi mogel dobiti druge specializacije. Tudi oče me je zaskrbljeno vprašal: »A v Polje boš šel?« Svet duševnosti me je preprosto privlačil, lahko pa so bile, kot sem že omenil, kakšne globlje notranje konfliktne situacije, ki jih je težko povsem zanikati.*

Na kratko se ne da opisati izjemno bogate poklicne poti profesorja Kostnapfela. Znanje, ki mu je bilo ena od bistvenih življenjskih vrednot, je med drugim pridobil tudi v Londonu, v meki psihiatrije, v Maudsley Hospital. Bil je trinajst let predstojnik Katedre za psihiatrijo, 10 let predsednik Psihiatrične sekcije Slovenskega zdravniškega društva in dejaven član Razširjenega strokovnega kolegija za psihiatrijo in Strokovnega sveta Psihiatrične klinike. Njegov akademski opus je izjemno obsežen. Ves čas svojega zdravnikovanja pa je bil ambulantni psihiater, ki se je z dušo in srcem posvetil svojemu pacientu. S svojim spoštljivim odnosom do trpečega človeka – pacienta, je bil nam, njegovim učencem, vzornik. Vzornik namreč, kakšen mora biti dober zdravnik, ki zna vzpostaviti s svojim pacientom terapevtski in čisto človeški odnos.

Od dneva upokojitve, ki ga je blagohotno obeležil z menoj in kolegi v Philadelphii 21. maja 1994, je začel novo obdobje svojega ustvarjalnega življenja. Napisal je 12 knjig. V njih se je razkril kot pravi humanist, pa tudi modrec in razumnik v najzlahnejšem pomenu te besede. V njih se je tudi pokazal kot pisatelj, ki nadvse ceni svoj materni jezik, ki ga uporablja v najboljšem možnem sporočilnem načinu.

* Izr. prof. dr. Slavko Zihlerl, dr. med, v. svet., predstojnik Katedre za psihiatrijo, Zaloška 29, 1000 Ljubljana, slavko.zihlerl@psih-klinika.si.

V svojem pisateljevanju je opisoval pristno zanimanje za človeka in njegovo vedenje. Še posebej so ga zanimali starostniki (že na začetku njegove zdravniške poti), pa tudi vojna s psihološkega in filozofskega vidika. Razumel je torej tudi tisti mračni, razdiralni del človekove duševnosti.

Kadar koli sva se po njegovi upokojitvi srečala, sva bila oba tega srečanja vesela. Pri tem ni bilo nič ne- navadnega, da sem čutil in pokazal do profesorja svoje spoštovanje in občudovanje. Ni pa bilo običajno, da je tudi on kazal enako spoštovanje do mene, svojega učenca. A tak je bil profesor Kostnapfel: vedno spoštljiv do sogovornika, pozoren in naklonjen. Tudi to kaže, da je imel ljudi rad.

Bil je izvrsten sogovornik. In ni čudno, da sem kar vpiljal njegova razmišljanja, ko sva dan po njegovi upokojitvi prehodila ves Manhattan in se tudi povzpela na vrh ene od stolpnic dvojčic Svetovnega trgovinskega centra v New Yorku. Nepozaben mi je njegov vzklik navdušenja, ko je očaran zrl na svet pod seboj: *kako mogočno, kako mogočen je človek*, je dejal.

Profesor Janko Kostnapfel je bil zdravnik, kakršen zdravnik mora biti. Etičen, pošten do sebe in drugih, spoštljiv in načelen. Predvsem pa dober človek. Takega bomo ohranili v trajnem spominu. Zame in za vse nas, ki smo imeli priložnost delati in se družiti z njim, je velik privilegij, da smo se lahko učili od njega.

NAPOVEDNIK KONGRESOV

13.–17. september 2011

XXVI IASP World Congress: “Integrating cultural perspectives in the understanding and prevention of suicide”

Peking, Kitajska

31. oktober–2. november 2011

2nd Global Conference: Making Sense Of: Suicide

Praga, Češka

18.– 21. april 2012

45th American Association of Suicidology Annual Conference: Collaborations in Suicidology: Bridging the Disciplines

Baltimore, Maryland

3.–6. september 2012

14th European Symposium of Suicide & Suicidal Behaviour - ESSSB14 2012

Tel Aviv, Izrael

INŠTITUT ZA VAROVANJE ZDRAVJA
REPUBLIKE SLOVENIJE

SLOVENSKO
ZDRUŽENJE
ZA PREPREČEVANJE
SRMOMORA

IAM Univerza na Primorskem
Inštitut Andrej Marušič